

***Z funkčno-pragmatických aspektov
kontaktovej a areálovej lingvistiky***

Venujem pamiatke Magdalény Kecseyovej

Sándor János Tóth

***Z funkčno-pragmatických aspektov
kontaktovej a areálovej lingvistiky***

Ružomberok 2013

© Sándor János Tóth
© VERBUM – vydavateľstvo KU

Recenzenti

Prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.
Mgr. Jana Kišová, PhD.

Sadzba

Ing. Miloslav Korba

Obálka

Mgr. Peter Nosál

Jazyková úprava

Mgr. Jana Kišová, PhD.

VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku
Hrabovská cesta 5512/1A, 034 01 Ružomberok
<http://uv.ku.sk>, verbum@ku.sk

ISBN 978-80-561-0078-3

Obsah

Predslov	7
Úvod.....	8
1 Teoretické a terminologické východiská	9
1.1 Bilingvizmus ako katalyzátor jazykových kontaktov	9
1.2 Kontaktná situácia a proces preberania.....	11
1.3 K výsledkom procesu preberania	14
1.4 Identifikácia prevzatí.....	16
2 Kontakty nemčiny a slovenčiny z historicko-vývinového hľadiska ...	18
3 Dialektologický prístup k výskumu germanizmov v slovenčine	22
3.1 Germanizmy v slovenských nárečiach juhovýchodnej Dolnej zeme	25
4 Tematický / sémantický aspekt	29
4.1 Sémantické posuny germanizmov v slovenčine.....	30
5 Fonologická a morfológická adaptácia	35
6 Slovtvorná produktivita ako integračný príznak	38
6.1 Paralelné preberanie odvodených slov	48
6.2 Demotivácia prevzatých slov	50
7 Funkčno-pragmatický aspekt.....	53
7.1 Štylistická hodnota germanizmov v slovenčine	54
7.2 Postavenie germanizmov v synonymickom rade	56
7.3 Sociolingvistický výskum	59
8.1 Postavenie germanizmov v maďarčine a slovenčine	70
8.1.1 Germanizmus bližší k periférii slovnej zásoby v slovenčine ako v maďarčine	71
8.1.2 Germanizmus bližší k centru slovnej zásoby v slovenčine ako v maďarčine	73
8.1.3 Podobné postavenie germanizmov v slovnej zásobe slovenčiny a maďarčiny	75
9 Didaktické závery	88
Zusammenfassung.....	94
Zoznam bibliografických odkazov.....	95

Skratky a značky

ahd. – starohornonemecké	NEW – NEWERKLA, Stefan Michael 2004, 2011: Sprachkontakte Deutsch – Tschechisch – Slowakisch. Frankfurt am Main, Peter Lang. Resp.
ang. – anglické	nhd. – novohornonemecké
bair. – bavorské	ö. – rakúske
č. – české	pej. – pejoratívne
dial. – nárečové	pl. – poľské
expr. – expresívne	sk. – slovenské
fnhd. – raná nová horná nemčina	SNK – Slovenský národný korpus
fr. – francúzske	SSS – Synonymický slovník slovenčiny
gr. – grécke	subšt. – subštandardné
hovor. – hovorové	syn. – synonymum
hr. – chorvátske	tal. – talianske
int. – internacionalizmus	† – zastarané
jid. – jidiš	(†) – zastarávajúce
KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka	∅ – nie je, chýba
lat. – latinské	: – analógia, pomer
m. – maďarské	* – rekonštruované / nesprávne
mhd. – stredohornonemecké	– morfémová hranica
SKMS – Slovník koreňových morfém slovenčiny	↔, ↑ – opozícia
n. – nemecké	
neutr. – neutrálne	

Zoznam tabuliek

- Tabuľka č. 1: Germanizmy v slovenských nárečiach
- Tabuľka č. 2: Vyššia frekvencia germanizmu v dolnozemských slovenských nárečiach ako v štandardnej slovenčine
- Tabuľka č. 3: Konvergencia jazykov Monarchie
- Tabuľka č. 4: Germanizmus bližší k periférii slovnej zásoby v slovenčine ako v maďarčine
- Tabuľka č. 5: Germanizmus bližší k centru slovnej zásoby v slovenčine ako v maďarčine
- Tabuľka č. 6: Podobné postavenie germanizmov v slovnej zásobe slovenčiny a maďarčiny

Predslov

Monografia S. J. Tótha je vítaným príspevkom k rozšíreniu znalostnej bázy vzťahujúcej sa na styky slovenčiny s inými jazykmi a k metodologickému rozvíjaniu výskumu slovenského jazyka ako „príjemcu“ inojazyčných prvkov. Téma je síce tradičná, ale autor takpovediac z externého zorného uhla postrehol, že v slovenskom jazykovednom znalostnom fonde chýba syntetizujúca práca o germanizmoch v slovenčine, hoci tento jav sa už pertraktoval z diachrónneho aj synchronného hľadiska, avšak len v čiastkových prácach, takže sa žiada publikácia s globálnym pohľadom na tento pomerne výrazný fenomén v tomto jazyku. Autor neobišiel žiadnu relevantnú prácu o tejto téme, zhrnul ich do prehľadného opisu, aby naň nadviazal vlastným výskumom a výkladom, osvetľujúcim germanizmy z rozličných hľadísk, aby jeho práca podala čo najkomplexnejší deskriptívny obraz „osudov“ nemeckých jazykových elementov v slovenskom kultúrnom prostredí.

S. J. Tóth dôsledne pokračuje v tradícii sledovania nemeckých výrazových štruktúr v slovenčine so zreteľom na ich integráciu do systému slovenského jazyka, na ich „poslovenčovanie“, prejavujúce sa v ich formovej, sémantickej aj štylistickej stránke, ako aj na ich miesto v jazykovom vedomí aj povedomí Slovákov v minulosti aj súčasnosti. Vykrešľuje rozmanitosť ich včleňovania do príslušných čiastkových sústav jazyka, ich dynamiku na pozadí sociálnointerakčných podmienok v rozličných obdobiach aj ich viac alebo menej živú prítomnosť v súčasnom jazyku. Ide o typickú kontinuálnu prácu, ktorú možno vnímať ako výrazný uzlový bod v reťazci výstupov zo sústavného skúmania sledovaného výseku jazyka. Čitateľ v nej nájde značné množstvo jazykových dokladov, transparentne rozčlenené štruktúrne a funkčné analýzy javov, dokrešľujúce komentáre, odkazy na relevantných bádateľov v tejto sfére jazyka, ale aj dobrý podklad na systematické sledovanie germanizmov z pozície medzijazykovej konfrontácie. Cenným prídavkom k výskumu je poukaz na didaktickú aplikáciu poznatkov v univerzitnom prostredí.

Knihu S. J. Tótha vnímam ako hodnotný príspevok k slovenskej kontaktovej lingvistiky.

Bratislava 23. 10. 2013

Prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.

Úvod

Predkladaná kniha má poskytnúť komplexný obraz kontaktných a areálových javov na príklade germanizmov v slovenčine a v maďarčine. Cieľom publikácie je ucelený opis jazykových kontaktov nemčiny a slovenčiny, resp. maďarčiny ako procesu, zachytenie sémantických, integračných zmien a areálových javov postavenia germanizmov v slovenčine a v maďarčine.

Syntetizuje izolované vedecké práce o problematike jazykových súvislostí nemčiny a slovenčiny z hľadiska kontaktovej lingvistiky. Vychádzame z diel slovenských, nemeckých, rakúskych a maďarských autorov, ktorí sa zaoberali slovensko-nemeckými jazykovými kontaktmi z rôznych hľadísk. Ich vedecký prínos zoradíme podľa aspektov a prístupov skúmania.

Dodáme aj výsledky vlastných výskumov, hlavne z hľadiska sociolingvistikého a areálového. Hojný počet príkladov slúži na ilustráciu kontaktných a areálových súvislostí jazykov nášho regiónu. Analyzujeme germanizmy z hľadiska slovotvornej a sémantickej adaptácie, štylistického a pragmatického hodnotenia, frekvencie. Ich integrovanosť do systému slovenského a maďarského jazyka a postintegračné zmeny (sémantické, slovotvorné) vykazujú rôzne stupne. Korelácie aspektov majú poukázať na to, ako súvisia štylistické, slovotvorné, sémantické a areálové vlastnosti germanizmov s ich životaschopnosťou, frekvenciou, zakotvenosťou či integrovanosťou.

Výskyt germanizmov je dôležitým javom dnešnej slovenčiny a maďarčiny. Prvky, ktoré odolali jazykovým zmenám a nezastarali, zúčastnili sa na jazykovom vývine, našli vhodnú funkciu v novom jazykovom systéme, či už sémantickú, štylistickú alebo slovotvornú. Tieto germanizmy sa mohli integrovať vtedy, keď ich prirodzený úzus a dynamika jazyka zaradili do systému preberajúceho jazyka. Po zániku, alebo oslabení bezprostrednej bilingválnej kontaktnej situácie nemčiny, slovenčiny a maďarčiny si mohli zachovať funkčné miesto v jazyku.

V poslednej kapitole uvádzame možnosť praktického využitia spoločnej slovnej zásoby jazykov skúmaného areálu pri vyučovaní cudzieho jazyka a klasifikujeme prevzaté slová podľa ich súčasnej komunikačnej hodnoty.

Podakovanie patrí recenzentom prof. PhDr. Jurajovi Dolníkovi, DrSc., Mgr. Jane Kišovej, PhD. a každému, kto inšpiroval vznik tejto knihy.

Komárno, Univerzita J. Selyeho

Autor

1 Teoretické a terminologické východiská

„Základné otázky preberania sú: podmienky preberania, čo sa preberá a ako sa preberá. Podmienky preberania zahŕňajú: stav rozvinutosti lexikálnej zásoby preberajúceho jazyka, aktualizáciu potenciálnej 'ponuky' dávajúcich jazykov, postoj jazykového spoločenstva k preberaniu. Stav rozvinutosti lexikálnej zásoby sa dotýka jednak inventára lexikálnych jednotiek ako pomenovacích prvkov a jednak diferencovanosti lexikálnej zásoby ...” DOLNÍK 2003: 165.

1.1 Bilingvizmus ako katalyzátor jazykových kontaktov

Predmetom tejto knihy je komplexné predstavenie kontaktných javov nemeckého a slovenského jazyka v súvislosti s maďarčinou. Pri synchronnom výskume adaptovanosti, integrovanosti a funkčnosti prevzatých lexikálnych jednotiek považujeme za vhodné vychádzať z terminologickej sústavy Einara Haugena. Haugen opisuje preberanie ako proces, ktorý sa realizuje v kontaktovej situácii, keď bilingvisti reprodujú vo svojom jazyku vzorec iného jazyka. V prípade germanizmov v slovenčine to znamená *interlingválnu kontaktnú situáciu*, v ktorej majú hovoriaci nejakého jazykového spoločenstva k dispozícii aspoň dva odlišné jazyky alebo variety (LANSTYÁK 2002: 77). Následkom kontaktných situácií vzniká jazykový kontakt.

Bilingvizmus a teória vzájomného vplyvu nárečí nepríbuzných jazykov je základnou otázkou sociolingvistiky (por. BARTHA 1999). Slovenské dialekty majú bohatú históriu kontaktov s nárečiami nepríbuzných jazykov a majú z tohoto hľadiska šťastnú zemepisnú polohu. Preberané jazykové jednotky sa dostali do slovenského jazyka v rámci *prirodzenej bilingválnej jazykovej situácie* (a nie školského, edukačného bilingvizmu). „Preberanie slov z jedného jazyka do druhého si vyžaduje isté minimum bilingválnej znalosti dvoch jazykov” (PAUL 1886: 22). Je teda potrebné, aby aspoň časť hovoriacich bola bilingválna, či už ide o aktívny (produktívny) alebo pasívny (receptívny) bilingvizmus. Preto sa analýza preberania musí odvíjať od analýzy správania bilingvistov. Podľa Weinreichovej funkčnej definície dvojjazyčný je ten, kto pravidelne používa dva jazyky nezávisle od stupňa ich ovládania. Túto definíciu môžeme aplikovať na pomery Nemcov a Slovákov v spoločnom jazykovom areáli v Uhorsku. Potvrdzuje to aj HORECKÝ (2002: 50): „Potreba bilingvistickej komunikácie má rozličnú naliehavosť v rozlične zložených komunikačných spoločenstvách. Silnejšie a vyrovnannejšie sa to môže prejavovať vo viacjazykovom spoločenstve, teda tam, kde sa vo verejnom styku rovnoprávne používajú viaceré jazyky.”

„Nikde nenájdeme lepšiu pôdu k miešaniu jazykov, ako v našej Monarchii, kde splynú nemecké a slovanské rieky jazykov” (SCHUCHARDT 1884: 39). V načrtnutom bilingválnom jazykovom prostredí (alebo multilingválnom, keď rátame aj s maďarčinou, latinčinou a inými jazykmi v Uhorsku) často dochádzalo k striedaniu kódov. Preberanie prvkov z jedného jazyka do druhého sa rovná striedaniu, nie miešaniu dvoch jazykov. Pri miešaní jazykov vzniká nový jazyk, napr. kreol a pidžin jazyky. Striedanie kódov je preto adekvátnejším termínom pre nemecko-slovenský jazykový kontakt, lebo tieto jazyky sa v skutočnosti nedajú miešať, len v priebehu diskurzu prepínať kódy, striedať jazyky (por. HAUGEN 1950: 52). Z tohto dôvodu termín *miešanie* je vhodnejšie nahradiť termínom *striedanie*. Keď hovoriaci počas diskurzu striedajú jazyky, prepínajú kódy, dochádza k interferenciám.

Interferencia znamená prvotný vplyv jedného jazyka na druhý, príležitostné prevzatie na úrovni parole v bilingválnom prostredí. Keďže kognitívno-pragmatické chápanie jazyka odmieta rozlišovanie medzi parole a langue, je aj táto definícia interferencie diskutabilná, ale v praxi sa to obrazne používa. Chápanie tohto termínu je u jednotlivých jazykovedcov rozdielne:

1. jazykové pôsobenie (jednosmerné alebo vzájomné),
2. jazykové prenikanie (jednosmerné alebo vzájomné),
3. prvok preniknutý z iného jazykového systému,
4. kontaktné útvary vzniknuté jazykovým kontaktom, spoločenský neologizmus,
5. modifikovaná systémová jazyková norma preniknutím inojazykového prvku alebo inováciou.

VAŠEK (1996: 35) navrhuje používať termín vo význame „penikanie (len konkurujúcich, komunikatívne ekvivalentných) jazykových prvkov do kontaktného jazykového útvaru”. Interferencia sa môže prejavovať na hláskoslovnej, morfologickej aj lexikálnej rovine (por. LEISTHE: 82–97).

Bilingvizmus ako východiskový bod pri analýze jazykových kontaktov je dôležitý, lebo je živou spoločenskou okolnosťou, v rámci ktorej sa skúmané procesy uskutočňujú. Čím väčší je rozdiel medzi jazykovými systémami v kontakte, tým je oblasť ich potenciálnej interferencie širšia, a tým výraznejšie je zisťovanie interferenčných javov (por. WEINREICH: 17–23). Multilingválne prostredie Horného Uhorska poskytlo možnosť na striedanie kódov a na interferencie, z toho vyplýva ustálenie jazykových prevzatí. Práve tento jav nás zaujíma: Ktoré podmienky, aké činitele ovplyvňovali zafixovanie germanizmov v slovenčine? Pod akým vplyvom vznikali a zanikali tieto jazykové prvky v slovenskom jazyku? Nakoľko sa adaptovali, nakoľko tvoria pevnú časť dnešného štandardného slovenského jazyka tie nemecké prvky, ktoré sa doň dostali v bilingválnom prostredí?

Pri syntetizujúcom opise nemecko-slovenských jazykových kontaktov ako procesu, sémantických, integračných zmien na základe systémovolingvistického prístupu a v porovnaní s maďarčinou je potrebné uplatniť aj areálový, sociolingvistický a pragmatický prístup. Chceme predstaviť postavenie, fungovanie nemeckých prvkov v novom jazykovom systéme. K dôvodom a cestám preberania por. MRAZOVIĆ (153–156).

Predtým, než by sme sa zaoberali týmito otázkami, je potrebné vysvetliť termíny používané v kontaktologickej odbornej literatúre. Vyberáme a komentujeme pojmy, ktoré sa používajú pri opise jazykových kontaktov všeobecne a vo väzbe na slovenčinu. Postupujeme od opisu kontaktového prostredia cez procesy a javy až k produktom jazykového kontaktu.

1.2 Kontaktovej situácia a proces preberania

Jazykový kontakt je označením styku dvoch alebo viacerých jazykových systémov v ľudskom vedomí (VAŠEK: 14). V širšom význame je potrebný bilingválny nositeľ a v užšom je to historicko-spoločenský kontakt bez bližšieho jazykového príbuzenstva. V prípade germanizmov v slovenčine a v maďarčine fungujú tieto vnímania spoločne. Pri kontaktoch slovenčiny s nemčinou je totiž prítomný bilingválny nositeľ a historicko-spoločenské okolnosti (napr. sprostredkovanie prevzatí alebo prestíž) značne ovplyvňujú ich kontakty. Keď chceme diferencovať termíny, môžeme používať dvojicu *kontakt* – *súvislosť*. Pri *kontakte* dvoch jazykov môže byť bilingvizmus nositeľov týchto jazykov edukačný (napr. slovenčina – angličtina), kým *súvislosť* dvoch jazykov označuje užší vzťah, pri ktorom preberanie je každodenné a môže byť aj obojstranné, zakotvenosť preberaných prvkov je silná v systéme preberajúceho jazyka (napr. slovenčina – maďarčina). *Súvislosť* odkazuje aj na obojstranné obohacovanie slovnej zásoby. Termín *kontakt* platil pre ranú dobu nemeckej kolonizácie na Hornom Uhorsku, keď sa preberala najmä odborná terminológia (cirkevná, štátoprávna, banícka, remeselnícka, tak ako teraz marketingová či počítačová z angličtiny). Po dlhoročnom spolužití Nemcov a Slovákov sa vyvinuli súvislosti, keď aj miestne nemecké nárečia preberali slovenské jazykové jednotky a nemecké prvky sa prispôbobi systému slovenčiny, preberali sa aj slová každodennej slovnej zásoby. Na úrovni súvislostí sa dá pri kontaktovej javoch hovoriť aj o *integračných*, ktoré sú viazané na preberajúci jazykový systém. Stupeň importovanosti je tu nižší a vyskytuje sa vyššia modifikovanosť (por. RINDLER, 2003).

Jazykový konflikt je stav, keď jeden z jazykov spoločnosti je politicky dominantný a druhý jazyk je mu politicky podriadený a hovoriaci podriadeného jazyka nie sú s týmto stavom spokojní. „Každý jazykový kontakt vedie k jazykovému konfliktu, ten je jeho bezprostredným následkom a dôsledkom.

Konflikt je tým väčší, čím sú kontaktné jazykové štruktúry typologicky navzájom rozdielnejšie.” (VAŠEK: 21) Tento konflikt sa rieši asimiláciou (jazykovým prenikaním) alebo snahou o sebazachovanie zúčastnených jazykových štruktúr. Následkom jazykového konfliktu môže byť substitúcia alebo normalizácia (por. KREMnitz 2002: 19–28). K určení spoločenských okolností jazykových prevzatí na princípe dominancie slúžia pojmy *substrát*, *superstrát*, *adstrát* (por. BENŮ) 16–19.).

Namiesto rozlišovania *prvý jazyk – druhý jazyk* je lepšie používať termíny *odovzdávajúci a prijímajúci (=preberajúci) jazyk*, lebo tieto výrazy sú neutrálnejšie. V dobe, keď sa realizoval interlingválny kontaktný efekt medzi nemčinou a slovenčinou resp. maďarčinou v Uhorsku, boli Nemci podľa počtu v menšinovom postavení oproti Slovákom, ale prestíž nemčiny bola vyššia, a preto nielen slovenčina vplývala na miestne nemecké nárečia, ale skôr naopak. *Interlingválny kontaktný efekt* bol teda obojstranný. Z takéhoto zorného uhla je ľahšie vysvetliteľné, prečo jazykové prvky odovzdávajúceho jazyka do značnej miery určujú smer jazykových zmien v prijímajúcom jazyku, pričom táto miera závisí najviac od mimojazykových skutočností.

Kontaktné jazyky sú jazykové prvky, ktoré sa v dôsledku *kontaktného situácie* dostali do druhého jazyka. „Všetky výpožičky sú lexikálne, pretože fonémové, akcentové i morfémové prvky sa vyvodzujú až na základe analýzy importovaných lexém” (HAUGEN 1950: 53). Toto chápanie je v súlade s tým, že lexikálna vrstva jazyka je najcitlivejšia na cudzie vplyvy. Účinky jazykového kontaktu charakterizuje BECHERT–WILDGEN (1991: 2) takto: „Krátkodobé účinky sú prepínanie kódov a interferencia, dlhodobé sú zmena / strata jazyka a diglosia”.

Transferenčné jazyky sú prenesené z modelového alebo sprostredkujúceho jazyka. *Transferencia* je trvalý prienik jazykových prvkov s kodifikovaním. V tejto súvislosti je zaujímavý vplyv pravopisu na proces preberania. *Interferencia* je odchýlka od normy jazyka v reči bilingvistov v dôsledku znalosti viac ako jedného jazyka. Reprodukovanie týchto prvkov neznamená mechanickú imitáciu, ale analógiu.

Pojem *penikanie* sa vyskytuje v odbornej literatúre v dvoch významoch. V prvom poňatí prebieha tento proces v teritoriálnom susedstve a za podmienok bilingvizmu, kým druhý význam vyjadruje aktivitu zdrojového systému rom k cieľovým bez bezprostredného kontaktu. *Preberanie* má tiež dvojaké chápanie. Je to buď kultúrny export z hľadiska odovzdávajúceho jazyka, alebo súvisí s potrebami cieľového jazyka. Význam penikania s aktivitou zdrojového systému a význam preberania ako kultúrneho exportu vyjadrujú istý kolonizačný ráz odovzdávajúceho jazyka. Význam penikania v bilingválnom prostredí a chápanie preberania ako potreby cieľového jazyka sú charakteristické pre prirodzený proces odovzdávania a preberania kontaktných javov v súlade s potrebami hovoriacich.

V nemeckej odbornej literatúre sa termín *Entlehnung* vzťahuje aj na proces aj na produkt jazykových kontaktov, kým *Lehngut* označuje len produkt. V slovenskej literatúre sú zaužívané termíny pre produkt *jazyková výpožička* alebo aj *prevzatie*, ktoré sú výsledkom procesu *preberania*. Termíny ako „prevzatie, hybrid, slovotvorný kalk nie sú organicky späté s procesom preberania, označujú len výsledky” (HAUGEN 1950: 54). *Vypožičiavanie* znamená podľa Haugena to, že medzi vzorcami, ktoré si osvojil hovoriaci, nájdú sa aj také, ktoré pochádzajú z iného jazyka. Reprodukovanie prvkov v jednom jazyku, ktoré sa vyskytovali v inom jazyku, je vypožičiavanie. Jasně, že nejde o vypožičiavanie v takom zmysle, že by sme daný prvok museli vrátiť odovzdávajúcemu jazyku, lebo by to tam chýbalo. Ide o proces *preberania*, výsledkom je *prevzatie*, resp. *prevzaté slovo* (por. BOSÁK 1999:162.).

Importovanie a *substitúcia* sú modelmi preberania. *Importovanie* je proces, ktorý plní terminologickú medzeru z cudzieho zdroja v danom okamihu podľa potreby prijímajúceho jazyka. Ide o preberanie slova alebo časti slova v takej zvukovej podobe, akú má slovo v odovzdávajúcom jazyku. *Substitúcia* sa odlišuje od importácie v tom, že pri preberaní sa istý jazykový prvok odovzdávajúceho jazyka nahrádza. Najčastejšia je fonetická alebo derivačná substitúcia na základe prvkov v preberajúcom jazyku.

Integrácia je proces, v rámci ktorého slová, frázy, fonetické javy, fonémy, syntaktické konštrukcie atď. z odovzdávajúceho jazyka sa po adaptovaní stávajú organickou súčasťou systému preberajúceho jazyka (por. FURDÍK 1994). Každé, dnes už bežné prevzatie v istom čase pôsobilo dojemom novoty. Podľa stupňa zdomácnenia rozlišujeme *cudzie slová* (*exotizmy*, *citátové výrazy*, *Fremdwort*) a *prevzaté slová* (*Lehnwort*) adaptované najskôr foneticky, potom gramaticky, sémanticky, štylisticky. Medzi nimi však nie je jednoznačná hranica. Integrácia cudzích prvkov môže pôsobiť na systém prijímajúceho jazyka. Ich neschopnosť okamžite sa prispôbovať často vyvoláva nestabilitu klasifikácie do gramatických kategórií (HAUGEN 1950: 67). Výsledkom integrácie ako procesu je integrovanosť importovaných jazykových jednotiek do nového systému.

Predpokladom integrácie je adaptácia, prispôbovanie sa cudzieho jazykového prvku systému prijímajúceho jazyka na rôznych rovinách. Adaptácia germanizmov do slovenčiny sa uskutočňuje ako proces pri úspešnom preberaní. Morfo(no)logická adaptácia germanizmov je v odbornej literatúre v dostatočnej hĺbke spracovaná, predovšetkým v dielach RUDOLFA (s.289–367) a NEW (s.40–64).

Spôsoby adaptácie sa týkajú rozličných stránok lexikálnej jednotky, jej zložky pragmatickej, formálnej, sémantickej, jej začlenenia do mikroštruktúrnych vzťahov i syntagmatických spojení (BLANÁR 1998: 12). V tézach pražského lingvistického krúžku sú vymenované tieto činitele adaptácie:

1. rozšírenosť a používanie prevzatého slova,
2. štýlová charakteristika,
3. fonetická a morfológická adaptácia,
4. sémantická adaptácia,
5. slovotvorné začlenenie,
6. začlenenie do synonymných, homonymných a antonymných vzťahov,
7. začlenenie do syntagmatických vzťahov,
8. vzťah prevzatého slova k doterajšiemu vyjadreniu pojmu (VACHEK, s.155–158).

Fázy procesu preberania podľa BLANÁRA (1998: 12) sú:

1. výber lexikálnych prvkov podľa komunikačných potrieb preberajúceho jazyka,
2. zdomácnovanie prevzatého lexikálneho prvku, ktoré prebieha so zreteľom na vnútorné štruktúrne danosti preberajúceho jazyka.

1.3 K výsledkom procesu preberania

Typy produktov procesu preberania:

Prevzatie (Lehnwort) je morfémová importácia bez substitúcie. Ďalej sa dá rozdeliť podľa stupňa fonologickej substitúcie. Každé obohatenie či ochudobnenie ovplyvňuje jazykový systém, začlenenie prvkov nemôže byť bez následku. To, či sa nový prvok ujme alebo sa neujme, závisí od toho, nakoľko sa rozšíri jeho používanie, koľko osôb si ho osvojí. Zo synchronného hľadiska je potrebné rozlišovať prípady, keď sa kontaktové javy objavujú iba príležitostne v diskurzoch preberajúceho jazyka a prípady, keď sú tieto kontaktové javy súčasťou variantov daného jazyka. V prvom prípade hovoríme o *príležitostných (idiosynchretických) kontaktovej javoch* (A második *űloha* volt a *kresba do perspektívy*. – A második *feladat* a *perspektívikus rajz* volt. Fél órán át *sme maľovali*. – Fél órán át *festettűnk*) (LANSTYÁK 2002: 81), v druhom prípade o *ustálených prevzatiach* (napr.: n. *Vorteil* > sk. *fortiel'*, m. *fortély*; n. *kassieren* > sk. *kasírovať*, m. *kasszírozni*; n. *Schmirgel* > sk. *šmirgel'*, m. *smirgli*). V tejto knihe sa budeme zaoberať ustálenými kontaktovej javmi nemčiny a slovenčiny z hľadiska procesu a príznakov ustaľovania. Tieto termíny sa čiastočne prekrývajú s určením *individuálnych prevzatí a jazykových (zaužívaných) prevzatí*. Zaužívanosť je dôležitá vlastnosť jazykového prevzatia, je súčasťou slovnej zásoby jazykovej komunity monolingvistov. Príležitostnosť a ustálenosť považujeme za vhodnejšie atribúty ako individuálnosť a jazykovosť, lebo lepšie vyjadrujú súvislosť medzi časovou zložkou a zakorenenosťou kontaktovej javov.

Kalk: Znamená zmenu v používaní domácich slov pod cudzím vplyvom. Buď sa preberá slovotvorná motivácia alebo sémantická motivácia (ORGOŇOVÁ-BOHUNICKÁ 214.). O porovnaní kalkov nemeckého pôvodu v maďarskom a chorvátskom jazyku napísal štúdiu NYOMÁRKAY (1980, 2000), ktorá je jediným

metodickým východiskom pre štúdium germanizmov v slovenčine a v maďarčine. Podtypom kalkov sú *synonymické prevzatia* (synonymische Entlehnung), keď význam domáceho slova sa do istej miery prekrýva s významom prevzatia, a *slovotvorné kalky* (Lehnübersetzung), keď sa domáca substitúcia uskutoční v kompozitách (HAUGEN 1950: 61). Napr.: ndh. *Freimaurer* > sk. *frajmaurer* > *slobodomurár* (por. m. *szabadkőműves*), lat. *immobilis* > nhd. *Immobilien* > sk. *imobilie* † > *nehnutelnosť* (por. m. *ingatlan*). V prípade *hybridov* (Lehnübertragung) sa importovala iba časť fonologickej podoby slova a zvyšok dotvorili domáce prvky. Hybridizovaný môže byť kmeň, odvodené slovo alebo kompozitá, nhd. *Hauister* > sk. *hausmajster* † > *domovník* (por. m. *házmester*).

Sémantické prevzatie (semantische Entlehnung) vzniká preberaním jedného z viacerých významov v odovzdávajúcom jazyku. Napr.: *rada* < ahd. *rāht* 'rada, plán, návrh, rozhodnutie, východisko, útek'; *farba* < ahd. *farwe* 'farba, výzor, tvar'; *ciel'* < mhd. *zil* 'ciel', terč, koniec, kraj'.

Analógy sú výrazy, ktoré sú podobné v rozličných jazykoch, podobne ako internacionalizmy, ale väčšinou na základe slovotvorby. Napr.: sk. *invalid*, m. *invalidus*; sk. *špekulant*, m. *spekuláns*; sk. *fakulta*, m. *fakultás* (LANSTYÁK 2006: 39), v prípade *homofónov* je podobnosť fonetická, v prípade *homológov* je podobnosť sémantická. Ak nový význam nemá nič spoločné so starým, hovoríme o *homonymickom prevzatí*.

Frázové prevzatie (syntaktische Entlehnung) vzniká preberaním syntaktického vzorca. V strednej Európe sú rozšírené *frazeologické prevzatia* (phraseologische Entlehnung) podľa latinských vzorov: n. *Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm*. – sk. *Jablko nespadne ďaleko od stromu*. – m. *Az alma nem esik messze a fájától.*; n. *Es ist nicht alles Gold was glänzt* – sk. *Nie je všetko zlato čo sa blyští* – m. *Nem mind arany ami fénylik.*; n. *Lügen haben kurze Beine* – sk. *Lož má krátke nohy* – m. *Csak fél lába van a hazugságnak*.

Štylistické prevzatie (stilare Entlehnung) je slovo, ktorého štylistická hodnota sa zmenila pod vplyvom odovzdávajúceho jazyka. Napr. n. *Herberg* neutr. > sk. *herberg* pejor., n. *Luft* neutr. > sk. *luft* expr., n. *schieben* neutr. > m. *síbolni* pejor.

Znovuprevzatia (Rückentlehnung) sú reprodukčné variácie slov zásluhou rozdielnej miery dvojjazyčnosti, napr.: ahd. *trumba* > starosl. *tro,ba* > sk. *trúba* – fnhd. *trompet* > *trompeta*; mhd.bair. *raitar* > *rajtár* – nhd. *Reiter* > *rajter*.

Účinkami preberania sú adaptácia a integrácia. *Adaptácia* je prispôsobovanie cudzieho jazykového prvku systému prijímajúceho jazyka na rôznych rovinách, je predpokladom integrácie. *Integrácia* je proces, v rámci ktorého slová, frázy, fonetické javy, fonémy, syntaktické konštrukcie atď. Z odovzdávajúceho jazyka sa po adaptovaní stávajú organickou súčasťou systému preberajúceho jazyka. Výsledkom integračného procesu je *integrovanosť*,

systémovosť prevzatia. Keď je integrovanosť spojená s funkčnosťou, vysokou frekvenciou používania a zaužívanosťou, hovoríme o *zakotvenosti* jazykového prvku.

1.4 Identifikácia prevzatí

Identifikácia prevzatí je dôležitým faktorom, ak chceme izolovať preberaný slovný materiál. Musí sa urobiť rozlíšenie medzi historickým a synchronickým javom. Z historického aspektu treba vyzdvihnúť, že odhaľovanie inovácií si vyžaduje porovnávanie skorších a neskorších fáz jazykov, ktorých sa dotýkalo skúmané preberanie. *Internacionalizmy* musia byť analyzované s osobitným zreteľom, lebo sú natoľko známe vo väčšine európskych jazykov, že je otázne, či ich môžeme pokladať za prevzatia (HAUGEN 1950: 69). V danom jazykovom areáli potom vzniká skupina spoločných jazykových prvkov, pričom nie je isté, či ich používatelia jazyka vnímajú ako cudzie. Ďalším osobitným prípadom sú *faux-amis*, keď sú v rôznych jazykoch sémanticko-fonetické podobnosti medzi dvoma slovami a spôsobujú zmätok. Synchronným problémom je, že viaceré dnešné kultúry vnímajú prevzatia ako problém, ktorý vyvoláva diskusie pri kultivovaní jazyka (DOLNÍK 2010:60-64).

Môže byť kritériom pri súpise prevzatí to, čo hovoriaci s jazykovým povedomím vnímajú ako cudzie? Zaujímavým javom u bežných používateľov jazyka je, že ak sú jednojazyční, tak prevzatia si takmer nevšímajú, ak sú viacjazyční, vidia ich všade. Pokusy o zostavenie kritérií prevzatí sú neúspešné preto, lebo ani z hľadiska frekvencie štruktúrnych odchýlok ani podľa nemeckej terminológie *Lehnwort – Fremdwort* sa nedajú určiť presné hranice medzi prevzatiami a domácimi slovami. Schopnosť každodenných používateľov jazyka určiť pôvod vnímaných jazykových jednotiek na základe prirodzenej metajazykovej kompetencie (schopnosti hodnotiť jazykové elementy a štruktúry na základe aspektov a reflektovať na jazyk) závisí od veku používateľa jazyka a od stupňa adaptácie lexikálnej jednotky. Výsledky toho určovania nebudú jednotné kvôli subjektívnosti faktorov, ktoré vyvolávajú tieto metajazykové reakcie. Pri indentifikácii prevzatí rátame s týmito objektívnymi faktormi:

1. foneticko-fonologická adaptovanosť slova a stupeň odchýlky od foneticko-fonologickej štruktúry materinského jazyka,
2. kompatibilita morfematickej zásoby materinského jazyka a odchýlky od konvencionalizovanej morfematickej štruktúry materinského jazyka,
3. stupeň cudzosti označených reálií pre hovoriacich, napr. vzťah Slováka k nemeckej kultúre,
4. textová frekvencia slova, t.j. ako často sa daná jednotka vyskytuje v komunikačných situáciách a v sociálnej interakcii,

5. vnútrojazykový paradigmatický kontrast medzi prevzatým slovom a domácou jazykovou jednotkou, t.j. vnímanie na báze paradigmatických korelátov,
6. stupeň cudzosti slova z hľadiska štandardného jazyka, odolnosť normy voči prevzatiam.

Distribúcia, prítomnosť a súhra týchto faktorov je objektívnym základom metajazykových reakcií na prevzaté slová (DOLNÍK 2005: 9).

Tu pokladáme za *germanizmus* slová nemeckého pôvodu z rôznych historických období, ako aj lexikálne jednotky iného pôvodu (napr. latinského, talianskeho, francúzskeho), ktoré sa dostali do slovenčiny alebo do maďarčiny prostredníctvom nemeckého jazyka. Dôvodom takéhoto prístupu je, že pri identifikovaní prevzatí vychádzame z priameho jazykového kontaktu. Pojem *germanizmus* sa teda vzťahuje aj na slová, ktoré pochádzajú z tretieho jazyka, ale priame prevzatie je z nemčiny. Takáto cesta preberania je jasná, keď lexikálna jednotka obsahuje určité formálne, resp. sémantické charakteristiky, ktoré svedčia o nemeckom sprostredkovaní (por. ROCCHI: 21). Internacionalizmy sprostredkované nemeckým jazykom sú zastúpené nielen v slovenčine, ale aj v stredoeurópskom jazykovom areáli (v užšom zmysle rakúska nemčina, slovenčina, čeština, maďarčina, v širšom zmysle poľština, ale aj východoslovanské a južnoslovanské jazyky, podľa rozličného vymedzenia tohto areálu). Pod pojmom *slovenský jazyk, slovenčina* rozumieme súčasnú štandardnú slovenčinu, kde píšeme o nárečovej lexike, naznačíme to zvlášť.

2 Kontakty nemčiny a slovenčiny z historicko-vývinového hľadiska

Historické okolnosti spôsobovali to, že slovenský jazyk (ako diasystém jazykových variantov) sa vyvíjal v intenzívnom kontakte s češtinou, maďarčinou, latinčinou a nemčinou. Monografie o dejinách slovenského jazyka (STANISLAV 1967, PAULINY 1983, KRAJČOVIČ 1971, KRAJČOVIČ-ŽIGO 2002) sa dotýkajú otázky kontaktu slovenčiny s inými jazykmi a vplyvu germanizmov na vývoj slovenčiny, ale ich práce nie sú zamerané na to, aby sa podrobnejšie venovali téme kontaktovej lingvistiky. Veľký dôraz kladú na periodizáciu nemecko-slovenských vzťahov a na tematický inventár dotýčaných jazykových jednotiek. V starších prácach sa jazykové kontakty slovenčiny analyzujú zvlášť podľa kontaktovaných jazykov (aj zaradenie do kapitol je väčšinou podľa toho) a nepripomenú to, čo teraz nazývame stredoeurópsky jazykový zväz, teda jazykové dedičstvo Rakúsko-Uhorskej monarchie. Špecifikum nemecko-slovensko-maďarských jazykových kontaktov je v tej mimojazykovej skutočnosti, že skúmané procesy sa do roku 1918 realizovali v jednom štáte a spoločenstve a po tomto čase kultivovanie slovenčiny nabralo iný smer. Extralingvistické okolnosti sa odrážajú v lexike slovenčiny.

Korene skúmaných jazykových kontaktov sú v prvých stykoch germánskych a západoslovanských kmeňov vo veľkomoravskom období v podobe franskej a bavorskej kresťanskej misie. Mnoho slov tejto vrstvy je latinského pôvodu, nemčina zohrávala úlohu sprostredkovateľa a tieto jednotky sa dostali do viacerých slovanských jazykov. Tieto jednotky sú v centre slovnej zásoby dnešnej slovenčiny (por. PAULINY, 1983, KOPECKÁ-LALIKOVÁ a kol.). Ich denotáty sú dodnes aktuálne, a preto nezastarávajú: *buk, chlieb, chliev, chmel, chyža, kňaz, kotel, kúpiť, liek, pluk, osol, reťaz, šat, sklo*.

Druhou vrstvou lexikálnych jednotiek nemeckého pôvodu v slovenčine sú tie germanizmy, ktoré sa dostali do slovenských dialektov počas nemeckej kolonizácie od 12. storočia. Nemecké kolonizačné vlny neboli jedinou cestou nemecko-slovenského jazykového kontaktu. Hornouhorské mestá mali hospodárske kontakty s nemeckými mestami, mnoho evanjelických Slovákov študovalo na nemeckých univerzitách. Čeština fungovala ako kultúrny jazyk Slovákov niekoľko storočí a sprostredkovala niektoré nemecké jazykové jednotky (DOLNÍK 2005: 4), ale v menšej miere ako sa dávnejšie predpokladalo. NEWERKLA (2002b: 124) dokázal, že väčšina germanizmov v slovenčine predsa nebola sprostredkovaná češtinou, ale ide o bezprostredné prevzatia do slovenčiny. Podľa NEW, zo strednej hornej nemčiny (1100–1350) slovenčina už ako samostatný jazyk prevzala 207 lexikálnych elementov, z ktorých 61 (30%) môžeme pokladať za dôležitý prostriedok komunikácie v dnešnom slovenskom jazyku: *farba, bažant, bitúnok, birmovať, búda*,

cech, cement, cibuľa, cieľ, cín, čalún, clo, cukor, deka, erb, faloš, fara, fašiangy, fláša, fúra, fraj, gróf, handra, hák, halier, huta, jarmok, kapitán, kaplnka, kapusta, kaštieľ, kláštor, klenot, krieda, lano, losovať, maštal', melón, muškát, múr, paštrnák, petržlen, papier, plech, rám, rúra, rytier, ryža, šach, šermovať, šnúra, špendlík, špic, tanec, terč, trať, turnaj, žehnať, zemľa, žart.

Ján Doruľa sa venoval histórii jazykových vzťahov v osobitnej monografii (DORUĽA 1977: 75–77). V kapitole 7. *Nemčina* vyzdvihuje obojstrannosť kontaktov, pripomína, že najviac slov prebrala slovenčina práve z nemčiny. Časové vymedzenie nemeckej kolonizácie datuje od 13. storočia a lokalizuje ju na Slovensko, aj keď Nemci pri kolonizačnom procese nemohli vnímať zvlášť dnešné Slovensko, ale usadili sa v niekoľkých regiónoch Uhorska, medzi nimi aj na Slovákmi obývanej hornej Nitre a Spiši, tam, kde sa mohli zaoberať baníctvom, remeslami alebo obchodom. Kontakty opisuje ako konkurenciu Slovákov s privilegovaným nemeckým obyvateľstvom podporovaným uhorskými panovníkmi. Pri obojstrannom preberaní píše o slovenských Nemcoch (lepší by bol výraz uhorskí Nemci na Spiši, atď., ale autor sa chcel vyjadriť jednoduchšie), ktorí vďaka dlhoročnému spolunažívaniu prevzali do svojho nárečia mnoho slovenských slov. Nepoužíva termíny dvojazyčnosť a interferencia, tieto kontaktové javy sú vyjadrené ako obojstranné kontakty, živý spoločenský styk, vzájomnosť. Vyzdvihuje hospodársku úlohu Nemcov a prinesené nové reálie, ktorými obohacovali slovnú zásobu slovenčiny. Podľa DORUĽU (1977: 103) jazykové kontakty sa realizovali predovšetkým na úrovni lexiky (priamym preberaním a kalkovaním) a na úrovni frazeologizmov. Ako protipól preberania nemeckej banskej a remeselníckej terminológie stoja typické slovenské reálie, ktoré tu žijúci Nemci prebrali (*salaš, hoľa, kopanica* atď.), ktorých počet je ale skromnejší ako počet nemeckých elementov v súdobej slovenčine, dá sa teda hovoriť o nerovnomernosti obojstranných kontaktov. Kontakty s nemčinou zanechali v slovenskom jazyku trvalé stopy.

V období ranej novej hornej nemčiny (do r. 1650) sa podľa NEW do slovenčiny dostalo 599 germanizmov, z ktorých je frekventovaných 75 (12,5%): *bavlna, blikat', čiapka, drôt, gyps, hoblík, kachľa, kamzik, karát, lampa, linia, maliar, maľovať, mandľa, nit, pár, rubín, šalát, sachta, šál, šálka, šenk, šichta, šina, šindel', švagor, vaňa, vločka, žumpa, admirál, bríle, brokát, dáma, grobian, kufor, luft, marcipán, matrac, pas, paštéta, piškóta, rabovať, raketa, rašpl'a, špargľa, tulipán*; z hornonemeckých nárečí: *cúvať, cváľať, fras, furt, krumpľa, ksicht, kšeft, šilt, marhuľa, mušt, olovrant, pác, pusa, putňa, ráf, rátať, rukovať, šporák, špagát, šporovať*, zo stredonemeckých nárečí: *klampiar, guľa, kulma, lieh, remíz, šopa*. Slovná zásoba sa v tomto období špecializuje prívom nemeckých baníkov a obchodníkov, mnoho ich termínov je už historizmom, preto zisťujeme percentuálny pokles germanizmov z tohto obdobia v centre dnešnej slovej zásoby slovenčiny.

Najväčší príliv nemeckých slov do slovenčiny a češtiny sa uskutočnil približne v dobe medzi rokmi 1526 a 1620 a zvlášť v kvitnúcej dobe Monarchie. Frekventované lexikálne germanizmy z novej hornej nemčiny sú: *abonent, akurát, architekt, bál, balast, barak, barikáda, база, bilancia, banketa, blokáda, briliant, brožúra, bunker, celulóza, cirkus, debata, diesel, dóm, dóza, dynamo, exponát, fabrika, fajka, fajn, filter, flota, havária, hotel, hygiena, infarkt, kapucňa, kasáreň, koncert, korok, limonáda, liter, masírovať, ofenzíva, orkán, panel, pašovať, pech, perón, pilóta, plagát, policajt, porcelán, ruksak, sako, signál, sóda, štrajk, tableta, tendencia, tuš, vata*. Z bavorsko-rakúskeho areálu: *banket, buzerant, fašírka, feš, flanc, karfiol, luster, pomaranč, rande, šunka, tréma*.

Napriek tomu, že puristické hnutia v 19. storočí sa pokúšali bojovať proti týmto javom, nemčina sa stala lingvou frankou. Dominovala predovšetkým vo vojenskej a vládnej sfére. Migrácia obchodníkov a robotníkov spôsobovala preberanie nemeckých slov do každodennej slovenčiny, maďarčiny a češtiny (NEWERKLA 2002a: 7). Rozpad Monarchie mal tiež svoj vplyv na jazyky. Pri ústupe nemeckých prvkov zo slovenčiny aj z iných jazykov Monarchie zohrali úlohu mimojazykové okolnosti v 20. storočí: rozdeľujúce hranice, migračné a emigračné procesy, intenzívny a v jednotlivých krajinách špecifický spoločensko-hospodársky vývoj a puristické hnutia so snahou vyčistiť jazyky od austrianizmov. V nasledujúcich kapitolách predstavíme, ktoré prvky vedeli lepšie odolať týmto procesom a za akých okolností.

Historický opis a hlavne periodizácia nemecko-slovenských jazykových kontaktov sú vo viacerých štúdiách podrobne spracované. Pri čítaní staršej odbornej literatúry je však citeľné do istej miery mechanické opakovanie myšlienok, týkajúcich sa histórie prenikania germanizmov do slovenčiny. Predovšetkým inventarizujú cechovú a banícku terminológiu (por. KOZMOVÁ 2003: 133), ktorej značná časť slov je historizmom – so zánikom označeného predmetu zanikli aj slová. Sú odkazy na nárečovú rozmanitosť, ale o ďalšom vývine tejto časti slovnej zásoby, hlavne čo sa týka obdobia po druhej svetovej vojne, je v odbornej literatúre málo údajov. Textová analýza mestských kníh banských oblastí dnešného Slovenska dáva podkladový materiál na zistenie zákonitostí hláskoslovných zmien a jazykových interferencií (por. PIIRAINEN, 1986, 1992). V novších prácach je zastúpený areálový prístup, koncentrujúci sa na stredoeurópske jazyky (NEWERKLA 2011). Zaujímavú súvislosť areálového a historického aspektu predstavujú znovuprevzatia v neskoršom období:

gbel < ahd. *kubil 'džbán, vedro' – *kýbel* < nhd. *Kübel* 'džbán, vedro'
spiže, spieže < mhd. *spise* 'jedlo, potravina, domácnosť' – *špajza* < ö. *Speis*
 ahd. *trumba* > starosl. *tro, ba* > sk. *trúba* – fnhd. *trompet* > *trompeta*
 mhd. bair. *raitar* > *rajtár* – nhd. *Reiter* > *rajter*

Historická lexikológia tiež venuje pozornosť preberaniu. Túto problematiku analyzuje BLANÁR (1961: 152–156) ako vývinový katalyzátor sémantických polí a sémantickej štruktúry slov (*lôn – Lohn, šenk – Schenke, vyznačiť* pod vplyvom *anzeichnen, vyznamenat' – auszeichnen* a pod.). Ďalej sa analyzujú prípady spätných prevzatí a rôzny vývin prevzatých slov v slovenčine a v češtine. Preberaním sa Blanár zaoberá predovšetkým z hľadiska češtiny a menej nemčiny. Analyzuje sémantickú adaptáciu slov, proces zdomáčovania, kalky ako zdroje pre vytváranie terminológie. Spracúva časť problematiky na základe danej jazykovej pamiatky, ale teoretické východiská a spôsoby analýzy sú dobre použiteľné aj pri inom výskume.

KOPECKÁ a kol. (18-19) spracúvajú staršiu slovenskú lexiku v medzijazykových súvislostiach na základe materiálu Historického slovníka a Doruľu (1977). HORVÁTH (1978) a MOLLAY (1982) predkladajú v podobe etymologického slovníka staršiu vrstvu nemeckých prevzatí do maďarčiny, ktorých väčšina je dnes archaizmom.

Všeobecné, súhrnné diela o nemecko-slovenských jazykových súvislostiach vychádzajú predovšetkým z etymológie, histórie jazyka. Najväčším prínosom týchto prác je okrem opisu vonkajších dejín jazykových kontaktov slovníková časť, ktorá inventarizuje a analyzuje jazykové prvky nemeckého pôvodu v slovenčine. Historické spracovanie sa zaoberá predovšetkým externou stránkou prevzatí, nie systémovými zmenami.

3 Dialektologický prístup k výskumu germanizmov v slovenčine

Dialektológia skúma teritoriálne, geografické variety národného jazyka. Spracúva jazykové fakty vyplývajúce z existencie jazyka na konkrétnom území a zo susedstva iných príbuzných a geneticky nepríbuzných jazykov. Predmetom jej skúmania je objekt, ktorý vznikol v procese praktickej komunikácie, odrážajúcej vzájomné vzťahy (i vplyvy) jednotlivých existenčných foriem národného jazyka (RIPKA 1998: 43–49, 2003: 61–67). Z týchto základných otázok dialektológie sa na nárečový výskum týkajúci sa germanizmov v slovenčine vzťahujú dva aspekty.

Jednak sa analyzujú jednotlivé nemecké nárečia na území dnešného Slovenska, ich pôvod a vplyv slovenského prostredia. DORULA (1977: 97–101) zdôrazňuje vplyv slovenčiny na nemecké nárečia Horného Uhorska. Preberanie slovakizmov do nemčiny pokladá za znak prispôsobovania sa Nemcov slovenskému prostrediu, ale nezaobera sa pomerom týchto slov k lexikánym prevzatiám z nemčiny do slovenčiny. Vo veľkom počte sú zatúpené vlastné mená: osobné a chotárne názvy. Príklady uvádza zo zachovaných jazykových pamiatok. Pri slove *chotár* > *határ* > *Hatter* predpokladá maďarské sprostredkovanie slovenského slova do nemčiny. V prípade *nyargalás* > *Niargalásch* > *argaláš* ide o nemecké sprostredkovanie maďarského slova. Podobné areálové javy vidí v slovách *Heiduck/Haiduck*, *Trabant/Drabant*, *Dohan*, *Oldomasch*, *Lapatte*, *Sallasch*, *Palancken*. Na úrovni frazeologizmov má zvrät *nichts darauf geben* svoj pôvod v slovenskom *nič zato ne dať*.

Druhým aspektom kontaktologickej dialektológie je rozbor nemeckých prvkov v slovenských nárečiach. Slová nemeckého pôvodu tvoria najpočetnejšiu skupinu medzi slovami cudzieho pôvodu v slovenských nárečiach na dnešnom Slovensku, ale aj v Rakúsku (PALKOVIČ, ŽIGO 1998, 2000) a Maďarsku (DEDINSZKY-MAZÁN). Táto skutočnosť zároveň poukazuje na intenzitu nemeckého kultúrneho vplyvu. Počas nemeckej kolonizácie od 12. storočia sa vytvorili kolonizačné centrá v hornouhorských mestách a banských oblastiach. Na území dnešného juhozápadného Slovenska dominovali stredobavorské dialekty, v okolí Žiliny a Bardejova bola nemčina zastúpená sliezskym a západostredonemeckým dialektom, kým na dnešnom strednom Slovensku sa vyskytovali miešané nárečia bavorského a východostredonemeckého pôvodu. Písaná podoba používanej nemčiny sa líšila od hovorenej formy, lebo spisovný variant bol konvencionalizovaný, vykazoval nadnárečové črty a konštituoval sa ako kancelársky jazyk (DOLNÍK 2005).

Doterajšie výskumy kontaktovej dialektológie ukazujú, že preberanie nemeckých slov do slovenských nárečí je nerovnomerné. Geografické rozšírenie

germanizmov v slovenských nárečiach je rozmanité, slová neutvárajú pevný zväzok izolex. Slová staršej vrstvy sú zastúpené vo všetkých slovenských nárečiach: *cválat* < *zwallen*, *deka* < *Decke*, *flaša* < mhd. *flasche*, *hoblík* < *Hobel*, *grunt* < *Grund*, *jarmok* < *Jahrmarkt* atď. BUFFA (1995: 253) pri analýze nemeckých prvkov v šarišskom nárečí tvrdí, že cudzie elementy sú spravidla známe aj v iných nárečiach. Na jednej strane stojí teda nadnárečový charakter germanizmov v slovenčine (ŠTOLC 17-18.), ale niektoré germanizmy sa rozšírili iba na západoslovenskom alebo stredoslovenskom, či východoslovenskom území. „Pri výskume a spracúvaní lexikálneho fondu zo slovenských nárečí s uplatnením metód lingvistickej geografie sme si nemohli nepovšimnúť ani hungarizmy...” (HABOVŠTIK 2000: 463). Tabuľka č. 1. uvádza izolexy niektorých germanizmov v slovenských nárečových makroareáloch v opozícii s výrazmi domáceho pôvodu (HABOVŠTIK 1988: 142–147, HABOVŠTIK 2000: 459–462).

Tabuľka č. 1: Germanizmy v slovenských nárečiach

západoslovenské nárečia	stredoslovenské nárečia	východoslovenské nárečia
rajtár < Reiter	vejár, vejačka, fukár, rošt, rošta (por. m. rosta)	
žufaňa < Schufen	varecha, vareška	
trachtár < Trachter	lievik, levok, ľijek, tenšier (por. m. tölcsér, dial. liu)	
pocheraie < Bäckerei	pečivo	
nočki < Nockerl (por. m. nokedli)	halušky (por. m. gasluska)	
hrant < Grant	válov, žliabok (por. m. vályú)	
šujber / šiber < Schieber	štít, čelo	
hachla < Hachel	štet, hrebeň, češák (por. m. gereben)	
kíbel < Kübel	vedro, ročka (por. m. veder)	
puter < Butter	maslo	
cícha < Zieche	obliečka na perinu (por. m. ciha)	
špigel (Záhorie) < Spiegel	zrkadlo	špiglo (Spiš) < Spiegel
košík, košár (por. m. kosár)	filfas, filpas, filkas < Fullgefäss	košík ↔ kreptuch (Spiš) < Kreptuch
strúhať	triet' ↔ rajbať < reiben	čuhac, trec
štricľa < Streizel	vekňa, vekla < Wecke (por. m. vekni)	dluhi, kupni, bucl'a (por. m. buci)
rebrík	lojtra (Gemér, Novohrad, Tekov, Hont) < Leiter (por. m. létra)	drabina

kladivo, klepáč (por. m. kalapács)	mlatok ↔ hámrík (Liptov, Zvolen)	mlatok
kšír (Záhorie) < Geschirr	riad	grati < Gerät
prikopa	garad, hraba	šanec, šanc < Schanze (por. m. sánc)
hrebíček	klinček	nagľík (Spiš) < Nagel, hvozďik
Krumple < Grundbirne Erteple < Erdäpfel	švápka, kromple (por. m. krumpli)	gruľe, banduri < Brandenburg (por. m. burgonya)
hodi, otpust		kermeš < Kirchmesse
reťaz		lancuch < Lannzug (por. m. lánc)
holič		baľvir (Šariš) < Barbier (por. m. borbély)
oje		disel' < Deichsel
dlážka		diľe < Diele
kľuka, kľučka		kľinka < Klinke

Hláskoslovná členitosť je pri jednotlivých germanizmoch rozmanitá: niekedy je len minimálna (*mašina/mašina, plac/plac* a pod.), niekedy je geograficky ohraničiteľné (vsunutá hláska je napr. charakteristická pre Oravu a Liptov: *krampľa, grambla*). Pretože do slovenských nárečí prenikli slová z viacerých nemeckých nárečí, hlásková variabilita germanizmov je bohatá: n. *Lisse, Lesse, Losse, Leichse, Luchse, Lychse, Liuchse* > sk. *lieuč, liefč, léč, lejč, lievč, ľovč, ľujč, ľvoč*. Pomenovanie zemiakov je ešte rozmanitejšie: n. *Grundbirne* dial. *grumbire, grombir, krumbeer* > sk. *krumple, krompere, krompachi, grumbír, grule* a n. *Erdäpfel* > sk. *erdeple* a n. *Schwabe* > sk. *švápka* (HABOVŠTIAK 1988: 149).

Fonologická adaptácia súvisí s nárečovými variantmi pri nahrádzaní nemeckých hlások:

fusak dial. *fusakľa, fusekľa* < nhd. *Fußsäckel*

gamaša dial. *kamašľa* < nhd. *Gamasche* < fr. *gamasches*

kľoc dial. *klocok* < nhd. *Klock*

kriezel dial. *kriezla* < nhd. *Kräusel*

Dackel > sk. *dax|lík / daks|eľ*, por. m. *dax/li*

mhd. *prēzel* > staršia sk. *precel'* > sk. *praclík*, por. m. *pracli*

Nárečový výskum germanizmov v slovenčine je úzko spojený s ostatnými oblasťami výskumu, ako sme videli v príkladoch. Najpodrobnejšie bolo skúmané adaptovanie nemeckých slov do slovenských nárečí na úrovni makroareálov aj v jednotlivých obciach (MÚČSKOVÁ 2000: 184–193, VALISKA 1967, 1975: 187–

194, 1980). SIATKOWSKI (1999: 123–131) vyzdvihuje súvislosť areálového a nárečového aspektu pri analýze nemeckého vplyvu na nárečia Karpát. Po roku 1990 sa slovenskí výskumníci orientovali aj na „zabudnutú“ slovenskú, resp. moravskú menšinu v Rakúsku (ONDREJOVIČ 1999: 45–59). Tieto výskumy majú nielen dialektologický, ale aj sociolingvistický charakter, čo je dôležité preto, lebo môžu slúžiť ako porovnávací základ pre javy, ktoré sa odohrávali na dnešnom území Slovenska pred niekoľkými storočiami. Jazykový kontakt sa uskutočňuje nielen na základe kontaktov nárečí, ale aj medzi nadnárečovými varietami jazyka, ako napr. mestský jazyk (por. ISTVÁN, JODAS).

Keď berieme na zreteľ areálové a nárečové hľadisko naraz, zistíme, že niektoré nárečové varianty germanizmov v slovenčine stoja bližšie k maďarčine (tie sú podčiarknuté v príkladoch):

bair. *šraub*, *šraob*, *šraof*, *šrauf*, *šrōf* > sk. dial. *šrōb*, *šrōf*, *šrōba*, *šrōba*
fnhd. *kreuzer* > sk. *grej-/kraj-/krej-/graj-c-iar/-ár/-ír*
nhd. *Vorspann* > sk. *for-/fir-špon(t) / špan(t) /-ak*
fnhd. (t)*schappe* > *čipaka*, *čapka*, *čápka*, *čépka*, *šiapka*, *šapka*
nhd. *Fußsocke* > *fusak*, *fusakla*, *fusekla*
nhd. bair. *mun-* / *mon|tur* / *-dur* > sk. *mund - úr / -ier / -ír / -ér*

Preto analýza germanizmov v slovenských nárečiach Maďarska a ich zachovanosť v porovnaní so štandardnou slovenčinou je zaujímavou možnosťou ďalšieho výskumu, lebo nám dovoľuje pohľad do archaickej vrstvy slovenčiny a môžeme sledovať, ako vplývala maďarčina na germanizmy.

3.1 Germanizmy v slovenských nárečiach juhovýchodnej Dolnej zeme

Niektoré germanizmy v slovenčine majú dialektálne tvary, ktoré stoja bližšie k maďarským slovám. Na základe tejto skutočnosti sprehľadnime používanie germanizmov v slovenčine v Maďarsku. Tento jazykový variant obsahuje také historické prvky, ktoré v štandardnej slovenčine už neexistujú, preto je zaujímavý z hľadiska tohto výskumu (por. DUDOK 2002). Poukazujeme na prvky a javy, ktoré svedčia o jazykovej konvergencii slovenčiny, maďarčiny a nemčiny na juhovýchodnej Dolnej zemi, teda v prostredí, ktoré je vzdialené od stykového areálu nemčiny a slovenčiny, a očakávali by sme predovšetkým vplyv maďarčiny. Maďarčina naozaj veľmi silne vplýva na jazyk Slovákov v Maďarsku, ale podľa našej hypotézy archaicnosť dnešnej variety slovenčiny v Maďarsku by mala vplývať na zachovanie väčšieho počtu germanizmov v tomto variante ako v slovenčine na Slovensku. Jazyk dolnozemskej Slovákov je teda synchronne bližší k tej fáze

vývinu slovenčiny, kde boli germanizmy frekventovanejšie. Metóda výskumu je podobná ako pri všeobecnej analýze germanizmov v slovenčine a v maďarčine, lenže nevychádzame zo štandardných lexikografických prác, ale z komlóšského (SYNČOK 2000, ISTVÁN 1997) a čabianskeho (DEDINSZKY-MAZÁN 1993) nárečového slovníka a z vlastnej výskumnej činnosti.

Tabuľka č. 2: Vyššia frekvencia germanizmu v dolnozemskej slovenskej náreči ako v štandardnej slovenčine

nemčina	germanizmus v maďarčine	slovenské nárečia v Maďarsku	germanizmus v slovenčine	štandardná slovenčina
Ball	bál	bál	bál	ples
Apotheke	patika	ap'eka		lekárneň
Barbier	borbély	barbjer	barbier	holič
Buchse	buksza	buksa	buksa	peňaženka
Bombe	bomba	bomba	bomba	bomba
Bunker	bunker	bunker	bunker	bunker
	cakuppak	cakpak		
Draht	drót	drôt	drát	drát
Farbe	farba	farba	farba	farba
fein	fájin	fajín	fajn	výborný
Flasche	flaska	fl'aša	fl'aša	fl'aša
Frühstück	früstök	fruštik	frištik	raňajky
Fuhrwerk	furik	fúrik	fúrik	vozík
Fundament	fundamentum	fundament	fundament	základ
Gang	gang	gang	gánok	chodba
Hosenträger	hózentróger	hózentrógl'a		
hunt mhd.	hintó	hintov	hunt †	
Kanne	kanna	kanta		
Kasten	kaszni	kasňa	kasňa	skriňa
kosten	kóstolni	koštovať	koštovať	ochutnať
Krachmehl		krochmel'	krochmel	škrob
Kundschaft	kuncsaft	kunčaft	kunčaft	zákazník
Leiter	létra	lojtra	lojtra dial.	rebrík
Linse	lencse	l'anča		šošovica
Malter, Mörtel	malter	malter	malter	malta
Maschiene	masina	mašina	mašina	stroj
Meister	mester	majster	majster	majster

nemčina	germanizmus v maďarčine	slovenské nárečia v Maďarsku	germanizmus v slovenčine	štandardná slovenčina
merken fnhd.	figyelni	merkovať	merkovať	pozorovať
Mischung	misung	mišung	mišung dial.	miešanina
packen	pakolni	pakovať	pakovať	baľiť
passen	passzolni	pasovať	pasovať	sedieť
Platz	place prieštor [’]	’voľný p’ac ’trh [’]	p’ac	trh, námestie
Reifen	ráf	ráf	ráf	obruč
riskieren	reszkírozni	riskovať	reskírovať	riskovať
Riegel	rigli	rigl’a	rigel’	zápora
Schatule	skatulya	škatuľ’a	škatuľ’a	krabica
Schemel	sámli	šámlík	šamlík, šamel	stolička
Schiene	sín	šína	šína	koľaj
Schindel	zsindely	šindl’a	šindel’	čriep
Schinken	sonka	šonka	šunka	šunka
schmecken	smakkolni	šmakovať	šmakovať	chutiť
Schmirgel	smirgli	šmirgl’a	šmirgel	brúsny papier
schonen	védeni	šanovať	šanovať	chrániť
Schuster	suszter	šuster	šuster	obuvník
Schwager	sógor	švagor	švagor	švagor
Socke	zokni	zokne	sokel dial.	ponožky
sparen	spórolni	šporovať	sporiť	šetriť
Sparherd	sparhet	šparhejt šporhel’	šporhelt	sporák
spīze mhd.	spajz	špajz	špajza	komora
Stamperl	stampedli	štampedlík	štamperlík	pohárik
Stempel	stempli	štempl’a	štempel’	pečiatka
Strang	istráng	štráng		žínka
Turm	torony	turňa	turňa dial.	veža
Vorhang	firhang	firhang	firhank dial.	záclona
Werkzeug	vercájg	vercajg	vercajg	náradie
Zollstock	colostok	colštok	cólštok	skladací meter

Môžeme sledovať aj analogické preberania z maďarčiny do slovenských nárečí v Maďarsku a z nemčiny do slovenčiny:

šanovať ’chrániť’ < ahd. *schōen* : *banovať* < m. *bánni* ’ľutovať’;

Alebo analogickú slovotvorbu:

sk. *boj* > sk. *bojovať*, *bojovník* : m. *harc* > sk. *harcovať*, *harcovník*
rab > *rabský*, *rabstvo*

Nárečia majú všeobecne konzervujúci charakter, teda aj vzhľadom na zachovávanie germanizmov. Skúmané slovenské nárečia sú preto špecifické, lebo pri zachovávaní germanizmov zohral úlohu aj tretí jazyk, maďarčina. Tie germanizmy, ktoré sú zastúpené aj v maďarčine, potvrdzujú existenciu daného slova aj v slovenských nárečiach na juhovýchodnej Dolnej zemi. Čabianske a štiavnické slovenské nárečie sa z nášho hľadiska líšia v tom, že na Dolnej zemi sa zachovali vo vyššom počte tie germanizmy, ktoré mali paralelu v maďarčine. Používanie germanizmov v slovenských nárečiach v Maďarsku nezávisí od etymológie, t.j. či slovo nemeckého pôvodu priniesli so sebou zo slovenského etnického regiónu Horného Uhorska, prebrali z maďarčiny alebo z nárečia banátskych Nemcov. Maďarčina má silný vplyv na všetky vrstvy tejto variety slovenčiny, preto ovplyvňuje aj zakotvenosť germanizmov. V tom spočíva fortifikačná úloha maďarčiny pri zachovávaní germanizmov v slovenských nárečiach Maďarska (o fortifikačnej úlohe por. DOLNÍK 2006: 55-75).

4 Tematický / sémantický aspekt

Pri zbieraní historických, ale aj dialektologických údajov je najčastejšou metódou zaradenie materiálu do tematických skupín. V prípade skúmania germanizmov v slovenčine je toto riešenie priam na dlani, lebo v jednotlivých vlnách prieniku nemeckých jazykových jednotiek do slovenčiny prichádzal na územie dnešného Slovenska iný typ nemeckého obyvateľstva (misionári, baníci, obchodníci, remeselníci, úradníci, vojaci atď.). Preto aplikuje aj DORULA (1977: 77–101) popri časovom zoradovaní prevzatí aj tematické hľadisko, vyzdvihuje terminológiu a charakter jednotlivých vln vplyvu nemčiny na slovenčinu podáva prostredníctvom typických termínov. V diele predovšetkým historického charakteru nepoužíva slovníkové riešenie, ale pri opise daného obdobia uvádza príklady terminológie zo zachovaných jazykových pamiatok. Takto s časovým postupom vytvorené tematické okruhy sú terminológia organizácie a fungovania cechov, jarmoky a obchodovanie, pomenovanie jednotlivých majstrov a ich nástrojov, krčmárska terminológia, vojenské výrazy, stavebníctvo, banká terminológia. V 15.–18. storočí je charakteristický výskyt prevzatí z tematického okruhu mestskej samosprávy a právnickej (PAPSONOVÁ – PIIRAINEN 1992), súdnickej terminológie, ktoré DORULA (1977: 88–89, 2008) tiež vyexcerpoval zo zachovaných jazykových pamiatok. Pripomína aj slová nemeckého pôvodu, ktoré sa determinologizovali a sú známe dnešnému používateľovi slovenčiny. Síce neopisuje proces, ako sa dostali slová z historických tematických skupín do dnešného používania, ale výsledok tohto procesu pripomína.

NEWERKLA (2002a: 4) triedí germanizmy v slovenčine z časovo-tematického hľadiska takto: V staršej fáze jazykových kontaktov sú prevzatia z týchto sfér: dvorský život, rytierstvo, cirkev a náboženstvo, cechy a majstri, kuchyňa, baníctvo, železiarstvo, železnice (por. TÖLGYESI 2009, 2012, TÓTH 2011b). Neskoršia vrstva prevzatí sa dotýka vojenstva, meštianstva, poľnohospodárstva a aj nádvok. KOZMOVÁ (1993: 94–98) určuje dôležitú úlohu germanizmov v slovenčine na základe tematického inventára týchto prvkov. Zaoberá sa slovami rakúskeho pôvodu. Poznomenáva, že sa do spisovnej slovenčiny dostali len tie prvky, ktoré nemali slovenský ekvivalent. Používanie ostatných je buď nárečovo, sociálne, generačne alebo situačne ohraničené. Spracované témy sú potraviny a stravovanie, kuchyňa, reštaurácia, bývanie, obliekanie. SCHWANZER (1976: 465–477) prezentuje tematický rozpis terminológie jednotlivých remesiel. BUFFA (1995: 253–255) zaraduje slová nemeckého pôvodu v šarišských nárečiach do tematických kategórií: remeslá, stavebníctvo, bývanie, baníctvo, obchod, stravovanie, každodenné činnosti, úrady, pričom nevynechá ani abstraktné slová alebo slovesá. Okrem týchto typických nemeckých termínov sú aj také germanizmy

v slovenčine, ktoré sa dostali do každodenného používania. GREGOR (1975: 403–415, 1985, 1989: 141–195, 1994) tiež vychádza z tematického princípu pri analýze kontaktu slovenčiny a maďarčiny.

Takáto klasifikácia je v odbornej literatúre častou metódou, autori dávajú do súvislosti tematické okruhy s historickými vlnami nemeckej kolonizácie. Analýza sémantických posunov a dynamických zmien pri používaní germanizmov poukazuje na súvislosti medzi sémantickými vlastnosťami germanizmov a ich funkciou v dnešnej slovenčine.

4.1 Sémantické posuny germanizmov v slovenčine

Sémantický pohyb, zmena významu, nadobudnutie alebo strata významových zložiek z funkčného hľadiska podobne dynamizuje prevzaté slovo ako slovotvorná produktivnosť. Sémantická diferenciácia je znakom zakotvenosti germanizmu a poukazuje na to, že sa z prevzatého slova vyvíjalo slovenské slovo. Potvrďuje to analýza frekvencie používanosti, rôznych foriem zmeny významu a komunikačnú potrebu, ktorá stabilizuje postavenie skúmaných germanizmov v slovenskom jazyku.

Sémantické preberanie sa uskutočňuje, keď sa z viacerých významov preberá iba jeden alebo niekoľko. Vo vývine v rámci systému slovenského jazyka má úlohu už len vybraný význam, ktorý v čase preberania bol dôležitý pre rozvoj slovnej zásoby slovenčiny. Polysémantické slová sú veľmi rozšírené v jazykovom zväze Standard Average European (angličtina, francúzština, nemčina, taliančina, por. DÉCSI 1973: 29). Stará a stredná horná nemčina tiež disponovali touto vlastnosťou. Do slovenčiny, maďarčiny a češtiny sa prevzaté slová z týchto jazykov dostali iba v jednom význame, v tom, ktorý aktuálne potreboval preberajúci jazyk. Ďalšie významy nepreberali, lebo príliš rozšírená polysémia je prekážkou dorozumievania. Z viacerých významov pôvodného nemeckého slova sú v príkladoch podčiarknuté tie, ktoré boli potrebné pre používateľov slovenského jazyka, kým ostatné sémantické zložky vyjadrili slovami z domácich zdrojov.

rada < ahd. *rāht* 'rada, plán, návrh, rozhodnutie, východisko'

farba < ahd. *farwe* 'farba, výzor, tvar'

ciel' < mhd. *zīl* 'cieľ, terč, koniec, kraj'

huta < mhd. *hütte* 'budova na tavenie kovov, budova obchodu, chata, stan'

kaštieľ < mhd. *kastel* 'hrad, kaštieľ, dobývanie'

puf < nhd. Puff 'nárkaz, zvitok, puklina, vankúš na sedenie, čalúnené sedadlo bez nohy, bordel'

rám < mhd. *ram* 'rám, podstĺpenie, stojan'

šálka < fnhd. *schāle* 'šálka na jedenie, šálka na pitie, miska váhy'

kšaft < mhd. *geschaft* 'príležitosť, príkaz, rozkaz, posledná vôľa, testament, poverenie, zmluva'

lós < ahd. *lōz* 'losovanie, osud, posudok, podiel, stav'

Terminologizácia je javom nielen jazykového kontaktu, patrí všeobecne k dynamike slovnej zásoby, keď používanie slova všeobecného významu sa špecializuje na niektorú odbornú oblasť. V prípade germanizmov v slovenčine nájdeme také príklady, keď slovo všeobecného významu v odovzdávajúcom jazyku sa stane po preberaní do slovenčiny súčasťou niektorého profesionálneho slangu (napr. vojenského alebo banického):

kvartiel' 'ubytovanie (vojakov)' < fnhd. *quartier* 'ubytovanie, štvrť' < fr. *quartier* 'štvrť' – jeden význam sa dostal do slovenčiny a ďalej sa špecifikoval. Súvisí to s tým, že Slováci počuli toto slovo vo význame 'ubytovanie' z úst vojakov, kým s mestskou štvrťou nemali do činenia.

rota voj. < mhd. *rote* 'oddelenie, rota, obec, poriadok'

fárat' 'ísť do bane, pracovať v bani' < nhd. *fahren* 'rýchlo ísť'. Všeobecný nemecký význam sa v slovenčine stal súčasťou terminológie baníkov, toto slovo je svedkom bezprostredného jazykového kontaktu medzi baníkmi nemeckého pôvodu a slovenským obyvateľstvom. Pozoruhodná je aj slovotvorná produktivita tohto slova a areálová súvislosť s češtinou.

glajcha 'fáza stavby dokončenej po krov; ozdobný stromček pri tejto príležitosti' < nhd. *Gleiche, gleich* 'rovné'

muter 'šrob' < Mutter 'matka'

Determinologizácia je opačným procesom terminologizácie, v súvislosti s nemecko-slovenským jazykovým kontaktom nie je však takým rozšíreným javom. Napr.: *vločka* bol pôvodne termín v textilárstve.

Zúženie významu má podobný výsledok ako sémantické preberanie, keď sa z viacerých významov preberá iba jeden. Rozdiel je v tom, že k zúženiu významu dôjde po preberaní slova:

cech < mhd. *zēch* = 'poradie, spoločnosť, súdružnosť baníkov, účet' < ahd. *zehon* 'dať do poriadku'

fúra < mhd. *vuore* 'jazda, cesta'

knajpa 'poľská prístavná krčma' < nhd. *Kneipe* 'krčma'

pl'ac 'trh' < sk. *pl'ac* 'pozemok, trh, námestie' < fnhd. *platz* 'námestie, trh, voľný priestor'

klenot < mhd. *kleinōt* 'maličkosť'

kibic 'pozorujúci poradca pri hre s kartami' < nhd. *Kiebitz* 'pozorujúci, druh vtáka'

Rozšírenie významu sa tiež realizuje po preberaní. V novom jazykovom systéme pribudnú nové významy asociáciou. Tento sémantický jav je dôkazom integrovanosti prevzatých slov, lebo vývoj významovej zložky sa uskutočňuje v preberajúcom jazyku:

peniaz < ahd. *phenning* 'minca'

bažant < mhd. *fasant* < lat., gr. Slangové označenie 'vojak-nováčik' vzniklo v slovenčine

trúba 'Trophete, Posaune, Hupe, Rohr, Dummkopf, Trottel vulg.' < ahd. *trumba* 'Trompete'

fraj 'slobodný, voľný čas, prázdniny' < nhd. *frei* 'slobodný'

fest 'pevný, veľa, veľmi, silný' < nhd. *fest* 'pevný'

krampampul'a < nhd. *Krampambuli* – pôvodne typ vína, v študentskom slangu sa rozšíril na viac druhov alkoholu.

kl'oc 'Prügel, Stock, Klotz' < nhd. *Klotz* 'Klotz'

Zhoršujúci význam dostalo mnoho germanizmov, tento jav súvisí so štylistickou diferenciáciou slovnej zásoby:

hajzel 'wc' < nhd. *Häusel* 'domček'

herberg 'neporiadok' < mhd. *herbërge* 'vojenský tábor, ubytovanie cudzích'

putika pej. 'zlá krčma' < nhd. *Butike* < sp. *bodega*, fr. *boutique* 'obchod, búda, vináreň' < lat. *apothēca*, por. m. *patika* < nhd. *Apotheke* < lat. *apothēca*

šiber 'Schwarzhändler' < nhd. *schieben*, por. maď *síbolni* 'pašovať', karty vymeniť počas hry'

verk pejor. 'dielňa' < mhd. *wërc* 'dielo, čin, stroj'

Sémantická diverzifikácia môže nastať aj počas procesu preberania, aj počas integrácie. Je prejavom toho, že význam germanizmov sa v slovenčine mení podľa potrieb používateľov jazyka:

komora < ahd. *kamora* 'miestnosť s klenbou' Možné je aj bezprostredné preberanie z latinčiny.

žalár 'väzenie, peklo' < ahd. *solēri* 'poschodie' < lat. *solārium* 'slničná časť domu, terasa'

arkier 'balkón' < mhd. *arkēre* 'múr mesta alebo hradu'

burcovať < mhd. *burzen* 'triasť, naraziť'

erb < mhd. *erbe* 'dedičstvo, potomok, územný majetok'

klenot < mhd. *kleinōt* 'vec najväčšej hodnoty aj v prenesenom význame'

terč < mhd. *tartsche* 'malá tabuľa, cieľová tabuľa', por. m. *tárca* 'kotúč, disk, výpravka'

trat' < mhd. *trat* 'chodník dobytky, pasienok' v slovenčine aktualizovaním významu dostal dnešný význam 'dráha'

bowle 'miešaný alkoholický nápoj' < nhd. *Bowle* 'nápoj, džbán pre nápoj' < ang. *bowl* 'šálka'

front 'bojisko, politické zoskupenie, priečelie budov, meteorologický front' < nhd. *Front* 'čelná, predná strana, front'

švabach < *Schwabach* 'mesto, kde vznikol tento typ písma', n. *Frakturschrift* – iná motivácia sk. slova

financ 'colník' < *Finanz* ö. 'finančný úrad'

blind 'Willkür' < nhd. *blind* 'slepý' por. m. fraz. *blindre megy*

flám, flámoval' 'flákať, oslavovať' < nhd. *Flam(änder)*. Sémantická motivácia slova je zaujímavým produktom používateľov slovenčiny, ktorá vznikla asociáciou na chovanie sa flámskych žoldnierov, ktorí nebrali tak vážne svoju úlohu ako domáci vojaci.

fraj 'voľný čas, prázdniny, voľno' subst. < nhd. *frei* 'slobodný' adj. V tomto prípade bola sémantická diverzifikácia taká silná, že došlo k zmene slovného druhu.

Pri sprostredkovaných prevzatiach môžeme sledovať sémantické zmeny aj pri transfere medzi inými jazykmi, mimo slovensko-nemeckého jazykového kontaktu. V týchto prípadoch slovenčina preberá dávnejšie modifikovaný význam, túto modifikáciu označíme dvojitou šípkou:

garnírovať 'ozdobovať, obložiť' < nhd. *garnieren* 'ozdobit' jedlo, šaty' << fr. *garnir* 'vybaviť niečím'

kaput 'zničený' < nhd. *kaputt* 'zničený' << fr. *faire capot* 'strata pri hre kartou' por. m. *kaputt*

kiosk < nhd. *Kiosk* << tr. *kōşk* 'záhradný domček'

kujon < nhd. *Kujon* < fr. *coullion* 'hlupák' << lat. *cōleōne* 'vykastrovaný' por. m. *kujon*

lárma 'hluk' < fnhd. *larman* << fr. *alarm* 'do zbrane!' vö. m. *lárma*

pasírovať <<nhd. *passieren* 'pretlačiť, prejsť, stať sa' << fr. *passer* 'prejsť, prechádzať' por. m. *passzíroz*

pasovať 'dobré sedieť, zodpovedať' < nhd. *passen* << fr. *passer* 'prejsť, prechádzať' por. m. *passzol*

Ako zaujímavosť spomenieme ľudové napodobňovanie lat. *hoc est corpus meum*, z ktorého vznikol internacionalizmus nhd. *Hokuspokus* > sk. *hókuspókus* podobne ako č. *jeminkote* 'božemôj' vznikol kontamináciou n. *ja mein Gott*.

Sémantické posuny germanizmov svedčia o tom, že slová sa prispôbujú prijímacému jazykovému systému nielen z hľadiska foneticko-morfologického a slovotvorného. Významové posuny alebo zmeny zohrávajú dôležitú úlohu pri začleňovaní germanizmov do slovnej zásoby slovenčiny, patria k dynamickým javom slovnej zásoby. Preberanie len jedného významu z pôvodných viacerých

súvisí s výberom a doplnením lexikálnych prostriedkov z cudzieho vzoru. V prípade tejto sémantickej modifikácie vidíme súvislosť s frekvenciou: jednotky, ktoré boli potrebné pre slovenčinu, sa osvedčili a dobre sa zakorenili v novom systéme. Zúženie alebo rozšírenie významu, terminologizácia alebo determinologizácia ako dynamické javy slovnej zásoby a sémantické posuny, vznik významových odtienkov pôvodného germanizmu v rámci slovenského jazyka súvisí s frekvenciou menej. Častejšie ide o slová so špecifickým významom, ale keď berieme ohľad na štylistickú funkciu, aj tieto slová majú opodstatnené miesto v slovnej zásobe dnešného slovenského jazyka. V prípade sémantickej diverzifikácie a pribudnutia sém ide o proces v rámci lexikálneho systému slovenského jazyka – nezávisle od nemčiny.

5 Fonologická a morfológická adaptácia

Morfológické a fonetické adaptačné procesy môžu zmeniť štruktúru slova (hlavne zakončenie) a umožňujú ohýbanie a slovotvorbu nového lexikálneho prvku v systéme preberajúceho jazyka. O transmorfemizácii a transfonemizácii píše všeobecne v súvislosti s lexémami cudzieho pôvodu OLOŠTIAK (218-219). RUDOLF (349–355) dáva do popredia zmeny zakončenia nemeckých slov pri preberaní v slovenčine a rozoznáva trojaké javy:

1. nezmenené nemecké zakončenie slova,
2. pretvorené zakončenie slova,
3. domáca koncovka vzhľadom na ohýbanie.

Fonologická adaptácia prevzatých prvkov sa realizuje fonologickou redistribúciou, fonologickou importáciou. Najbežnejším javom je substitúcia, keď domáca hláskoslovná sekvencia imituje cudziu. Cudzíe samohlásky sa adaptovali, nahradzovali sa podobnými. Nahradzovanie je ovplyvňované odovzdávajúcim aj preberajúcim nárečím, resp. dobou preberania. Pri etymologickej analýze treba brať do úvahy časový pomer hláskových zmien v slovenčine a nemčine. RUDOLF (366–367) zhrnul tieto zmeny takto:

ö, ü > e, é, o: Möbel > méble, resp. i, í, y, u: wünschen > vinšovať, Kübel > kýbel

ä > a po nelabiálnych konsonantoch: Jäger > jáger, schätzen > šacovať

eu > aj: Feuermann > fajerman

ei > á, í, ia, aj, oj: Teil > tál, Scheibe > šiba, Keil > kajla, Leiter > lojtra

ie > í, ý, e, ie: mieder > mider, Ziegel > tégel

a > a, á: Dach > dach, Anschlag > ánschlog

e > ä, ia: Berg > pärg, piarg

e > u: Hosenträger > hozuntragle

o > ú: Rohr > rúra

Konsonanty:

b > p: Bandtschuch > pančucha

f > v: Schenkfaß > šinkvas

š > č: schwach > čvach

z > ž, š: Sumpf > žumpa, Semmel > žemľa

w > b: Wachter > bachtár

r > l: Stecker > štekel

l > r: Leibl > rajblík

št > č: streichen > črajchnút

Na základe systému recepcie jednotlivých hlások vzniknú fonologické javy, ako napr. to, že dvojité nemecké hlásky preberá slovenčina ako jednoduché. Preto

sk. slovo *kaput* má dva významy, podľa toho, z ktorého nemeckého slova pochádza: *kaput* 1. †'voj. kabát s kapučnou' < nhd. *Kaput* < lat. *caputium*; *kaput* 2. 'zničený' < nhd. *kaputt* 'zničený' < fr. *faire capot* 'strata pri hre na karte'. Vo viacslabičných slovách sme svedkami pôsobenia anakopy: *Gesicht* > *ksicht*, *Gewicht* > *kvicht*. NOVÁK (110) a KRAJČOVIČ (1987) tvrdia, že na vývin *g* > *h* vplývala nemčina. Podobný fonetický vplyv mala nemčina na mäkkosť spoluhlások niektorých nárečí: v banských oblastiach stredného Slovenska prítomnosť nemeckého jazyka prekážala palatalizácii konsonantov. Príznačky fonologických súvislostí stredoeurópskych jazykov rozpracoval SKALIČKA (151–154) metódami areálovej lingvistiky. Pritom upozorňuje na možnosť náhodných podobností.

Popri fonologickej adaptácii nemeckých sufixov nájdeme aj príklady na nahradzovanie slovenskými slovotvornými sufixmi v adaptačnom procese. Je dôležité, aby sme rozoznávali primárnu slovotvorbu bezprostredne podľa nemeckého príkladu (fnhd. *gemse* > sk. *kamzik*, mhd. *kápelle* > sk. *kaplnka*, n. *Aprovisation* > sk. *aprovizácia*, n. *Polizei* > sk. *policajt*, fr. > n. *borniert* > sk. *bornírovaný*, bair. *hāglig* > sk. *háklivý*) od ďalšej slovotvorby v rámci slovenského jazyka (*feš* > *fešák*, *fešný*, *múr* > *murár*, *murivo*, *murovať*, *murovaný*).

Keď nemčina sprostredkovala slová z iných jazykov do slovenčiny, sufixy majú inú recepciu v slovenčine ako v predchádzajúcich príkladoch, to nám pomôže oddeliť sprostredkované germanizmy od bezprostredne nemeckých:

tal., fr. > n.: *-ier* > sk. *-ier*, *-ír* : *gavaliér*, *papier*, *kvartier* / *kvartiel*

fr. > n.: *-eur* > sk. *-ér* : *špeditér*, *militér* †

lat., fr. tal. > n. *-ur(a)* > sk. *-úr(a)* : *brožúra*, *faktúra*, *lazúr*

HAUGEN (1972: 373) píše o slovných druhoch prevzatých slov: „Stupeň ľahkosti, s ktorou sa rôzne slovné druhy môžu prenášať do prijímajúceho jazyka, treba dať do súvislosti s otázkou štruktúrnej organizácie tohto jazyka. Vo všetkých doteraz zostavených súboroch prevzatých jednotiek v štruktúrach európskych jazykov púta na seba pozornosť prevaha substantív nad inými slovnými druhmi.” Síce väčšinu germanizmov v slovenčine tvoria podstatné mená, prevzali sa aj slovesá, pri ktorých musíme zaobchádzať opatrne a rozlíšiť prevzatia z nemčiny a slovesá vzniknuté slovotvorbou na základe germanizmu, ale už v slovenskom jazyku.

Podľa vzoru   *robiť*   sa časuje: *trafiť*

volať: *trúfať*, *žehnať*

-ovať: *birmovať*, *folgovať*, *hamovať*, *hindrovať*, *muštrovať*,
                              vinšovať

-írovať: *drezírovať*, *fašírovať*, *hauzírovať*, *masírovať*, *špacírovať*...

PAPSONOVÁ (1986: 311–327) a HUTTERER (255–265) kladú dôraz na ponechávanie, resp. zmenu rodu germanizmov ako výsledok adaptácie do

slovenčiny. Mužský rod si ponechali slová zakončené na *-el*: *šnicel'*, *štempel'*, *špigel'*. Ak prevzatia dostali sufix *-ka*, *-la*, rody sa v oboch jazykoch zhodujú, slová sú ženského rodu: *kraml'a*, *komora*, *šnúra*, *šupl'a*. Jednoslabičné substantíva stredného rodu a substantíva ženského rodu so sufixom *-e* zmenili rod, lebo ako prevzaté slová ostali bez sufixu a v slovenčine dostali mužský rod: *pult*, *mord*, *pech*, *šenk*. Keď germanizmy dostali domáce sufixy, dostali rod podľa nich: *buchl'a*, *rašpl'a*. Otázka rodu germanizmov v slovenčine nie je prípadom gramatickej adaptácie, skôr hláskoslovnej. „Pomerne rozsiahle a rôznorodé diferencie sledovaných substantív v konfrontovaných jazykoch potvrdzujú štatút tejto kategórie (rodu) ako klasifikačnej, bez príčinnej súvislosti s realitou” (ORGOŇOVÁ: 37). O tom svedčia aj nárečové varianty, a to, že „zmena rodu” je motivovaná fonologicky a nie gramaticky:

Frisur > *frizúra*

Glasur > *glazúr* / *glazúra*

Groschen > *grešl'* / *grešlík*

Frais > *fras* / *frasa*

Schraube > *šrauba*

bair. *šraub* > *šraub*

kachl'a / *kachel'*

für / *fúra*

mhd. *kleinōt* ‘maličkosť’ > *klenot* / *klenota*

nhd. *Parkett* > sk. *parket* – ö. *Parkette* > sk. *parketa*

Grieß > *grís* / *grísa* / *gríska*;

Gramatická stránka prevzatí sa musí prispôbiť štruktúre prijímajúceho jazyka, ak sa majú prevzatia začleniť do výpovedí v novom jazyku. Najľahšie sa preberajú podstatné mená, po nich rozličné iné slovné druhy, ďalej sufixy, flektívne prvky a napokon hlásky (por. DVONČ 1976). WHITNEY (6–20) vysvetľuje tento jav takto: „Čím je nejaká zložka svojou povahou formálnejšia alebo štruktúrnejšia, tým lepšie odoláva prílivu cudzieho materiálu.” Stupnica adaptability jazykových prvkov koreluje teda so štruktúrnym usporiadaním. Štruktúrne črty sú návykovejšie a povedomejšie, ťažšie podliehajú zmenám ako slovníkové prvky. Ďalšou otázkou je rozdiel medzi jazykmi vo vzťahu k preberaniu. VOČADLO (169–175) navrhuje zaviesť stupnicu receptivity, pritom vychádza z rozdielu homogénnosti slovnej zásoby v jazykoch. Tvrdí, že „schopnosť takzvaných ‘homogénnych’ jazykov prijímať prevzatia nezávisí od lingvistickej štruktúry jazyka, ale od politicko-spoločenského postoja hovoriacich” (VOČADLO: 176). Prípad slovensko-nemeckých jazykových súvislostí je dobrým zdrojom skúmania týchto javov. Ide totiž o ďaleko príbuzné jazyky, ktoré mali viacvrstvové kontakty v rozličných spoločenských situáciách. Z recepcie nemeckých prvkov v slovenčine a slovenských v nemčine môžeme stanoviť vývody vzhľadom na spoločenské pozadie kontaktných javov.

6 Slovotvorná produktivita ako integračný príznak

Zakomponovanie germanizmov do slovenských viet vyžaduje morf(on)ologickú adaptáciu prevzatí, ktorá umožňuje slovenské ohýbanie slov cudzieho pôvodu, prijímanie sufixov. Uskutočnenie tejto adaptácie je predpokladom slovotvornej aktivity. V tejto kapitole predstavujeme súvislosť slovotvornej aktivity germanizmov s ich zakotvenosťou v dnešnej slovenčine.

NEWERKLA (2004: 58) kladie dôraz na adaptáciu slov nemeckého pôvodu do slovotvorného systému slovenčiny. Z hľadiska nášho výskumu je slovotvorná adaptácia dôležitejšia ako deklinačná alebo konjugačná, lebo slovotvorná produktivita je dôležitejším indikátorom adaptácie ako ohýbanie. Podáme prehľad recepcie sufixov podľa NEWERKLU (2004: 59–63):

lat. *-ant* už bol prítomný v slovenčine, keď slovo ahd. *scario* 'Scharmeister, Hauptmann' > sk. *škariant* bol adaptovaný s týmto sufixom a v ďalšom procese nejde o preberanie sufixu z nemčiny, ale o analogické použitie: sk. *bažant* < mhd. *fasant*, sk. *drabant* < mhd. *drabant*, sk. *hydrant* < nhd. *Hydrant*.

Ďalšie sufixy sa preberali často stratou pôvodnej motivácie. Modifikácie sufixov sú produktom adaptačného procesu germanizmov v slovenčine (por. BUFFA 1982).

ahd. *-āri -āre* > sk. *-ár* : *richtár, somár, žaltár*

mhd. *-aere* > sk. *-ier, -ér, -ír* : *halier, rytier, žoldnier* podľa rôznych nárečí

fnhd. *-er* > sk. *-er* : *buchhalter, fušer, majster* po 14. storočí *-or* : *cukor, hámor, švagor*, v novších prevzatiach zase *-er* : *cimer, cviker, filter, gauner, holander* a v niektorých prípadoch sa uskutočnila recepcia ako *-ra, -ro* : *futro, handra, putra*.

mhd. *-ej, -aj* > sk. *-aj* : *fraj, turnaj*

n. *-el* > sk. *-el, -el'* : *diesel, korhel', mandel', šindel'*, pod vplyvom pádu slova v odovzdávajúcom jazyku *-la* : *cihla, knedla, kachla*

n. *-erl* > sk. *-lík* : *knedlík, knoflík, špendlík*

n. *-ing* > sk. *-ing, -ink, -inok* : *drajlink, herink, rizling*

n. *-ung* > sk. *-unk, -ung, -únok* : *bitúnok, kvitung, mišung*

n. *-g, -k* > sk. *-ek, -ok* : *firhánok, firhánok* (popri *firhang, firhank, firhong, firhung*)

n. *-z* > sk. *-ec* : *granec, tanec*

n. Fem. *-e* > sk. *-a* : *búda, krieda, lupina, fl'aša, rota*

sk. *-na, -ňa* sa často vyskytujú, keď sa nemecké slovo končí v nominatíve na *-e*, ale v ostatných pádoch dostane sufix *-en*. Počas recepcie v bilingválnom prostredí odzneli tieto slová najčastejšie v akuzatíve, v genitíve alebo v datíve z úst Nemcov, a pri adaptácii týchto slov do slovenčiny sa stali nemecké skloňované formy východiskom pre slovenčinu: *Kasten* > *kašňa*, *Stollen* > *štôľňa*, *Gelte* > *geltňa* (NEW: 62), *keľňa*, *lajšňa*, *kalošne* (BUFFA 1995: 255).

Z hľadiska výskumu integrovanosti a funkčnosti germanizmov v slovenčine sú zaujímavé lexikálne jednotky, ktoré sa po adaptácii ďalej rozvíjali v rámci systému slovenčiny a stali sa základmi odvodených slov. Len celkom integrované slová cudzieho pôvodu vedia byť východiskom ďalšej slovotvorby v rámci prijímajúceho jazyka. BUZÁSSYOVÁ–BOSÁK (1984) akcentujú dôležitú úlohu slovotvorby v dynamike lexikálneho systému. Podľa FURDÍKA (1993: 110) táto úloha slovotvorby nespočíva len v kvantitatívnom rozhojovaní počtu pomenovaní, ale má aj systémotvornú funkciu. „Dôležitejšie než sám akt prevzatia je však začlenenie prevzatého slova do slovnej zásoby. Integračná funkcia slovotvorby sa tu prejavuje ešte intenzívnejšie než pri domácich lexikálnych prvkoch.” FURDÍK (1993: 113) zaviedol stupnicu súvislosti adaptácie prevzatých slov a slovotvorby:

1. slovotvorný systém sa aktivizuje už pri morfolologickej adaptácii prevzatého slova,
2. tvorenie derivátov od prevzatého slova podľa kategoriálne produktívnych slovotvorných typov,
3. utváranie čiastkových slovotvorných hniezd,
4. voľná spájatelnosť s domácimi slovotvornými základmi alebo formantmi.

Analyzujeme slová, ktorých základ pochádza z nemčiny a odvodené slovo je produktom slovenského jazyka. Za slovotvorne najproduktívnejšie germanizmy v slovenčine sa dajú pokladať tie slová, ktoré figurujú v Slovníku koreňových morféme slovenčiny (SKMS) s minimálne 2–3 základnými typmi odvodenín. Toto dielo obsahuje deriváty zo synchronného hľadiska, preto je užitočné porovnať so slovným materiálom NEW. Germanizmy v NEW, ktoré sa vyskytujú aj v SMKS, zaradíme do Furdíkom vytvorených skupín a k charakteristike slovotvornej aktivity germanizmov. Dá sa predpokladať, že slovotvorne produktívnejšie slová majú vyššiu frekvenciu a centrálnejšie postavenie v slovnej zásobe. Alebo opačne: tie germanizmy sa stali slovotvorne produktívnymi, ktoré boli frekventované.

1. Slovotvorný systém sa aktivizuje už pri morfolologickej adaptácii prevzatého slova, hlavne u slovies a prídavných mien, keď sa hneď pri preberaní aktivizuje slovenský sufix, aby sa nový prvok mohol začleniť do systému slovenčiny. Tento jav nesúvisí s ostatnými tromi stupňami, sú tu slová, ktoré sa potom dajú podľa vlastností zaradiť aj do skupiny 2., 3. alebo 4. Tento jav všeobecne súvisí s morfológickou adaptáciou sufixov.

balík, briliant, brnavý, broskyňa, brožúra, fajka, fárať, grobian, háklivý, kresťan, krstiť, kuchyňa, kúpiť, machľovať, melírovaný, nádherný, oblátka, pašovať, paštrnák, policajt, rabovať, rašpl'a, rátať, ribezle, šacovať, šnupať, šlendrián, špekulovať, špacírovať, špendlík, šporovať, šprajcovať, šramovať, štepovať, štráfovať, štrúdl'a, žemľa, žobrák.

2. Tvorenie derivátov od prevzatého slova podľa kategoriálne produktívnych slovotvorných typov sa vzťahuje na tvorenie iného slovného druhu, deminutíva, názvu profesie alebo ženskej formy atď. Počet derivátov je tu nižší ako v ďalších skupinách a vyskytujú sa tu aj zastarané, resp. štylisticky príznakové slová.

<i>akurát</i> >	<i>akurátny, akurátnosť, akurátne</i>
<i>bagatel'</i> >	<i>bagatelizovať</i>
<i>batoh</i> >	<i>batožina, batôžok, batožinový</i>
<i>bifľovať sa</i> >	<i>bifľoš, nabifľovať sa</i>
<i>blikat'</i> >	<i>blikavý, bliknúť, blikotať, zablikat'</i>
<i>broskyňa</i> >	<i>broskynka, broskyňový</i>
<i>buchta</i> >	<i>buchtička, buchtový</i>
<i>búda</i> >	<i>búdka</i>
<i>cigareta</i> >	<i>cigara, cigarový, ciga</i>
<i>clo</i> >	<i>colnica, colný, colník, bezcolný</i>
<i>cválat'</i> >	<i>cval > cvalový, cvalom, do-/od-/pricválat'</i>
<i>cylinder</i> >	<i>cylindrový, cylindrický</i>
<i>čiapka</i> >	<i>čapica, čiapočka</i>
<i>činž</i> >	<i>činžiak¹</i>
<i>dáma</i> >	<i>dámička, dámsky</i>
<i>diesel</i> >	<i>dieselový, dieselelektrický</i>
<i>dóza</i> >	<i>dózovať, predózovať, dózický</i>
<i>ementál</i> >	<i>ementálsky</i>
<i>fabrikant</i> >	<i>fabrikantský</i>
<i>fabrikát</i> >	<i>fabrika> fabrikovať</i>
<i>faktúra</i> >	<i>fakturovať, fakturant, fakturačný</i>
<i>fárat'</i> >	<i>sfárat', vyfárat'</i>
<i>fasáda</i> >	<i>fasádny, fasádový, fasádnik</i>
<i>fašiangy</i> >	<i>fašiangový, fašiangovať</i>
<i>fazuľa</i> >	<i>fazuľový, fazuľka, fazuľkový</i>
<i>fiaker</i> >	<i>fiakrista, fiakrový</i>
<i>filigrán</i> >	<i>filigránsky</i>
<i>fľak</i> >	<i>fľakovať, fľakatý, posľakovať, nafľakovať</i>
<i>fras</i> >	<i>frasovať (sa), dofrasa</i>
<i>friš- †</i> >	<i>frišský, frišný, friško²</i>
<i>frštik</i> >	<i>frištikovať</i>
<i>futro</i> >	<i>futrovať³</i>
<i>glanc</i> >	<i>glancovať</i>

¹ KSSJ uvádza len derivát, základné slovo nie.

² Slovo tvorný základ už †, odvodeniny nie

³ V KSSJ je len derivát.

<i>granát</i> >	<i>granátnik, granátka, granátový</i>
<i>grunt</i> >	<i>gruntovať</i>
<i>gýč</i> >	<i>gýčový, gýčovitý, gýčovitosť, gýčovito</i>
<i>gyps</i> >	<i>gypsovať, gypsový, zagypsovať</i>
<i>hák</i> >	<i>hákovat', hákový, hákovito, háčik, háčikový</i>
<i>háklivý</i> >	<i>háklivo, háklivosť, háklivý</i>
<i>hámor</i> >	<i>hámorník †, hámorský</i>
<i>handel</i> >	<i>handliar, handlovať †</i>
<i>handra</i> >	<i>handrár(ka), handrársky, handrička, handrový</i>
<i>hudliar</i> >	<i>hudliarovat', hudlovať</i>
<i>huta</i> >	<i>hutníctvo, hutník, hutnícky</i>
<i>kabela</i> >	<i>kabelka, kabelkový</i>
<i>kašírovať</i> >	<i>kašírovaný, kašírovane, kašírovanosť⁴</i>
<i>kaštieľ</i> >	<i>kaštieľsky, kaštieľik</i>
<i>kšeft</i> >	<i>kšeftovať</i>
<i>ksicht</i> >	<i>zaksichtiť sa</i>
<i>kufor</i> >	<i>kufrik, kufriček, kufrový</i>
<i>kukat'</i> >	<i>vykukat', nakukat', zakukat', kuknúť</i>
<i>lavór</i> >	<i>lavórový, lavórovica</i>
<i>luft</i> >	<i>luftovať</i>
<i>malta</i> >	<i>maltovina, maltovnica, maltový</i>
<i>pas</i> >	<i>pasový, pasovák</i>
<i>pašovať</i> >	<i>prepašovať, pašerák</i>
<i>pigl'ovať †</i> >	<i>piglazel, piglajzeň</i>
<i>pilóta</i> >	<i>pilotka, pilotný, pilótový, pilotáž, pilotovať</i>
<i>piškóta</i> >	<i>piškótka, piškótový</i>
<i>plagát</i> >	<i>plagátik, plagátovať, plagátový</i>
<i>plyš</i> >	<i>plyšový</i>
<i>próba</i> >	<i>probovať, oprobovať, sprobovať, vyprobovať</i>
<i>puc</i> >	<i>pucovať</i>
<i>puška</i> >	<i>puškár, puškový</i>
<i>ráf</i> >	<i>ráfový, ráfik</i>
<i>rašpel'</i> >	<i>rašpol'ovať, rašpl'ovanie, rašpl'ovaný</i>
<i>ribezle</i> >	<i>ribezl'ový</i>
<i>šabl'a</i> >	<i>šabl'ový, šabl'ovite, šabliar, šablička, šabl'ovitosť</i>
<i>šach</i> >	<i>šachový, šachovite, šachovitý, šachovnica, šachista</i>
<i>šachta</i> >	<i>šachtový</i>
<i>šacovať</i> >	<i>ošacovať, šacunk †, šacúnok †</i>
<i>šál</i> >	<i>šáločka, šálik, šálový</i>

⁴ V KSSJ je len derivát.

<i>šaltovať</i> >	<i>prešaltovať</i>
<i>šarc</i> >	<i>šarcovať</i>
<i>šenk</i> >	<i>šenkár, šenkovať</i>
<i>škvarka</i> >	<i>škvarkový, škvaročka, škvarkový</i>
<i>šlak</i> >	<i>šlakovať</i>
<i>šlendrián</i> >	<i>šlendriánsky</i>
<i>šluk</i> >	<i>šlukovať, šluknúť si</i>
<i>šmak</i> >	<i>šmakovať</i>
<i>šminka</i> >	<i>šminkovať, šminkár, našminkovať</i>
<i>šmirgel</i> >	<i>šmirgľovať, šmirgľový, ošmirgľovať</i>
<i>špacirovať</i> >	<i>špacír</i>
<i>špajza</i> >	<i>špajzový</i>
<i>špek</i> >	<i>špekáčik, špekáčikový⁵</i>
<i>špendlík</i> >	<i>špendlíček, špendlíkový, špendlíkár, zašpendliť, prišpendliť</i>
<i>šperk</i> >	<i>šperkový, šperkovnica, vyšperkovať</i>
<i>špik</i> >	<i>špikovaný, špikovať, našpikovať</i>
<i>šraub</i> >	<i>šraubovný, šraubovať, šraubovák, na-, pri-, od-, vyšraubovať</i>
<i>štáb</i> >	<i>štábny</i>
<i>štráfovať</i> >	<i>štráfovanie, štráfung</i>
<i>štram ák</i> >	<i>štramácky, štramanda</i>
<i>štréber</i> >	<i>štréberka, štrébersky, štréberský, štréberstvo</i>
<i>štrúdl'a</i> >	<i>štrúdl'ový</i>
<i>šunka</i> >	<i>šunkový, šunôčka, šunkička</i>
<i>šuster</i> >	<i>šustrovať, prešustrovať</i>
<i>tanier</i> >	<i>tanierik, tanierovitý, tanierový</i>
<i>taška</i> >	<i>taštička</i>
<i>tromf</i> >	<i>tromfovať, tromfnúť, tromfový</i>
<i>tunel</i> >	<i>tunelár, tunelový</i>
<i>vaňa</i> >	<i>vaňový, vanička</i>
<i>vankúš</i> >	<i>vankúšik, vankúšový</i>
<i>žold</i> >	<i>žoldnier, žoldnierstvo, žoldniersky</i>
<i>žumpa</i> >	<i>žumpový</i>

3. Utváranie čiastkových slovtvorných hniezd znamená, že germanizmus má vlastnosti, podľa ktorých by patril do 2. skupiny a tieto deriváty tvoria základ ďalších odvođenín. Tie sú sémanticky vzdialenejšie od pôvodného germanizmu a ich počet je aspoň 3. Registrujeme teda ďalší vývoj v rámci slovenčiny, na základe domáceho sufixu.

---

⁵ Odvođeniny sú frekventovanejšie.

<i>abonent</i> >	<i>abonentka, abonentný, abonentský, abonovať</i>
<i>balík</i> >	<i>balíkový, baliť, alobal, zabaliť</i>
<i>blok</i> >	<i>bloček, blokový, blokovať, zablokovať, odblokovať</i>
<i>briliant</i> >	<i>briliantne, briliantnosť, briliantný, briliantový</i>
<i>cibuľa</i> >	<i>cibuľový, cibuľka, cibuľnatý, cibuľovitý, cibuľovito</i>
<i>debn ár</i> >	<i>debna, debnárstvo, debnenie, debniť, debnička, zadbňovať</i>
<i>fajka</i> >	<i>fajkový, pre-, do-, na-, vy-, fajčiť, fajčiar, fajčiarsky, fajčka, fajčivo, od fajkovať</i>
<i>fajn</i> >	<i>fajnový, fajný, fajne, fajnosť, fajnovka</i>
<i>faloš</i> >	<i>falošne, falošník, falošnosť, falošný, falšovať, falšovateľ, sfalšovať, falošnica, falzifikovať</i>
<i>fara</i> >	<i>farár, farársky, farárstvo, farárčiť, farárka, farník, farnosť</i>
<i>feš</i> >	<i>fešný, fešák, fešácky, fešanda, fešne, fešnosť</i>
<i>fiala</i> >	<i>fialka, fialový, fialkastý, fialovo-, fialôčka, fialoviet</i>
<i>fraj</i> >	<i>frajer > frajerka, frajerkár, frajerkárstvo, frajersky, frajerský, frajerstvo, frajerčina, frajerčiť</i>
<i>fušer</i> >	<i>fušerovať, fušovať, fušersky, fušerstvo, pofušovať, sfušovať</i>
<i>grobian</i> >	<i>grobiansky, grobianiť, grobianstvo, grobianka</i>
<i>gróf</i> >	<i>grófstvo, grófsky, grófovský, grófka</i>
<i>kachľa</i> >	<i>kachlica, kachliar, kachľový, kachle, kachliarsky, kachlička, vykachličkovať</i>
<i>kalendár</i> >	<i>kalendárny, kalendárik, kalendárový</i>
<i>kamarát</i> >	<i>kamarátsky, kamarárstvo, kamarátka, (roz-) kamarátiť sa, kamarátik, kamarátko</i>
<i>klavír</i> >	<i>klavírnik, klavírista, klavírový; kláves > klaviatúra, klávesnica</i>
<i>kňaz</i> >	<i>kňazský, kňazstvo, kňazka, kňazná</i>
<i>komora</i> >	<i>komorný, komorník, komornosť, komorne, komorový</i>
<i>kotol</i> >	<i>kotolňa, kotolný, kotlík, kotlíkový, kotlár, kotlárstvo, kotláreň, kotlina, kotlový</i>
<i>koruna</i> >	<i>korunovať, korunový, korunka, korunovací, korunný, korunovačný</i>
<i>kostol</i> >	<i>kostolný, kostol, kostolík, kostolník, kostolnícky</i>
<i>kuchyňa</i> >	<i>kuchynský, kuchynka; kuch > kuchár, kuchárstvo, kuchtiť</i>
<i>kukurica</i> >	<i>kukuricový, kukuričný, kukuričnisko</i>
<i>lampa</i> >	<i>lampár, lampáreň, lampáš, lampový, lampička, lampovňa</i>
<i>lokál</i> >	<i>lokálny, lokálka, lokalita, lokalizovať, lokálny, lokálne, lokálka</i>
<i>minca</i> >	<i>minciar, mincier, mincovňa, mincovníctvo, mincový</i>
<i>mlyn</i> >	<i>mlynár, mlynárstvo, mlynček, mlynský</i>
<i>múr</i> >	<i>murovať, murovaný, murivo, múrik; mur ár> murársky, murárčina, murárstvo</i>
<i>nit</i> >	<i>nitovať, nitka, nitkovač, nitený, nitár, nitový</i>

<i>peklo</i> >	<i>pekelné, pekelnícky, pekelný, pekelníčka</i>
<i>plech</i> >	<i>plechový, plechovo, plechovka, plecháč, oplechovať, plechovica, plechovať</i>
<i>pluk</i> >	<i>plukovný, plukovníčka, (pod)plukovník, plukovnícky</i>
<i>policajt</i> >	<i>policajne, policajný, polícia, policajtká</i>
<i>pošta</i> >	<i>poštár, poštárka, poštovné, poštový, poštársky</i>
<i>rab ovať</i> >	<i>rabovačka, rabovník, orabovať, vyrabovať</i>
<i>rám</i> >	<i>rámár, rámárstvo, rámcovať, rámeč, rámik, rámček, rámcový, rámcovo, rámový, rámovka</i>
<i>reťaz</i> >	<i>reťazový, reťazovitý, reťazec, reťazovito, reťazkový</i>
<i>rúra</i> >	<i>rúrka, rúrkovitý, rúročka, rúrovňa, rúrový</i>
<i>ruža</i> >	<i>ružový, ružoviet', ružička, ružica, ružiak, ružovosť, ružienka, ruženec...⁶</i>
<i>signál</i> >	<i>signálny, signálový, signalizácia, signalizačný, signalizátor, signalizovať</i>
<i>sóda</i> >	<i>sodík, sodný, sódový, sódovka, sódovkáreň, sodíkový</i>
<i>somár</i> >	<i>somárčina, somárik, somárisko, somársky, somárstvo, somarina</i>
<i>šerm</i> >	<i>šermiar, šermiarsky, šermovať, šermovačka, šermiarka, zašermovať</i>
<i>škatuľa</i> >	<i>škatuľka, škatuľkovať, škatuľkovitý, škatuľ(k)ový, škatuľôčka</i>
<i>škorec</i> >	<i>škorica, škoricový, škoricovník</i>
<i>špic</i> >	<i>špička, špica, špicatý, špičkový, špičiak, špicatý, špicatosť⁷</i>
<i>špekul ovať</i> >	<i>špekulant, špekulantsky, špekulatívny, špekulatívne, špekulačne, špekulácia, prešpekulovať, vyšpekulovať</i>
<i>špás</i> >	<i>špásik, špásovný, špásovať, špásovník, špásovne, špásovne</i>
<i>šprint</i> >	<i>šprintér, šprintovať, šprintérsky, šprintérka</i>
<i>špión</i> >	<i>špiónka, špiónovať, špiónsky, špiónstvo, špiónáž, kontrašpiónáž</i>
<i>šram ovať</i> >	<i>šramáci, šramovačka, šram, šramotiť</i>
<i>šrot</i> >	<i>zo-, šrotovať, šrotovisko, šrotovňa, šrotovník, šrotový</i>
<i>štrajk</i> >	<i>štrajkovať, štrajkový, štrajkujúci, štrajkokaz, štrajkokazný</i>
<i>štepovať</i> >	<i>štep, štepiť, za-, pre-, štepovať, štepárstvo</i>
<i>švavor</i> >	<i>švagrína, švagrík, švavorovci, švavorský, švavorstvo, švavorovko, zošvagríť</i>
<i>tabak</i> >	<i>tabakový, tabakóza, tabakovohnedý, tabačik, tabačiar, tabačiarka, tabačiarstvo</i>
<i>tanec</i> >	<i>do-, od-, za-, vy-, po-, roz- tancovať, tancovačka, tanečná, tanečnica, tanečník</i>
<i>tehla</i> >	<i>tehlička, tehliar, tehliarstvo, tehelňa, tehlový, tehlovočervený</i>
<i>trafika</i> >	<i>trafikový, trafikant, trafikantka, trafička, trafikantský</i>

⁶ Veľmi produktívne odvodzovanie.

⁷ Odvodneniny sú frekventovanejšie.

<i>traktor</i> >	<i>traktorista, traktorový, traktorček, trakcia, trakčný</i>
<i>trať</i> >	<i>traťový, traťmajster</i>
<i>triumf</i> >	<i>triumfálny, triumfálne, triumfálnosť, triumfovať, triumfirovať</i>
<i>truhla</i> >	<i>truhlík, truhlár, truhlárstvo, truhlica, truhlový, truhlička</i>
<i>uniforma</i> >	<i>uniformita, uniformnosť, uniformný, uniformovať, uniformovanosť</i>
<i>vagón</i> >	<i>vagónový, vagónik, vagónka</i>
<i>váha</i> >	<i>váhadlo, váhový, váhať, váhavosť, zaváhať, váhavo</i>
<i>valec</i> >	<i>valcovitý, valcovací, valčík, valcovať, valcovňa</i>
<i>žart</i> >	<i>žartovať, žartík, žartovne, žartovnosť, žartom, zažartovať, žartový</i>
<i>žemľa</i> >	<i>žemlička, žemľovka, žemľový</i>
<i>žobrák</i> >	<i>žobrať, žobráciky, žobrácstvo, žobravý</i>

4. Voľná spájateľnosť s domácimi slovtvornými základmi alebo formantmi sa vzťahuje na účasť germanizmov v slovtvorných hniezdach. Nájdeme tu jednotky aj z 2. skupiny, ale vo väčšine prípadov táto vlastnosť súvisí s 3. skupinou.

<i>bank</i> >	<i>bankový, bankár, bankársky, bankovka, bankomat, bankovnícky, bankovníctvo</i>
<i>cement</i> >	<i>cementovať, cementácia, cementačný, cementár, cementársky, cementáreň, cementárstvo</i>
<i>cieľ</i> >	<i>za-, do-, na- cieľiť, cieľniť, cieľový, cieľavedomý, cieľavedome, cieľavedomosť, cieľnik, bezcieľný</i>
<i>cín</i> >	<i>cinár, cináreň, cinársky, cinástvo, cínový, cínovec, cínovať, pocínať</i>
<i>citrón</i> >	<i>citrónový, citrónáda, citrónovožltý, citrónovník</i>
<i>cukor</i> >	<i>cukrár, cukráreň, cukrársky, cukrovar, cukrový, cukrík, cukrovka, scukornatieť</i>
<i>drôt</i> >	<i>drotár, drôtený, pri-, za- drôtovať, drôtový, drôtik, bezdrôtový, drotársky, drotárstvo, vydrôtikovať</i>
<i>farba</i> >	<i>pre-, pod-, od-, s-, za-, pri-, na-, vy- farbiť, farbivo, farebný, farbiar, farbistý, farboslepý, farbiarstvo, farbiareň, farebnosť, bezfarebný, viacfarebný</i>
<i>fľaša</i> >	<i>fľaška, fľašový, fľaškový, fľaštička, fľaškovo zelený, fľaškovitý</i>
<i>kúp iť</i> >	<i>na-, do- kupovať, od-, po-, pod- kúpiť, kupujúci, kupčik, kúpa, kupec, kupčiť, kupectvo, výkup, priekupník, nákup, nákupca, nepodkúpný</i>
<i>majster</i> >	<i>ex-, vice-, cech-, stráž-, rot-, stroj-, veľ-, zbroj- majster, majstrovský, majstriek, majstrovať, majstrovstvo, majsterštuk</i>
<i>mal ovať</i> >	<i>maľovaný, omaľovať, pomalovať, vymalovať, maľovanie; mal > maľba, maľovanka, malebný, malebnosť, drobnomaľba, krajomaľba, zvukomaľba, maľovanka; mal iar> maliarka, maliarsky, maliarstvo, maliarčiť</i>

<i>olej</i> >	<i>olejový, olejnatý, olejovať, olejnina, olejkár, olejný, na-, pre-, za-olejovať</i>
<i>papier</i> >	<i>papiernictvo, papiereň, papierový, papierik</i>
<i>park</i> >	<i>parkový, parčík, lesopark, lunapark, parkovací, (za)parkovať, parkovisko⁸</i>
<i>parketa</i> >	<i>parketár, parketový, parketovať, vyparketovať, parketáreň</i>
<i>peniaz</i> >	<i>peniazstvo, peniažky, peňažne, peňažníctvo, peňažník, peňažitý, speňažiť, peňaženka</i>
<i>plán</i> >	<i>roz-, na-, za- plánovať, plánovač, plánovitý, plánik, plánovitosť, plánovito, nadplánový</i>
<i>pumpa</i> >	<i>pumpár, pumpička, pumpovať, pumpnúť, napumpovať, vypumpovať</i>
<i>rada</i> >	<i>radiť, radnica (por. ratúz †), radca, radcovský, poradiť, poradca, porada, bezradný, odradiť</i>
<i>rátať</i> >	<i>po-, od-, do-, pre-, pri-, roz-, vy-, z-, za- rátať, -úvať, -ovať, rátať sa, rátajúc, vrátane</i>
<i>sklo</i> >	<i>sklený, sklenený, sklenár, sklenárstvo, skleník, sklenikový, skleno, skielko, sklársky, sklárstvo, sklobetón, plexisklo, skleno, sklovitosť, sklovina, zaskliť, zasklievať</i>
<i>šľachta</i> >	<i>šľachtenec, šľachtic, šľachtický, šľachtictvo, šľachtiteľ, vy-, zo-, u-šľachtii'</i>
<i>šnúra</i> >	<i>šnúrka, šnúročka, šnúrový, za-, zo-, roz-, vy-, šnuovať, šnuovačka, šnourovaný</i>
<i>šporovať</i> >	<i>zo-, ú-, šporiť, šporák, šporovlivý, šporovlivosť, úspornosť</i>
<i>šport</i> >	<i>za-, športovať, športovec, športový, športovo, športkyňa, športka, športkár, športkovať</i>
<i>štát</i> >	<i>prozi-, medzi-, štátny, štátnosť, štátnik, štátnický, štátnica, štátno, štátnik, štátnic, neštátny, zo-, po-, od-, štát -niť, -ňovať, celoštátny, vnútroštátny</i>
<i>ventil</i> >	<i>ventilácia, ventilačný, ventilátor, ventilovať, ventilový, ventilček, ventilovať, ventilátorový, ventilačný</i>

Systém zaradenia derivátov pod heslami sa líši medzi SKMS a NEW, lebo SKMS spracúva korpus synchronne, kým NEW z etymologického hľadiska. NEW uvádza prevzaté germanizmy doložené prameňmi, kým SKMS určí heslá nie podľa toho, ktoré bolo prvotne prevzaté slovo, ale podľa koreňových morfém. Napr.: *cválať* > *cval, cvalový, cvalom, do-/od-/pricválať* - Deverbatívne substantívum *cval* vzniklo v slovenčine, podľa NEW, pod vplyvom *sval*. Prvotne prevzatým germanizmom bolo *cválať*, ale v SKMS figuruje heslo *cval*, lebo toto slovo je východiskom ďalších derivátov. Takisto v prípade hesla SKMS *fabrika*, kde

⁸ Možná motivácia: n. *parkieren*.

prevzaté germanizmy boli *fabrikát* a *fabrikant*, z toho vznikla *fabrika* a potom ďalšie deriváty. V heslách ako napr. *kuchyňa* > *kuchynský*, *kuchynka*; *kuch*|> *kuchár*, *kuchárstvo*, *kuchtiť* za bodkočiarkou uvádzame druhotné odvodeniny vzniknuté v slovenčine.

Najpočetnejšiu skupinu tvoria germanizmy, ktoré majú deriváty charakteristické pre ich slovný druh (skupina 2.), ale z hľadiska integrovanosti je pozoruhodný veľký počet slov v skupinách 3. a 4., kde sa germanizmy stávajú základom slovotvorných hniezd, alebo dosiahnu voľnú spájateľnosť s domácimi formantmi. V týchto prípadoch slovotvorným základom sú slová nemeckého pôvodu, ktoré dostali slovotvorný formant slovenského pôvodu už v rámci systému prijímajúceho jazyka. Takéto slová museli byť často používané, stali sa základom pre domácu slovotvorbu. Produktivita súvisí s frekvenciou a pragmatikou aj tak, že vznik derivátov musel byť potrebný, čo odôvodňuje časté používanie a integrovanosť skúmaných germanizmov v slovenčine.

V týchto zoznamoch je veľa slov s derivantmi, ktoré v nemčine nemajú paralelu, alebo sú inak motivované. Jeden z dôvodov je, že v nemčine nie sú také frekventované slovotvorné formanty s významom *-ový*, *-níčka* a deminutíva ako v slovenčine. Napr.:

pilóta > *pilotka*, *pilotný*, *pilotovať* ↔ *Pilot* > **Pilotin*, **pilotisch*, **pilotieren*
clo > *colnica*, *colný*, *colník* ↔ *Zoll* > *Zollamt*, **zollisch*, *Zollbeamte*
plech > *plechový*, *plechovo*, *plechovka*, *plecháč*, *oplechovať* ↔ *Blech* > *blechern*, **blechlich*, *Blechdose*, *blechern*, **verblechern*

Germanizmy so slovenským sufixom sú zakotvenejšie ako jednoduché prevzatia. Dôkazom toho je napr.: barir.- ö. *Sparherd* > sk. dial. *šparhert*, *šporhert*, ktorý je morfofoneticky adaptovaným slovom, kým sémanticky podobne motivovaný *spor|ák*, *špor|ák*, je slovotvorne aktívnejší a je bližšie k centru slovnej zásoby. Takisto v prípade *Tusche* > *tuš*, *tušírovať*, *retušovať* sa germanizmus so slovenskými derivátmi dobre ujal, kým *Dusche* > *tuš* † nie, ale v maďarčine *tus*, *tusoló*, *tusolni* sa stal slovotvorne produktívnym slovom.

Funkcia slovesných sufixov n. *-ieren* a sk. *-ovať* je podobná, preto môžeme sledovať konkurenciu sufixov sk. *-írovať* a *-ovať*, teda starších tvarov s *-ír-* a bez:

triumfovať ↔ *triumfírovať*,
probovať, *vyprobovať* ↔ *probírer*, *probírovať*, *probírstvo*,
tapazieren > sk. *tapacírovať* †, por. m. *tapacírozni* †
↓
Tapete > sk. *tapeta* > sk. *tapetovať*, por. m. *tapétázni*.

Konkurencia sufixov svedčí o tom, že tieto germanizmy sú účastníkmi procesov lexikálneho systému slovenčiny. Lepšie sú integrované germanizmy, ktoré dostali slovenský sufix, alebo podľa hli slovotvorbe v slovenčine. V nárečových variantoch sa tiež prejavuje konkurencia sufixov: *klimpern* > *klimprovať* / *klimpkat*.

Prípady, keď germanizmus je zastaraný, ale odvodeniny sú naďalej v centre slovnej zásoby slovenčiny, sú zachytené aj v KSSJ: *friško, furovať, špekáčik, špička*. KSSJ uvádza len odvodené slovo v prípadoch *činžiak, dupľom, futrovať, kaširovaný* a nájdeme germanizmy, ktorých slovenský derivát je už rozšírenejší ako pôvodné prevzaté slovo: *fajka > fajčiť, majster > majstrovstvo, špek > špekáčik, fraj > frajer*. Z hľadiska funkčnej zakotvenosti môžeme konštatovať, že domáca slovtvorba germanizmov je silným prejavom integrovanosti týchto jednotiek. V niektorých prípadoch sa preberá odvodené slovo a redukuje sa v rámci slovenčiny: *štepovať > štep, cválať > cval*. V zozname odvodenín sú aj menej frekventované, menej produktívne a zastarané slová, to znamená, že slovtvorná produktivita má aj diachrónny charakter, keď daný germanizmus bol len v istej dobe často používaný: *handel > handlovať, šacovať > šacúnok, varta > vartovať*. Takýchto príkladov v pomere celého zoznamu je menej, tvoria skôr výnimky a neovplyvňujú naše tvrdenie o súvislosti slovtvornej aktivity a zakorenenosti germanizmov v slovenčine.

V niektorých prípadoch zistíme jav, protichodný k našim tvrdeniam o súvislosti slovtvorby a integrácie. Štylisticky príznakové slová, ako napr.: *mordovať, pajzel, paklík, pucovať, rande* a frekventované pomocné sloveso nemeckého pôvodu *musieť* nemajú veľa derivátov, lebo ich jazyková funkcia nevyžaduje produktívnu deriváciu. Prídavné mená a príslovky nemeckého pôvodu napr. *akurát, fajn, feš, lila, richtig* sú adaptované do slovenčiny ako nesklonné, a neskoršie, domácou slovtvorbou sa integrovali do systému slovenských prídavných mien a prísloviek: *akurátny, fajnový, fešný, lilavý*, kým *richtig* zostal nesklonným.

Suffixy a prefixy internacionalizmov, ako napr. fr. *-áž* (*špionáž, metráž*) a ang. *-ing* (*kemping, tréning*) a n. *über-* > sk. *iber-* majú len obmedzenú možnosť spojenia sa s domácimi prvkami, kým hore uvedené príklady ukazujú, že domáce slovtvorné formanty sú často spojené s adaptovanými germanizmami (por. DOKULIL–KUCHAŘ 1977: 170).

6.1 Paralelné preberanie odvodených slov

Slovtvorné modely nemčiny a slovenčiny sú vo väčšine prípadov analogické, preto je ťažké rozlíšiť, či ide o slovtvorbu germanizmov v slovenčine alebo o paralelné preberanie základného slova a odvodeniny z nemčiny. V tejto otázke je najlepšie opierať sa o NEW, kde sú etymologicky zachytené prvé výskyty slov, čo je rozhodujúci faktor. Tento zoznam obsahuje prípady, keď odvodené slovo nevznikne v rámci prijímajúceho jazyka, ale dôjde k paralelnému preberaniu základného slova a derivátu z odovzdávajúceho jazyka:

<i>Bremse</i> > <i>bremza</i> †	:	<i>Bremser</i> > <i>bremzer</i> †
<i>Brenner</i> > <i>brener</i>	:	<i>brennen</i> > <i>brenovať</i>
<i>Buserant</i> > <i>buzerant</i> vulg.	:	<i>buserieren</i> > <i>buzerovať</i> vulg.
<i>frisieren</i> > <i>frizírovať</i> † :	<i>Frisur</i> > <i>frizúra</i> † :	<i>Friseur</i> > <i>frizér</i> †
<i>Furnier</i> > <i>furnír</i> †	:	<i>furnieren</i> > <i>furnírovať</i> †
<i>Gruppe</i> > <i>grupa</i>	:	<i>gruppieren</i> > <i>grupovať</i>
<i>Hinderung</i> > <i>hundrung</i> †	:	<i>hindern</i> > <i>hindrovať</i>
<i>Hitze</i> > <i>hic</i>	:	<i>heizen</i> > <i>hajcovať</i>
<i>Kibitz</i> > <i>kibic</i>	:	<i>kiebitzen</i> > <i>kibicovať</i>
<i>krist</i> > <i>krst</i>	:	ahd. * <i>kristen</i> > <i>krstiť</i>
<i>Kurbel</i> > <i>kurbľa</i>	:	<i>kurbeln</i> > <i>kurbľovať</i>
<i>laden</i> > <i>ládovať</i> subšt.	:	<i>ladung</i> > <i>ládunk</i> †
<i>lōz</i> mhd.> <i>lós</i>	:	<i>lōzen</i> > <i>losovať</i>
<i>Maler</i> > <i>maliar</i>	:	<i>malen</i> > <i>maľovať</i>
<i>Marsch</i> > <i>marš</i> †	:	<i>marschieren</i> > <i>maširovať</i> †
<i>Pack</i> > <i>pak</i> †	:	<i>packen</i> > <i>pakovať</i> †
<i>Pfuscher</i> > <i>fušer</i>	:	<i>pfuschen</i> > <i>fušovať</i>
<i>Putz</i> > <i>puc</i>	:	<i>putzen</i> > <i>pucovať</i>
<i>Raport</i> > <i>raport</i> †	:	<i>rapportieren</i> > <i>raportovať</i> †
<i>Reiter</i> > <i>rajter, rajtár</i>	:	<i>reiten</i> > <i>rajtovať</i>
<i>Reisender</i> > <i>rajzender</i>	:	<i>reisen</i> > <i>rajzovať</i> †
<i>Richter</i> > <i>richtár</i>	:	<i>richten</i> > <i>richtovať</i> †
<i>Schacher</i> > <i>čachre</i>	:	<i>schachern</i> > <i>čachrovať</i> pej.
<i>Schmajchler</i> > <i>šmajchliar</i> †	:	<i>schmeicheln</i> > <i>šmajchlovať</i> sa †
<i>Staffierung</i> > <i>šťafrung</i> †	:	<i>staffieren</i> > <i>šťafrívať</i> †
<i>Strecke</i> > <i>štreka</i>	:	(<i>sich</i>) <i>strecken</i> > <i>štrekovať</i> †
<i>Stellage</i> > <i>šteláža</i> † : <i>stellen</i> > <i>štelovať</i> :	<i>Stellung</i> > <i>štelunk</i> † :	<i>Ständer</i> > <i>štender</i> dial.

Vidíme, že v prípadoch paralelného preberania základného a odvodeného slova je viac zastaraných germanizmov ako medzi slovenskými produktmi v predchádzajúcom zozname. Tieto slová priniesli so sebou svoj odvodený pár z nemčiny a na rozdiel od prvej skupiny sa ďalej nerozvíjali, nevytvorili ďalšie odvodeniny v slovenskom jazyku. To je dôkazom toho, že slovtvorná aktivita v prijímajúcom jazyku súvisí so zakorenenosťou a funkčnosťou germanizmov v slovenčine.

6.2 Demotivácia prevzatých slov

Zložené slová sú pre systém slovenského jazyka atypické (FURDÍK, 1986) a naznačujú jemný vplyv nemeckého jazyka zo systémového hľadiska, ale v menšej miere ako napr. v maďarčine. Tieto vzory obohacovania slovnej zásoby sú znakom dynamiky slovenského jazyka pod cudzím vplyvom, napriek tomu, že ich frekvencia nie je taká vysoká ako v prípade odvodnení, lebo majú špecifickejší význam. Mechanizmus univerbizácie sa vzťahuje aj na kalky a integruje dvojslovné pomenovanie do štruktúry slovenčiny napr. takto:

n. *Bank/note* > sk. *banknota* † > *bankovka* (por. m. *bankjegy, bankó*)

n. *Kamarad/schaft* > sk. *kamarátšaft* † > *kamarátstvo*

n. *Last/wagen* > sk. *nákladné auto* > *nákladiak*

n. *Spar/kasse* > sk. *špárkasňa* > *sporiteľňa* (por. m. *spórkassza, szpori*)

Vzniknú aj analogické formy: *Kaffehaus* – *kaviareň*, *Stahlwerk* – *oceliareň* atď. vynechaním kalku, slovenskou slovo tvorbou. V dnešnej slovenčine sa ujali tieto formy, nie prosté preberanie zloženého slova. Používanie veľkého počtu zložených slov ako systémový germanizmus nemohol preniknúť do slovenského jazyka.

Demotivácia pri adaptácii odvođených a zložených slov je ďalším znakom integrovanosti (por. OLOŠTIAK 213-225), ale podľa sociolingvistikého a korpusového výskumu nesúvisí s frekvenciou. Naše príklady sú bližšie k periférii slovnej zásoby dnešnej slovenčiny. Podľa vysokej integrovanosti týchto slov by sa dala očakávať analógia s odvođenými slovami z hľadiska postavenia v slovnej zásobe, ale príklady svedčia o tom, že strata motivovanosti alebo pretvorenie zloženého slova nie sú faktormi pre vyššiu frekvenciu, ako napr. slovo tvorba typu 'germanizmus + slovenský slovo tvorný formant'. Strata slovo tvornej motivovanosti je charakteristická aj pre germanizmy v maďarčine a je možné pozorovať ju aj v prípade domácej, slovenskej lexiky.

Lös|ung > *lozung*, por. m. *lózung*

Kund|schaft > *kundšaft*, por. m. *kuncsajt*

vlak – späté s 'vliecť', *záhrada* – pôvodne 'niečo zahradené', *hlavný* – 'hlava' (DOLOÍK 2003: 130)

Príklady demotivácie nemeckých zložených slov v slovenčine ukazujú, že zmiznutie morfémovej hranice má fonologický charakter, keďže preberanie sa uskutočnilo v ústnom styku bilingválnych hovoriacich:

Berg|ordnung > *pergordnunk*

Berg|walter > *bergvalter*

Burger|majster > *burgØmajster*

Frei|maurer > *frejmaurer*
Fuchs|schwanz > *fuksšvancka*
fungel|nagel|neu > *funglØ nový*
gleich|schalten > *glajchšaltovať*
Hacken|kreutz > *hakenkrajc*
Hals|tuch > *halstuch*
Im|mobilie > *imØobilie*
jār|market > *jarmok*
Kandis|zucker > *sk. kandis* (por. m. *kandis|cukor*)
Keller|meister > *keleØmajster*
Ketten|händler > *keťas*
Kwitt|ung > *kvitung⁹*
Land|fahren > *lanfárit'*
Land|fest > *lanfešt*
Land|sturm > *lančturm*
Leut|nant > *lajtnant*
Minder|wertigkeit > *mindrák*
Pappen|deckel > *papendekel*
Reit|schule > *rajčula*
Schenk|tisch > *šenkýs, šentýš*
Sicherheits|nadel > *zicherhajska*
Spar|herd > *šporhel', šparhet...*
Trink|geld > *trinkelt*
vrūt|hof > *č. hřbitov* > *sk. hrobitov†* (por. m. *temet|ō* > *sk. dial temetov*)
Werk|zeug > *verØcajk*
Zucker|kandel > *cukorkandel*
Zug|luft > *cúkluft*
Zugs|führer > *cúksfirer*

Asimilácie *dš* > *č*, *nš* > *nč*, *ng* > *nk*, kontrakcie *mm* > *m*, *tt* > *t*, vynechávanie *-er-*, *-nagel-*, *-h-*, *-r-* (označené Ø) svedčia o strate morfematickej hranice, prípony *-as*, *-ák*, *-ka*, *-ov* stoja namiesto druhého člena zloženého slova.

Prevzali sa aj prefixy (*iber-*), sufixy (*-ung* / *-unk*) a plnovýznamové slová v úlohe sufixu alebo prefixu (*-man*, *-majster*, *-štajn*, *špár-*, *štát-*, *vach-*, *vinkel'-*), ktoré boli slovotvorne veľmi produktívne, vytvorili slovné hniezda a ktorých motivácia nezmizla bez stopy, napr.:

iberholc, *iberrajtiar*, *iberšus*, *ibercíger*

---

⁹ Ale kvitancia pod vplyvom lat.

špárkasa, šporkasňa, špársystém

štátnohospodársky, štátnosprávny, štátnopolitický, štátnoobčiansky

vachcimra, vachmajster, vachman, vachtár

vinkelhák, vinkelmás, vinkelofen

baumajster, bergmajster, colmajster †, fechtmajster, fišmajster, futrmajster †, hausmajster †, hofmajster, jágermešter, kvartielmajster, majsterštuk, mincmajster †, rentmajster †, ritmajster †, rotmajster, šancmajster †, šichtmajster, štalmajster, vachmajster †

Takisto vďaka samostatne existujúcemu slovu *motív* zostalo slovo *Leitmotiv* : *lajtmotiv* čiastočne motivovaným. Nájdeme aj ojedinelý príklad na preberanie prefixu v úlohe plnovýznamového slova: sk. *för* 'trik, vtip', m. *för* 'prednosť' vznikol na základe sémantickej analógie n. *vor-* v slovách *vorgeben* 'vyhovárať sa, klamať', *vormachen* 'prekabátiť', *vorschützen* 'vyhovárať sa'. Tieto jednotky si mohli síce zachovať svoju slovotvornú motiváciu vďaka tomu, že jeden ich komponent sa analogicky opakuje a tak si zachováva význam, ale aj tieto germanizmy sú bližšie k periférii slovnej zásoby. Novšie zložené slová sú ešte motivované: *skibob, skibus*.

Záver z porovnaní slovotvornej produktivity a frekvencie germanizmov potvrdia správnosť hypotézy, podľa ktorej germanizmy, z ktorých sa domácimi sufixami odvodzuje ďalšie slovo v rámci systému slovenského jazyka, sú frekventované, zakotvené, bližšie k centru slovnej zásoby ako tie slová, ktoré preberala slovenčina spolu so svojim derivátom. Zložené slová a germanizmy s nemeckým sufixom sú menej používané. Najkrajším príkladom na to je označenie sídla mestského zhromaždenia v slovenčine, kde z konkurencie odvodeného slova na základe germanizmu ahd. *rād* > sk. *rada* > *radnica* a paralelného prevzatia v neskoršej dobe mhd. *rāt|hūs* > sk. *ratúz* † sa zakorenilo odvodené slovo.

7 Funkčno-pragmatický aspekt

Funkčnosť je podľa pragmaticky orientovanej koncepcie jedným z hlavných zásad pri preberaní cudzích prvkov do slovenčiny: pri kultivovaní jazyka je snaha preberať len funkčné, čiže potrebné prvky. Tie isté prvky sa niekedy odlišne vnímajú: buď z komunikačného alebo z mimokomunikačného hľadiska. Preberaný výraz môže mať totiž prestížnu funkciu (DOLNÍK 2000: 100). Pojem *pragmatický* chápeme ako „súvisiaci s používaním jazyka, ... činnosťná stránka jazyka“ (DOLNÍK 2000: 188–189).

Germanizmy v lexike súčasného slovenského jazyka sú buď zakotvené ako jednotky bez slovenského ekvivalentu, alebo zostali v úlohe diferencujúceho prostriedku. Sú to teda buď štylisticky neutrálne slová, alebo, v druhom prípade, príznakové. Príznakové germanizmy v rámci štandardu, ktoré nemajú neutrálny ekvivalent sú napr.: *bifľovať* < *büffeln*, *rukovať* < *einrücken*, *šluk* < *Schluck*; subštandardné sú napr.: *féňovať* < *Fön* 'Haare trocknen', *cimra* < *Zimmer* (*im Hotel*), *štamgast* < *Stammgast*, *šús* < *Schuss*. Snaha o syntetické vyjadrovanie v hovorenom slovenskom jazyku sa vzťahuje aj na germanizmy: *šiltovka* – *čiapka so šiltom*, *kunsthistoria* – *dejiny umenia*, *majsterštuk* – *majstrovská práca*. V komunikačnom procese sa uprednostňujú jednoslovné pomenovania, čo spôsobuje tlak na hranicu štandardu a napomáha štylistickému diferencovaniu. K téme preberanie vs. spisovný jazyk pozri DOLNÍK 2010: 60-70.

Štylistické diferencovanie a synonymizácia úzko súvisia. Čistá synonymizácia rozvíja vyjadrovacie možnosti bez štylistického príznaku: *gruppieren* > *grupovať* ↔ *zoskupovať*, *Paradieser* > *paradajka* ↔ *rajčina*, *Falschheit* > *faloš* ↔ *pretváarka*, *pokrytectvo*. Štylistická synonymizácia je v opozícii s bezpríznakovosťou, germanizmy v príkladoch majú črtu príznakovosti v opozícii s výrazom slovenského pôvodu: *Probe* > *próba* ↔ *skúška*, *Maschine* > *mašina* ↔ *stroj*, *Schenke* > *šenk* ↔ *hostinec*, *výčapný pult*, *Strecke* > *štreka* ↔ *trať*, *Streber* > *štréber* ↔ *kariérista*, *Pfuscher* > *fušer* ↔ *babrák*, *präzis* > *precízny* ↔ *presný*, ale: *Rucksack* > *ruksak* ↔ *plecniak* – tu je germanizmus bezpríznakový. Subštandardná synonymizácia a slang obsahujú široko známe germanizmy: *mančaft* < *Mannschaft*, *pučovať* < *putzen*, *ksicht* < *Gesicht*, *tringelt* < *Trinkgeld*, *vinkel* < *Winkel* (DOLNÍK 2005: 7).

Expresívnosť germanizmov je charakteristickým javom slovenčiny (por. OLOŠTIAK 222). Slová expresívneho charakteru zväčša majú domáce, menej expresívne alebo neutrálne ekvivalenty: *ajncvaj* ↔ *razdva*, *fest* ↔ *mocno*, *fraj* ↔ *voľno*, *fertik* ↔ *hotovo*, *fajny* ↔ *dobrý*, *macher* ↔ *špekulant* (BUFFA 1995: 254). Našou úlohou bude sledovať expresívnosť ako vlastnosť skúmaných slov a expresivizáciu ako proces.

JODAS (1996: 113) dokázal, že po druhej svetovej vojne nezanikol celkom jazykový kontakt medzi češtinou a nemčinou. Vymenuje novšie výrazy, ktoré sa dostali do češtiny pri prilive anglicizmov: č. *gastarbeitr, oben ohne, vekslák, Dederón, bundesliga, pendler, müsli, kindervajce, kinderčokoláda, cimrfraj*, nemčina sprostredkovala do češtiny internacionalizmy *OK, plak* a *au pair*. Pod vplyvom nemčiny sa stále častejšie používa predložka *pro* v konštrukciách ako napr. č. *šampón pro krásné a zdravé vlasy*. Vo svojom článku Jodas upozorňuje na konkurenciu germanizmov s domácimi výrazmi: *mustr* ↔ *vzor*, *handl* ↔ *obchod* a analyzuje lexikografické hodnotenie germanizmov v súvislosti so spisovnosťou a nespisovnosťou, príznakovosťou a bezpríznakovosťou, zachytáva proces determinologizácie v prípadoch ako *fermež, nýt, plastelína, rašple, matrice, štoček, trasa, flauš, hoblice, krychle, kvitance, paragon, špona*.

„Popri štrukturalisticko-systémovom bádani v oblasti procesu a produktov preberania jazykových prostriedkov sa v súčasnosti rozvíja ... v európskom i širšom internacionálnom meradle sociolingvistické skúmanie kontaktoých javov ... Táto zmena spočíva v pragmatickom obrate od skúmania abstraktného jazykového systému ku skúmaniu jeho fungovania v reálnej situácii ... sociolingvistický výskum prináša posun najmä v hodnotení nespisovných cudzích jazykových prostriedkov...“ (ORGOŇOVÁ s.13).

7.1 Štylistická hodnota germanizmov v slovenčine

Vyhľadajme a porovnajme štylistické zaradenie v KSSJ s NEW. Dá sa konštatovať, že aj KSSJ aj SSS obsahuje veľa germanizmov, čo je dôkazom frekventovanosti tejto časti slovnej zásoby slovenčiny, germanizmus, ktorý je medzi heslami KSSJ, môžeme pokladať za funkčný, lebo v tomto slovníku je zastúpená len naozaj funkčná vrstva slovnej zásoby slovenčiny.

Hovorovú a expresívnu slovnú zásobu slovenčiny si ani nemožno predstaviť bez germanizmov, ale je aj veľa neutrálnych slov nemeckého pôvodu, ktoré patria k základnej vrstve slovenského jazyka. Ich absenciou by sa stal jazyk nielen chudobnejším, ale vznikli by prekážky v komunikácii. Sú to vo väčšine prípadov slová z najstaršej vrstvy prevzatých slov a stoja na čele synonymického radu: *farba, bažant, cement, cibuľa, cieľ, clo, cukor, fara, fašiangy, fľaša, hodváb, chvíľa, kapitán, kaplnka, kapusta, kaštieľ, kláštor, klenot, krieda, kráľ, krst, kresťan, kuchyňa, komín, komora, lano, maštal, melón, muškát, múr, mlyn, musieť, mýto, oltár, oplátka, panva, pastrnák, petržlen, papier, plech, peniaz, pápež, rada, richtár, rám, rúra, rytier, ryža, riša, skriňa, stodola, somár, škoda, šach, šermovať, šnúra, špendlík, tanec, terč, trať, turnaj, taška, váha, vankúš, vianoce, žehnať, žemľa, žart*.

Medzi prevzatými slovami z nemčiny sú najpočetnejšie zastúpené hovorové slová, ktoré môžeme rozdeliť na vyššie (*abonent, bál, figliar, figeľ, figa*) a nižšie

hovorové (*barák, tepich, vizita, firhang, šopa, hokerlík, kvartiel, špekulovať*) a slangové (*blinker, šrobovák, suplódňa*). Podľa MISTRÍKA (1976: 315–345) ich vytlačajú spisovné odborné termíny, ale predsa sa často používajú dodnes. Len málo slov sa prevzalo zo spisovnej nemčiny, sú to väčšinou odborné termíny: *leitmotív, ich-Erzählung*. Frekvencia expresív je vysoká najmä v hovorovom štýle. Adverbiá majú posilňujúci charakter: *a(j)ncvaj †, fertig, fest, fungl nový, furt, knap, recht, cakumpak, akurát, kvit, štont*.

Ďalšiu, najpočetnejšiu vrstvu tvoria slová, ktorých funkcia spočíva najmä v stylistickom zafarbení vyjadrovania. Mnoho expresívnych, subštandardných, pejoratívnych a slangových výrazov obohacuje vyjadrovacie prostriedky hovoriacich. Tieto slová nie sú heslami v synonymickom slovníku, ale sú členmi synonymického radu niektorého neutrálneho výrazu domáceho pôvodu. Nápadná je častá expresívnosť nemeckých prevzatých slov v slovenčine. Veľa je pôvodne neutrálnych nemeckých slov, ktoré sa počas svojej existencie v slovenskom lexikálnom systéme pejoratívizovali alebo expresívizovali. Napr.: sk. *herberg* znamenal pôvodne 'ubytovanie pre vandrovníkov', neskoršie sa význam toho slova stal pejoratívnym: 'neporiadok'. Zhoršenie významu nemôžeme vysvetliť len mimojazykovými príčinami, aj keď sa emocionálne postavenie slovenského jazykového spoločenstva voči nemeckým a maďarským výrazom menilo podľa historickej situácie. BELLMANN (1971: 39–41) pokladá snahu jazykov použiť nové, afektované výrazy, stále obohacovať expresívnu slovnú zásobu aj z cudzích zdrojov za univerzálny jav. Podobný proces môžeme sledovať u dnešných módnych slov, ktoré boli pôvodne neutrálne, dostanú expresívne zafarbenie a často sa používajú, po splnení tejto úlohy v jazyku sa dostanú na perifériu, napr.: *psycho, sila, haluz*.

Slová expresívneho, pejoratívneho a slangového charakteru sú často bližšie k periférii slovnej zásoby z hľadiska normy ako z hľadiska frekventovanosti. Z hľadiska normy sa pred ich cudzím pôvodom uprednostňuje domáci výraz, ale germanizmus je často expresívny, čo zvýši jeho používanosť. Expresívnosť je často spojená s nárečovým používaním germanizmov, napr. *furajtár, forovať, humpliar, lárma* nosia príznak expresívnosti aj nárečovosti.

Expresívne germanizmy so záporným citovým zafarbením, resp. pejoratívne germanizmy sú napr.: *bakfiš, bifľoš, bifľovať, buršák, čachre, cimprlich, grobian, fárať, gýč, just, keťas, klopfovať, ripel, kriplík, kujon, lump, magor, maškara, šichta, špajza, špásovať, špitál, šrauba, štamgast, štuker*.

Kladné sú napr.: *fajn(ovka), fešák, friš, gavalier, štramák*. V jazyku mladých nájdeme tieto expresívne germanizmy: *špica, príma*.

KSSJ hodnotí tieto germanizmy ako subštandardné:

fraj '1. slobodný, 2. voľný čas, prázdniny' < nhd. *frei* 'slobodný' je vo význame 2. subšt. a frekvencia používania práve tam je vyššia, vid' frazeologizmus: *mať fraj*. Jeho deriváty sú hovorové, nie subštandardné.

kartáč < nhd. *Kartätsche* < tal. *cardeggiare*. Toto slovo je zaradené medzi subštandardné, lebo sa všeobecne pokladá za bohemizmus namiesto sk. *kefka*, hoci je to pôvodne germanizmus.

Cálovať, fraj, fusak, kiks, ksicht, kunčaft, randál, štamgast, špricer, tepich, glanc, brile, štrajchnúť, vercajg, zaft hodnotí KSSJ tiež ako subštandardné, kým slová *fras, luft, flanc, furt, hec* ako expresívne. Pri takomto zaradení nemecký pôvod a štylistická príznakovosť sú citeľné vo všetkých prípadoch, germanizmy s označením subštandardnosti by tiež mali skôr patriť do expresívnej lexiky. Štylistický rozdiel medzi m. *muszaj* expr. a sk. *musiet'* neutr. ukazuje, že samotné systémové hľadisko nemôže byť prvoradé pri štylistickom zaradení.

Zastarané, resp. zastarávajúce germanizmy sú podľa KSSJ a NEW napr.: *árešt, cúg, frajčimerka, furajtár, furnír, gánok, hamovať, herceg, kasírovať, kelner, kiosk, klasa* 'spoločenská trieda', *klimprovať, kučéber, kupliar, kuplovať, kupčiť, kvartiel, láda, marš, oberšt, obšit, pakeľ, parírovať, partaj, probírovať, pucovať, radírovať, rajčula, šenk, šína, šlafrok, šmak, šmuk, šparkasňa, šteláža, štrand, šuviks, viks, vizita*.

Najfrekventovanejšie germanizmy sú štylisticky bezpríznačné, majú také isté postavenie v slovnej zásobe ako slová domáceho pôvodu. Slová patriace k expresívnej, resp. pejoratívnej vrstve germanizmov majú síce domáce synonymá, ale práve ich štylistická hodnota nedovolí plnohodnotné zastúpenie domácim výrazom. Tento jav zabráňuje zastarávaniu týchto germanizmov. Germanizmy sú zaradené do kategórie subštandardnosti podľa praxe slovenskej lexikografie často preto, lebo cudzí pôvod neumožní ich zaradenie do štandardu. Treba povedať, že vo viacerých prípadoch sú tieto slová štruktúrne dobre integrované, teda kritérium subštandardnosti by sa malo používať v súvislosti ich štylistickou zafarbenosťou, a nie s cudzím pôvodom.

7.2 Postavenie germanizmov v synonymickom rade

Postavenie germanizmov v synonymickom rade súvisí s frekvenciou používania a analýza úlohy germanizmov v synonymickej štruktúre slovenčiny dáva informácie o motivácii integrovanosti týchto jednotiek. Podobne ako zmena štylistickej hodnoty, aj synonymické relácie vzniknú vývinom funkcie daného germanizmu v systéme slovenčiny a poukazujú na integrovanosť. Pri analýze synonymie germanizmov venujeme pozornosť aj konkurencii s domácimi prvkami.

Korpus skúmaných germanizmov je z NEW a SSS ukáže, akú funkciu má daný germanizmus v synonymickom rade.

1. Tie germanizmy sú najživšie, najfunkčnejšie v slovenčine, ktoré nemajú ekvivalent domáceho pôvodu alebo nemajú také synonymá, ktoré by ich plnohodnotne nahradili, domáce synonymá sú im podradené a menej frekventované. Stoja na čele synonymického radu, sú heslami v SSS, slúžia ako lexikálne jednotky na úrovni spisovného jazyka, tieto sú najfunkčnejšie germanizmy. Tieto slová sa úplne integrovali, majú podstatnú úlohu v jazyku. Nemajú štylistickú funkciu, patria k bezpríznačovej vrstve slovnej zásoby. Najprv uvedieme niekoľko germanizmov, ktoré nemajú domáce synonymá: *barla, bažant, chmeľ, debnár, kláštor, koks, komín, korok, kufor, kuchyňa, lajtmotív, musieť, oplátka, pekár, váha, žemľa, žumpa*.

Germanizmy, ktorých domáce synonymum je im v synonymickom rade podradené, zriedkavejšie používané:

farba má synonymá *náter, kolor*, ktoré sú významovo odlišné a menej používané *kaštieľ*: ako synonymá sú dané *záмок* a *kúria*, tie sa kryjú s významom *kaštieľa* len zhruba,

komora syn. *špajza* (tiež germanizmus, z neskoršej doby),

kopírovať syn. *prekresľovať*,

kotol syn. *varák, krab*,

klavír, syn. *krídlo*,

krach je zaradený medzi synonym hesla *úpadok*, ale vo význame 'bankrot', pre sémantický rozdiel a vysokú frekventovanosť by *krach* mohol byť aj samostatným heslom,

kravata má menej frekventované domáce synonymum *viazanka*

majster má špecifickejšie synonymá *predák, virtuóz, šampión*

sála je na čele syn. radu pred slovami *sieň, aula*

škandál je na čele syn. radu pred slovami *pohoršenie, pobúrenie, hanba*

špekulovať syn. *premýšľať, zamýšľať, kalkulovať*

špic v SSS je síce zaradené pod heslom *hrot*, ale ako prvý v synonymickom rade má vyššiu používanosť ako heslo, za ním sú *konček* a *hrotec*

šrot je prakticky nenahraditeľný germanizmus, veľmi zriedkavo sa vyskytujúce synonymum: *tlč*,

taška má podradené synonymá s významovým odtieňom *kapsa, aktovka, diplomatka, torba, kabela*,

vankúš syn. *hlavica*.

2. Ďalším stupňom funkčnosti germanizmu na základe synonymického zaradenia je, ak je slovo štylisticky príznakové alebo má významový odtieň, ktorý ostatné synonymá nemajú, germanizmus je zaradený pod neutrálnym heslom domáceho pôvodu. Polysémantickosť germanizmu môže byť tiež dôvodom

funkčnosti v synonymickom rade. V týchto prípadoch je slovo v jazyku zakotvené a tým je aj jeho existencia odôvodnená. V tejto skupine germanizmov súvisí štylistická funkcia so synonymickou najviac.

akurát je hovorový výraz pre *načas*, *práve*

árešt je zastarané synonymum pre *väzenie*

artikel je hovorový výraz pre *tovar*

bagatel' je hovorový výraz pre *maličkosť*

bager je hovorový výraz pre *rýpadlo*

bál je hovorový výraz pre *ples*

fešák je hovorový výraz pre *krásavec* a expresívny pre *mileneč*

flak je jedným z najrozšírenejších synonymum slova *škvrna*

friš, *frišký* sú hovorové, ľudové, zastarávajúce synonymá pre *čerstvý*, a to celkom na konci synonymického radu, ktorý pozostáva z týchto slov: *svieži*, *pramenitý*, *pramenistý*, *nový*, *mäkky*, *surový*, *novopečený*

fúšer: rozšírenejšie synonymá sú *amatér* a *diletant*, tiež cudzieho pôvodu, kým slovenský ekvivalent *nešikovník* znie menej pejoratívne.

kšeft: vo význame 'výmena tovaru' je na čele synonymického radu pre *obchod* v pejoratívnom význame, ďalšie synonymá sú *handel* †, *džob* hovor. expr., *šmelina* pejor.

ksicht: SSS ho uvádza ako posledný člen synonymického radu slova *tvár* popri knižnom *obličaj* a pejoratívnom výraze *poča*.

kvartiel': jediné synonymum pre *obydlie* s expresívnym štylistickým hodnotením.

Ostatné synonymá: *príbytok*, *bývanie*, *prístrešie*, *dom*, *byt*, *hniezdo*, *brloh*

pech: zaujímavé je, že SSS uvádza synonymá *nešťastie* a *neúspech*, kým KSSJ význam *smola*. *Pech* je hovorové slovo na označenie všetkých týchto významov.

próba: SSS hodnotí ako zastarávajúci výraz pre *skúšku*, vo význame 'získovanie' je tu len synonymum *test*, vo význame *kontrola* je viac synonymum, podľa všetkých typov skúšok na školách. Patrí medzi germanizmy, ktoré sú ľahko nahraditeľné.

ruksak frekventované je syn. pre *plecniak*, *vak*

šajn je v SSS ako hovorové synonymum slova *zdanie* v druhom význame 'minimálne vedomosti', v synonymickom rade je pri výrazoch *potucha*, *poňatie*, *pochop*.

šlak má 3 významy: *stopa*, *porážka*, *čert*. Prvý význam je hovorový, zastarávajúci, ďalšie sú expresívne.

šlus je silne expresívne slovo, až citoslovce. Znamenal pôvodne koniec, silné expresívne zafarbenie dostalo v slovenčine. Synonymá sú: *hotovo*, *dost'*, ktoré sa plnohodnotne používajú. Tvorí aj frazeologizmy.

šmakovať je hovorový výraz pre *chutiť* aj podľa KSSJ aj podľa SSS a je to jediné jednoslovné synonymum popri výraze *byť pochuti*

šok je synonymom slova *otras* popri výraze *otrasenie*

špajza je jediné synonymum *komory* vo význame *sklad potravín* a bez štylistického zafarbenia

špitál: v KSSJ nie je také heslo, ale SSS ho uvádza pod heslom *nemocnica* ako hovorové synonymum. V synonymickom rade je na prvom mieste, potom sú *lazaret* a *klinika* so špecfickejším významom.

švung: je expresívne synonymum druhého významu slova *tempo* spolu s výrazom *rýchlosť*.

3. Keď germanizmus neplní osobitnú funkciu v synonymickom rade, alebo ho v KSSJ, resp. SSS vôbec nenájdeme, znamená, že slovo je na periférii slovnej zásoby. Lexikografické nezaradenie týchto slov nie v každom prípade znamená ich zastaranosť alebo nízku frekvenciu v hovorovom prejave. Sociolingvistický výskum dokázal, že niektoré germanizmy sú bežne používané a majú synonymickú úlohu, aj keď nie sú zachytené v lexikografických prácach.

firhang by mal byť na okraji slovnej zásoby, aspoň sa to dá vyvodiť z jeho neprítomnosti v slovníkoch

šmirgel', šmirg'ovať': v SSS nie sú prítomné medzi synonymami slova *brúsiť*

štácia do KSSJ nie je zaradená, v SSS je pod heslom *stanica*, štylisticky hodnotené ako zastarané slovo. Je na konci synonymického radu, pred ňou sú *nádražie* (bohemizmus) a *zastávka* (sémantický rozdiel).

štamgast: KSSJ hodnotí ako subštandardné slovo, v SSS nie je zastúpené

tepich v SSS nie je zastúpený, *pokrovec* má tieto synonymá: *koberec*, *guba*, *predložka*

vizita: je jediné synonymum celonárodnej platnosti pre *návštevu*, okrem *opáčky*

vyštafirovaný: v KSSJ nie je zastúpené, v SSS je pod heslom *vyobliekaný* popri viacerých hovorových a expresívnych synonymách. V synonymickom rade je celkom vzadu.

Môžeme skonštatovať, že okrem úzkej súvislosti medzi úlohou v synonymickom rade a štylistickou funkciou odrážajú tieto javy aj stupeň integrovanosti a rôzne účely používania v jazyku. Štylistické a synonymické zaradenie spolu ovplyvňujú postavenie germanizmov v slovnej zásobe, o ktorej pozri kapitolu č. 8.

7.3 Sociolingvistický výskum

Systémovolingvistické výsledky spracovania lexikografických údajov je potrebné overiť sociolingvistickým výskumom. Úlohou dotazníkového výskumu bolo 1. spracovať štylistickú hodnotu a synonymickú funkciu germanizmov

z hľadiska dynamiky slovenčiny, 2. skúmať úlohu pragmatickej zložky v integračnom procese germanizmov a 3. charakterizovať postavenie germanizmov z hľadiska centra a periférie slovnej zásoby (TÓTH 2012a),.

Roku 2011 sme pracovali na vzorke študentov Katolíckej univerzity v Ružomberku, ktorí väčšinou pochádzajú z čisto slovenského prostredia (Liptov, Orava, Turiec, Spiš, Šariš, Kysuce, Považie, Horehronie, Horné Ponitrie). Sú z generácií 1992-1987: 138 osôb, 1966-84: 26 osôb.

Pri vyhodnotení dotazníkov sme museli rátať aj s vplyvom cudzieho jazyka (nemčina alebo angličtina), ktorý respondenti študujú ako CJ:

cúg 'prievan': vlak, oblek, plášť (Zug, Anzug)

flanc 'prepych': rastlina (Pflanze)

post 'funkcia': pošta (Post)

ring 'bojisko': zvonit', zvon (angl.!), prsteň (Ring)

Dotazník obsahoval rubriku, kde sme sa pýtali na význam 182 slov, ale sa zameriaval aj na frekvenciu, situácie a funkciu používania germanizmov, na konkurenciu prevzatých slov s ekvivalentmi domáceho pôvodu a na ich sémantické zmeny v súčasnej hovorenej slovenčine.

Respondenti hodnotili germanizmy číselne takto: 0 – vôbec sa nepoužíva, 1 – zastarale, zriedkavé, nárečové, 2 – iba v istých situáciách, štýloch, 3 – bežne sa používa v každodennej reči. Z týchto kvantitatívnych údajov sme mohli zistiť, ktoré germanizmy sú bližšie k centru alebo periférii slovenčiny.

Jedným z najdôležitejších cieľov analýzy bolo zistiť, či sú dané germanizmy bližšie k centru (2-3) alebo periférii (0-1) slovnej zásoby. Do dotazníka sme zaradili tie germanizmy, ktorých intenzita používanosti bola na základe systémovolingvistického a lexikografického výskumu ešte otáznava. Po vyhodnotení dotazníkov sme získali jasnejší obraz o postavení germanizmov v slovnej zásobe slovenčiny.

Otázka centra a periférie: 0-1 bližšie k periférii, 2-3 bližšie k centru – nie sú to absolútne kategórie, ale skôr tendencie. Častejšie /zriedkavejšie používanie v relácii, napr. s *maď.*, lebo sú slová aj s hodnotením 1-2: *friško, fúra, just, huncút, hic, kiks, koštovať*

Periféria: *árešt, baráber, bornýrovaný, burgmajster, cigória, daxlík, dinštovať, dranzírovať, fiaker, filigrán, financ, flanc, forsírovať, fortieľ, furajtár, fušovať, gamaša, gánok, glanc, grís, grunt, gurtňa, huta, ircha, kapsľa, kastlík, kiflík, klimprovať, kumšt, kunčaft, kvartieľ, kvit, láda, ládovať, lokňa, obšit, pác, partaj, plajbas, planírovať, probírovať, ráf, rínok*

Centrum: *cukor, drát, eso, fajront, faloš, falošný, farba, fašírka, fén, flak, fľaša, flek, foter, frajer, háklivý, kapučňa, kasáreň, kastról, kataster, klampiar, kravata, kšeft, kukať, lavór, lump, lupa, luster, majster, mušt, paštéta, pečiatka, piškóta, pštros, rabovať, ríbezle*

Pri výskume určení významu germanizmov v súčasnej slovenčine sme boli konfrontovaní s nasledujúcimi javmi sémantickej interpretácie germanizmov:

- Neistota: „spojené so... niečo s...“
- Hmlistý význam, ale synonymá, tematický okruh približne trafili:

fusekľa: ponožka, topánka, zimné oblečenie

gamaša: tepláky, obuv, pančucha, podkolenka

glanc: lesk, pohár, čistý

grís: kaša, krupica, jedlo

pakovať: pozbierať, ísť preč, zmiznúť, baliť (sa)

financ: peniaze, účtovník

fras: smola, nadávka, beťár, zlé, neporiadok, diabol, východniarska nadávka

Tieto príklady svedčia o postupnom zastaraní niektorých germanizmov, ale je dôležité pripomenúť, že tematické okruhy ešte sedia a vedú k rozšíreniu význanu a germanizmy sa stanú nadradenými pojmami zo synonymického hľadiska.

- Zúženie/rozšírenie/zmena významu:

gurtňa: na drevo pás

ráf: okraj, časť kolesa, ventil

rinok: jarmok, námestie, tržnica

fraj: pauza, rande, von, oddych

kšeft: biznis, obchod, zmluva, zárobok, kšeft

cech: dielňa, spolok, krčma, klub, združenie, remeselník

fúra: veľa, kopa

Z týchto významov je vidno, že javy sémantickej dynamiky sú sledovateľné nielen na základe teoretickej analýzy slovníkov a systémovolingvistických diel uvedených v prdechádzajúcej kapitole, ale sa potvrdzujú aj v praxi.

- Presne uvedený význam: *papendekel*: hrubý papier, *partaj*: strana
pucovať: upratovať, čistiť, *ringlota*: slivka, *kastról*: hrniec, *penzlík*: štetec, *friško*: rýchlo, chytré, sviežo, *kriplík*: postihnutý, *kiks*: chyba, trapas, *flak*: škvrna
- Vysvetlenie viac synonymami: *eso*: eso, expert, veľmi dobrý, *drát*: drôt, kábel, *fraj*: rande, von, *fajront*: voľno, klúd, veget, *just*: priek, predsa, naschval, *mišung*: miešanina, zmätok.

Tieto germanizmy sú očividne presne používané.

- Vysvetlenie odvodzovaním, skloňovaním:

financ: financie, financovanie, *feš*: fešný, *flaša*: fláška, *cech*: cechy

Na základe týchto príkladov je možné identifikovať súvislosť medzi životaschopnosťou germanizmov a odvodzovaním, resp. skloňovaním, tak isto, ako

to dokázal teoretický výskum porovnaním SKMS a NEW na základe Furdíkových 4 kategórií. Aj výsledky sociolingvistického výskumu overili naše tvrdenie o súvislosti medzi frekvenicou a slovtvornou aktivitou. Tieto dva činitele sú aj podľa dotazníkového výskumu úzko späté; slová, ktoré sú frekventované, majú spravidla veľa slovtvorných produktov.

- Opakovanie germanizmu: *faloš*: faloš, *farba*: fabra, *grís*: grís, *ramovať*: ramovať, *ríbezle*: ríbezle, *fén*: fén, *frajer*: frajer, *lupa*: lupa, *klampiar*: klampiar, *paštéta*: paštéta, *flak*: flak, *rabovať*: rabovať, *rašpľa*: rašpľa, *lavór*: lavór, *kriplík*: kriplík, *huta*: huta
- Vysvetlenie iným germanizmom: *frajer*: fešák, *macher*, *fraj*: pauza, *klapať*: fungovať, *koštovať*: oprobovať, *rínok*: jarmok
- Veta/príklad: *fén* na vlasy, *bója* na mori, *rošt* na grilovanie, *chodť do frasa*, *ring*, kde sa bojuje, *dať do rámu*, *ráf* na bicykli, *gurtňa*: na drevo pás, *klapať*: fungovať pri poriadku, *vychádzať sa navzájom*, *láda*: na sedenie, *lavór*: podobný vedru, *nádoba na prádlo*, *pštros*: veľký vták, *kasáreň*: kde sa cvičia vojaci.

Spôsoby, ako respondenti v Ružomberku odpovedali na význam germanizmov v dotazníku, zodpovedá systému sémantických zmien opísaných v teoretickej časti, sémantické posuny sú dôkazom dynamických javov, ktorým sa podrobili germanizmy v systéme slovenského jazyka. Dnešní hovoriaci slovenčiny často majú neistoty, čo znamená germanizmus, iba približne vedia opisovať ich význam. V týchto prípadoch môžeme hovoriť o posune skúmaných lexikálnych jednotiek smerom k periférii slovnej zásoby. Naopak, mnoho germanizmov nemá zaužívaný ekvivalent domáceho pôvodu, dokazuje to opakovanie germanizmu alebo vysvetlenie iným germanizmom. Ak v relácii germanizmus – synonymum domáceho pôvodu väčšina respondentov uprednosťovala germanizmus, je to bližšie k centru slovnej zásoby. Opakovanie germanizmov, vysvetlenie významu germanizmu ďalším germanizmom a ich používanie vo vete je dôkazom ich neopakovateľnej úlohy, resp. každodennej zaužívanosti.

8 Areálové pozadie nemecko-slovensko-maďarských jazykových súvislostí

Základnou problematikou areálovej lingvistiky je výskum vzťahov nepríbuzných, ale susediacich jazykov. Najhlbšie prebádanou oblasťou je balkánsky jazykový areál, ale vznikli práce aj o jazykových vzájomnostiach Monarchie. Ako prvý napísal o konvergenčných javoch v skúmanom regióne Hugo Schuchardt v roku 1884 vo svojej štúdii *Slawo-Deutsches und Slawo-Italienisches* a myšlienkou, že každý jazyk je trošku „miešaným“ jazykom, dal impulz výskumu interferenčných javov. Otcom areálovej typológie je Nikolaj Trubeckoj. Jeho koncepciu je možné sumarizovať takto: kým geneticky príbuzné jazyky mali spoločný koreň a rozvíjali sa divergentne, dlhodobé susedstvo nepríbuzných jazykov spôsobuje vývin spoločných vlastností a vytvára sa tzv. *Sprachbund*, jazykový zväz (TRUBECKOJ: 228–237). Najväčšiu pozornosť venovali bádatelia balkánskeho jazykovému areálu. Do stredoeurópskeho jazykového areálu lingvisti zaraďovali iné jazyky, lebo brali do úvahy iné princípy určenia areálu a odlišne hodnotili prechodné oblasti k susedným areálom (por.: DÉCSI 1973: 87–105., HAARMANN 1976: 97–105, FÖLDES 2006).

Areálové javy sa realizujú na rôznych jazykových rovinách. SKÁLA (1991: 74–75) upozorňuje na rolu nemčiny vo vývine stredoeurópskeho jazykového areálu. Nachádza súvislosť medzi starohornonemeckou diftongizáciou *ô – uo* a staročeskou *ó/o – uo*, porovnáva stredohornonemeckú zmenu *ie – í, uo – ú* so staročeskou *ie – í, uo – ů*. Pri týchto hláskoslovných zmenách musíme rátať nielen s kontaktoými javmi, ale aj s komplexnou súhrou interných a externých faktorov. Ďalším znakom stredoeurópskej jazykovej konvergenencie je vyjadrenie budúceho času: paralelné používanie *praesens pro futuro* a analytického vyjadrenia budúceho času (n. *werde*, m. *fogok*, č. *budu*, sk. *budem*).

Najnápadnejším javom stredoeurópskych jazykov je veľký počet slov a kalkov nemeckého pôvodu, aj v štandardnej češtine, slovenčine a maďarčine. Naopak, v štandardnej nemčine je málo slov slovanského alebo maďarského pôvodu, takýto smer preberania sa dotýkal najmä nemeckých nárečí (NEWERKLA 2002a: 3). Zvláštne postavenie má pritom slovenčina, ktorá preberala aj prostredníctvom češtiny alebo maďarčiny. Pulzujúce prúdenie sprostredkovaných jazykových prevzatí opisujú MUHR (1997) a THOMAS (1997: 333–359) takto: Za stredobod jazykového areálu považujú Viedeň, kde mestský jazyk, ako súčasť rakúskej nemčiny, integroval mnoho prevzatých slov slovanského, románskeho a maďarského pôvodu. Potom značnú časť týchto slov ďalej prevzali iné jazyky Monarchie z nemčiny. V tom teda spočívala sprostredkujúca úloha nemčiny. Špecifickosť týchto javov je v tom, že sú to paralelné javy, v mnohých prípadoch je ich príbuznosť nejasná, neexistuje medzi nimi príčinný vzťah (JODAS 1999: 111).

Ide predovšetkým o kultúrne internacionalizmy francúzskeho a talianskeho pôvodu, ktoré sú z onomaziologického, sémantického alebo štýlového hľadiska odlišné od centrálnej variety nemeckého jazyka. Austriacizmy v príkladoch tabuľky č. 3 sú bližšie k češtine, slovenčine, maďarčine ako k nemčine v Nemecku:

Tabuľka č. 3 : Konvergencia jazykov Monarchie

rakúska nemčina	nemčina	čeština	slovenčina	maďarčina
Adjunkt < tal.	Amtsgehilfe	adjunkt	adjunkt	adjunktus
Ambitioniert < lat.	ehrgeizig	ambiciózní	ambiciózny	ambiciózus < lat.
Automatenbüffet < fr.	Schnellimbiss	automat, bufet	automat, bufet	automata, büfé
Bartwisch	Handbesen	portviš† ^{hovor.}	portviš ^{hovor.}	partvis
Biskotte < tal.	Löffelbiskuit	piškot	piškóta	piskóta
Buchtel < č./ sk.	Hefegebäck	buchta	buchta	bukta
buserieren† < tal.	nötigen, drängen	buzerovat ^{expr.}	buzerovat ^{expr.}	buzerálni ^{expr.}
Busserl, Bussi	Küsschen	pusa, pusinka	pusa ^{hovor.}	puszi
Butte < lat.	Bütte	putna	putňa	puttony
Chauffeur < fr.	Kraftfahrer	šofér	šofér	sofőr
Deka ^{ugs.}	10 Gramm	deko / deka ^{hovor.}	deka ^{hovor.}	deka ^{hovor.}
Diäten < lat.	Aufwandsentschädigung	diety	diéty	napidíj
Evidenz < lat.	amtl. Register	evidence	evidencia	evidencia
Fasching	Fastnacht	fašank(y) ^{dial.}	fašiangy	farsang
Fauteuil < fr.	Polstersessel	fotel ^{ugs.}	fotel ^{ugs.}	fotel
fesch	elegant, schick	feš ^{ugs. expr.}	feš ^{ugs.}	fess
Garçonnière < fr.	1-Zimmerwohnung	garsoniéra	garzónka	garzonlakás
Gardedame† < fr.	Anstandsdame	gardedáma†	gardedáma†	gardedám†
Gat(j)e(hose) < m.	(lange) Unterhose	gatě / katě ^{hovor.}	gate ^{hovor.}	gatya
Hetz	Spaß	hec ^{expr.}	hec ^{hovor.}	hecc ^{hovor.}
insultieren	beleidigen	inzultovat	inzultovat [?]	inzultálni
Karfiol < tal.	Blumenkohl	karfiol	karfiol	karfiol
Klobasse < č./ sk.	Dauerwurst	klobása	klobása	kolbász
Kredenz < tal.	Anrichte	kredenc	kredenc	kredenc
Kukuruz < tur.	Mais	kukuřice	kukurica	kukorica
Kupee < fr.	Abteil	kupé	kupé	kupé

rakúska nemčina	nemčina	čeština	slovenčina	maďarčina
Lavoir <fr.	Waschbecken	lavor ^{hovor.}	lavór ^{dial.}	lavór
Lizitieren <lat.	versteigern	licitovat	licitovať	licitálni
Malter <tal.	Mörtel	malta	malta	malter
Matura < lat.	Abitur	maturita	maturita	matúra
Montur < fr. / tal.	Uniform	mundúr†	mundúr ^{hovor.} expr.	mundér
Palatschinke < m. rum.	Pfannkuchen	palačinka	palacinka	palacsinta
Paprizieren < m.	mit Paprika würzen	paprikovat	paprikovať	paprikázni
Perron < fr.	Bahnsteig	perón	perón	peron
Pflanz ^{dial.}	Hohn, Schwindel	flanc ^{hovor.expr.}	flanc ^{hovor.expr.}	flanc ^{hovor.}
Plafond < fr.	Zimmerdecke	plafond†	plafón ^{ugs.}	plafon
Pogatsche < m. / rum.	Eierkuchen	pagáč ^{dial.}	pagáč	pogácsa
Ribisel < lat.	Johannisbeere	rybíz	ríbezle	ribiszke
Schlamastik <jidd.	Schlamassel	šlamastika ^{expr.}	šlamastika ^{expr.}	slamasztika ^{hovor.}
Schnittling	Schnittlauch	šnytlik ^{hovor.}	šnidling† ^{hovor.}	snidling ^{hovor.}
Sekkieren <tal.	belästigen	sekýrovat ^{hovor.}	sekírovat'	szekírozni
Semmel	Brötchen	žemle	žeml'a	zsemle
servus! <lat.	Ihr Diener! (Gruß)	servus!† ^{hovor.}	servus!† ^{hovor.}	szervusz!
Sparherd	(Zusatz-)Herd	šporák	šparhert ^{hovor.}	sparhelt ^{hovor.}
Spritzer	Wein mit Sodawasser	špric† ^{hovor.}	špricer ^{hovor.}	spriccer ^{hovor.}
Strudel	eine Mehlspeise	štrúdl / štrúdl ^{hovor.}	štrúdl'a ^{hovor.}	strudli ^{hovor.}
supplieren < lat.	Vertreten (einen Lehrer)	suplovat	suplovat'	helyettesít
Trafik <tal.	Tabakladen	trafika	trafika	trafik
Werkel	Leierkasten	vergl†	verkel ^{hovor.}	verkli
Zeller	Sellerie	celer	zeler	zeller
Zipp(verschluss)	Reißverschluss	zip	zips	cípzár

(JODAS 1999: 111., NEWERKLA 2002a: 231–235)

Postavenie týchto slov v slovej zásobe skúmaných jazykov je odlišné, ako to označujú poznámky. Rakúska nemčina má tendenciu bližieť sa k celonemeckému

úzu, niektoré výrazy latinského pôvodu už nie sú také frekventované. V tabuľkách sledujeme tradovanie a sprostredkovanie latinských a románskych slov v Monarchii (por. SCHUCHARDT). Pri spracovaní lexikálnej časti Atlasu slovenského jazyka pokladali za germanizmus aj sprostredkované slová (HABOVŠTIAK 1988: 141).

Nemecko-slovenský jazykový kontakt sa uskutočnil v rámci systému viacerých jazykových kontaktov v Monarchii a tieto kontakty boli obojstranné. Odborná literatúra sa zaoberá predovšetkým slovanskými prevzatiami v nemčine všeobecne (MÜLLER 1995, BELLMANN 1971, EICHLER 2004: 55–72, EICHLER, 1993: 99–111, PAPSONOVÁ 1995, STELLMACHER 2004, STENDER – PETERSEN 1974), kde sa dozvieme o úlohe slovenčiny len málo. Konkrétne slovensko-nemeckému jazykovému kontaktu sa venovali HUTTERER (1995) a KUKLIŠOVÁ (2005), oni analyzovali slovenské slová v nemeckých nárečiach Horného Uhorska a slovakizmy, resp. bohemizmy v rakúskej nemčine. Slovansko-nemecké kontakty majú širšie časové aj priestorové zázemie ako slovensko-nemecký jazykový kontakt, ktorý sa uskutočnil v rámci Monarchie ako osobitného jazykového areálu.

Podľa KUKLIŠOVEJ (2005: 56) sú slová slovenského a českého pôvodu v rakúskej nemčine väčšinou neutrálne: *Brimsen* < *bryndza*, *Buchtel*, *Wuchtel* < *buchta*, *dalli* < *d'alší*, *Düse*, *Gatsch*, *Hacek* < *háčik*, *Klobassi* < *klobása*, *Kolatschen* < *koláče*, *Kren* < *chren*, *auf Lepschi gehen* < *lepší*, *Palatschinken* < *palacinky*, ďalej *Pallawatsch*, *Pawlatschen*, *Pistole*, *Roboter*, *Sliwowitz*, *Stieglwitz*, *Strizzi*, *Teschek*, *Tornister*, *Trabant*, *Trávniček*, *Ziesig*.

Expresívne sú: *Blutzer*, *Haluke*, *Groschen*, *Feschak*, *Powidl*.

STEINHAUSER (1978: 23–52) a GLOVŇA (2000: 179–183) analyzujú viedenský mestský jazyk z hľadiska prevzatí zo slovanakých jazykov, ktorých prevažná väčšina pochádza z češtiny alebo slovinčiny. Menej je prevzatí zo slovenčiny, čo svedčí o intenzívnejšom kontakte s češtinou. Slová slovenského pôvodu sa vyznačujú tým, že majú súvislosť s maďarčinou: *Säbel* < sk. *sabl'a* – por. m. *szablya*, *Pußta* < m. *puszta* – por. sk. *pustý*, *pusta*.

Obojsmerné kontakty občas pomýlia lingvistov. Stáva sa, že niektorý germanizmus, ktorý sa podľa jedného bádateľa dostal do slovenčiny, druhé dielo označí ako slovakizmus v nemčine. Dôvodom takéhoto etymologického nedorozumenia môže byť omyl alebo spätné prevzatie. Napr. mhd. *tartsche* > sk. *terč*, m. *tárca* > sk. *tarča* > ö. *Tatscherl*.

SCHUCHARDT (40–47) klasifikuje smery jazykového kontaktu v Monarchii takto:

1. vplyv nemčiny na češtinu v oblasti bezprostredného jazykového kontaktu,
2. vplyv slovanských jazykov na nemčinu bilingválnych Slovanov (interferencia),
3. slovanské javy v jazyku Nemcov žijúcich v slovanskom prostredí,

4. „Amtdeutsch”, jazyk rakúskych kancelárií v Bukovine a Galícii, ktorá sa vyznačuje slovanskými austriacizmami,

5. vplyv slovanských jazykov na nemecké nárečia v oblasti jazykovej hranice.

„Nemecké nárečia severného Uhorska sú natoľko modifikované maďarizmami a slovakizmami, že sa nedajú spoznať” (SCHUCHARDT 60). Okrem toho puristického výroku pripomenie aj areálnotypologickú jazykovú konvergenciu na Istrii (Rovinjerisch), v dnešnom Slovinsku a v ladinčine: *umgebracht* > hr. *okolj prinesel*, *aufgewachsen* > hr. *gor rasel*, *niederlegen* > sn. *dol položiti*, *ausstehen* > sn. *stav ora*, *nachdenken* > ladin. *s'impisser zieva*.

Rakúske noviny *Die Presse* v r. 1884 uverejnili dialóg pod názvom *Die Deutschen in Ungarn* (Nemci v Uhorsku), kde je zaujímavým javom, že sa strieda nemecké a slovenské nárečia, maďarské prvky v ňom nenájde:

– *Dobré ráno, pani tetka, Frau Mann, jak sa majú, wie befindens Ihre? A čo tu kúpili, mahn i epper ger viel. No, habens es jar auch wow'n. Pán Boh ví komu dá.*

– *Pekne vítam, schön wilkomme, nit ger viel, bu tak pomalí cicho, dva kurenki und ane Bauchfleck na kapustu...*

„Vzájomný vplyv nárečí nepríbuzných jazykov ... však spravidla nebýva priamočiary, lebo ako sa menia historicko-spoločenské podmienky, tak sa mení aj hlavný smer vplyvu jedného nárečia na druhé” (ONDRUŠ 273). Pod vplyvom bilingvizmu bol pre nemecké nárečia charakteristický veľký počet lexikálnych slavizmov:

die Babe < *babička*

der Džade < *dedo*

die Tschota < *teta*

die Džabe < *žaba*

der Chlop < *chlap*

Hatter < *chotár*

hattern < *chotáriť*

Dworsky ‘*hospodársky správca*’ < *dvorský*

Sellar < *želár*

Lapatte < *lopata*

Brinse < *bryndza*

Ruden < *hruda syra*

Zigan < *cigan*

Bogantschen < *bakanče*

Tieto príklady sú z nárečia levočských Nemcov a svedčia o mnohostranných kontaktoch so slovenským jazykovým prostredím, do ktorého sa hospodársky a spoločensky integrovali (DORUĽA 1978: 63–77). Ďalej kalky slovenského pôvodu sú napr.:

vlčí mak > *Wolfmeun* ‘*Klatschmohn*’

stolica > *Stuhl* 'Komitat'

nacengat' sa 'opit' sa' > *sich betschinkln* 'sich betrinken'

ochmeliť sa > *sich behempen* 'sich betrinken'

podplatiť > *unterzahlen* 'bestechen'

Existujú takéto príklady aj na úrovni syntaxe (NEWERKLA 2002b: 237–238) a frazeológie (NEWERKLA 2002a: 227):

štandardná n.: *eine Prüfung in Russisch ablegen, am Tisch sitzen*

ö.: *eine Prüfung aus Russisch ablegen, beim Tisch sitzen, auf der Universität, auf der Post, auf dem Hof, auf dem Konzert, auf dem Markt*

č.: *vykonat zkoušku z ruštiny, sedet u stolu, na univerzitě, na poště, na dvoře, na koncertě, na tržišti*

sk.: *vykonať skúšku z ruštiny, sedieť pri stole, na univerzite, na pošte, na dvore, na koncerte, na trhu*

m: *oroszból vizsgázní, asztalnál ülni, az egyetemen, a postán, az udvaron, a koncerten, a piacon*

Niektoré frazeologizmy sú areálovo rozšírené, ako je zrejmé v predchádzajúcej tabuľke, ale obsahujú germanizmus, preto tvoria zvláštnu skupinu. V týchto prípadoch ide o preberanie celého zvratu spolu so slovom:

Gewinde > *dať/dostať kvinde*, m. *kosarat kapni*

im Rahmen > *v rámci*, m. *keretében*

mit Sack und pack > *cakompak*, m. *cakompak*

Schein > *nemá o tom šajnu*, m. *sajna sincs*, pl. *ni mosz szajnu*

Pech haben > *mať pech*, m. *pechje van*

Germanizmy, ktoré sú zastúpené vo frazeologizmoch, sú často stylisticky príznakové, pôvodne neutrálne slová sa vo frazeologizme expresivizujú, čo spätne vplyva na dané slovo aj mimo frazeologizmu: *figa, fras, šajn, šľak, šlus, šluk, šrot, švung, mať recht* expr. ↔ neutr. n. *Recht haben*,

neutr. *buk* > expr. *spoza bučka, poza bučky* 'od chrbta, zákerne',

neutr. *chliev* > expr. *je tu ako v chlieve* 'je tu špina, neporiadok'.

Je možné sledovať aj proces, keď sa germanizmus dostal do slovenčiny ako lexikálna jednotka a v rámci preberajúceho jazyka a v slovenčine sa frazeologizoval.

nemá o tom šajnu

neostal po ňom ani fľak,

šľak ma trafi, ber ho šľak,

potiahnúť si pár šlukov, dať si šluka,

dostať sa do švungu, prísť do švungu, byť vo švungu, nabráť švung,

pokútne kšefty, mať s niekým kšefty, liezť niekomu do kšeftu,

povedal som a šlus,

mať fraj,

*jazyk mu ide ako mlyn; hnať niekomu vodu na mlyn; to mu je voda na mlyn;
bojovať proti veterným mlynom; prísť s troškou do mlyna.*

Frazeologizácia germanizmov je analogická s ich expresivizáciou. Nie v takom zmysle, žeby germanizmy zastúpené vo frazeologizmoch boli automaticky expresívne. Vidíme tu analógiu procesov a ich vplyvu na jazykovú funkciu germanizmov. Tento jav poukazuje na dynamiku germanizmov pri tvorení frazeologizmov v slovenčine a na to nadväzujúcu integrovanosť.

Výskyt obojsmerných a paralelných jazykových javov potvrdzuje naše východisko skúmať kontakty z hľadiska bilingválnej komunikácie a areálovej lingvistiky. Spracovanie germanizmov v slovenčine sa pomocou metód areálovej lingvistiky uskutočňuje v širšom stredoeurópskom kontexte. Inventarizovanie stredoeuropeizmov v prehľadných tabuľkách začal NEWERKLA (2002a, 2004). Zobrazenie dynamických zmien ovplyvňujúcich dnešný úzus treba však zaradiť do areáloveho skúmania. Okrem inventáru slov, medzi ktorými sú zastúpené aj archaizmy a historizmy, je potrebné poukázať na súčasný stav a životaschopnosť sledovaných javov. Vo viacjazyčnom výskume má slovenčina zvláštne postavenie, treba zistiť vývinové trendy a špecifiká, problematické body fungovania germanizmov v užšom rakúsko-slovensko-česko-maďarskom areáli. Prínosom areálovej lingvistiky je široký pohľad na historicko-vývinové faktory a analýza konvergentných javov.

V rámci výskumu integračného procesu a zakotvenia germanizmov musíme brať ohľad aj na vývinové tendencie a špecifiká ich fungovania na pozadí nemecko-slovensko-česko-maďarského jazykového areálu. (O recepcii germanizmov do češtiny por. MARTINEK 2010, TÖLGYESI 2010 a TÓTH 2011a). V tejto kapitole porovnáme recepciu a funkčnosť germanizmov v slovenčine a v maďarčine. Pretože strednú Európu areáloví lingvisti definujú rôzne (por. HAARMANN 1976: 97–105, ROLLENE 2000: 9–29), myslíme tu na najužší stredoeurópsky jazykový zväz (rakúska nemčina, čeština, slovenčina, maďarčina), na súvislosti s poľštinou, taliančinou, rumunčinou, južno- a východoslovanskými jazykmi odkazujeme len ojedinele.

Areálové hľadisko potvrdzuje sémantické, slovotvorné, štylistické a funkčné charakteristiky germanizmov so širším porovnaním integračných procesov a ukáže, nakoľko súvisia vlastnosti germanizmov v slovenčine s germanizmami v susedných príbuzných i nepříbuzných jazykoch.

Najprv pozorujeme rozdiely recepcie germanizmov v češtine a slovenčine, potom skúmame spoločné, paralelné germanizmy v maďarčine a slovenčine z hľadiska ich postavenia v slovnej zásobe dnešných hovorených jazykov. Nárečové špecifiká germanizmov v slovenských nárečiach v Maďarsku sa dajú tiež zaradiť do

areálového výskumu, lebo v tomto prípade maďarčina zohrala potvrdzujúcu úlohu v používaní germanizmov v týchto nárečiach (pozri kapitolu 3.1. a TÓTH 2008).

8.1 Postavenie germanizmov v maďarčine a slovenčine

Postavenie germanizmov v slovnej zásobe dnešnej štandardnej slovenčiny a maďarčiny je možné spracovať pomocou korpusov NEW, RUDOLF, MOLLAY, KSSJ a SNK. Aké sú vývinové cesty a paralelné javy postavenia germanizmov v slovenčine a maďarčine? Germanizmy, ktoré sa dostali aj do slovenčiny aj do maďarčiny pod vplyvom areálovej blízkosti, sú zaradené do tabuliek. Kvôli odlišnému vývinu v prijímajúcich jazykoch a konkurencie s ekvivalentmi domáceho pôvodu zaujali tieto jednotky časom iné postavenie v slovnej zásobe maďarčiny a slovenčiny z hľadiska centra a periférie. V tabuľke č. 4 sú germanizmy, ktoré sú bližšie k periférii slovnej zásoby slovenčiny a bližšie k centru maďarčiny, v tabuľke č. 5 je ich postavenie opačné. Tabuľka č. 6 obsahuje prípady približne rovnakého postavenia germanizmov v oboch skúmaných jazykoch. Pri zaradení germanizmov sme sa opierali o výsledky sociolingvistického výskumu (TÓTH 2012 b: 74-80).

V prvom stĺpci tabuliek uvádzame pôvodné nemecké slovo podľa obdobia preberania a v rámci týchto časových skupín v abecednom poradí, prípadne s označením jeho pôvodu. Obdobie preberania germanizmu do slovenčiny a do maďarčiny môže byť odlišné, v prvom stĺpci sú nemecké pramene vzťahujúce sa na slovenčinu. Nasledujúce štyri stĺpce obsahujú germanizmy v slovenčine a maďarčine zaradené podľa postavenia bližšie k centru alebo k periférii slovnej zásoby preberajúcich jazykov, čo poukazuje na rôzne stupne integrovanosti germanizmov. Keďže medzi centrom a perifériou je plynulý prechod, treba zjemniť tieto kategórie „blízkosťou” a „vzdialenosťou”. Centrum a perifériu vnímame ako relatívne pojmy. Keď je napr. germanizmus v slovenčine v stĺpci centra a v maďarčine v stĺpci periférie, znamená to, že skúmané slovo má centrálnejšie postavenie v slovenčine ako v maďarčine. Centrálne postavenie majú bezpríznačné slová, ktoré nemajú domáce synonymá, alebo sú frekventovanejšie ako domáce ekvivalenty, ich absencia by narušovala dorozumenie, alebo by sa stratila štylistická funkcia. Bližšie k periférii sú zastarané, zastarávajúce, nárečové, žargónové, vulgárne a niektoré expresívne jednotky. V poznámke naznačujeme, ak je slovo internacionalizmom, má zastúpenie vo frazeologizmoch, rôzne štylistické vlastnosti a sémantické rozdiely v maďarčine a slovenčine. V tabuľkách sú zachytené aj konkurenčné lexikálne jednotky ako domáce ekvivalenty germanizmov.

8.1.1 Germanizmus bližší k periférii slovnej zásoby v slovenčine ako v maďarčine

Tabuľka č. 4: Germanizmus bližší k periférii slovnej zásoby v slovenčine ako v maďarčine

nemčina →	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
mhd.				
arkēre mhd.	balkón	arkier	erkély	balkon
burgermeister mhd.	primátor	burgmajster	polgármester ¹⁰	
hamen mhd.		hám, hamovať †	hám ¹¹	
hamisch mhd.		hamišný	hamis	
irch mhd.		ircha	írha	
morser mhd.		mažiar	mozsár	mazsár dial.
vorteil mhd.		fortieľ	fortély	
fnhd.				
band fnhd.	pás	pánt	pánt	
glanz fnhd.	lesk	glanc	glanc, glancolni	
kosten 1. fnhd.	ochutnať	koštovať 1.	kóstolni	
krumpīre bair.	zemiak	krumpľa	krumpli	kolompér
lade fnhd.	debna	láda †	láda	
larman fnhd.	hluk	lárma	lárma	
platz fnhd.	trh, námestie	pl'ac dial.	piac	placc ¹²
rauben fnhd.		rabovať	rabolni	
rāmen bair.		ramovať dial.	rámolni, rámázni	
rigel fnhd.		rigel'	rigli	
schanze fnhd.		šanec	sánc	
schatzen fnhd.		šacovať	saccolni	
schlepp fnhd.		šlep	slepp	
schmuck fnhd.		šmuk †	smukk	
schüren md.		šúrovať	súrolni	
tafel fnhd.	tabuľa	táfel'	tábla	

¹⁰ Semikalk.

¹¹ Sémantický rozdiel.

¹² Sémantický rozdiel: m. placc: 'voľný priestor'

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru →	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
wandern fhhd.	túlať sa	vandrovať	vándorolni	
nhd.				
Ball	ples	bál	bál	
Dusche	sprcha	tuš 2. †	tus	
Furnier < fr., int.		furnír †	furnér	
Gas	plyn	gáz	gáz	
Griß	krupica	grís, gríska	gríz	
Hetz ö.		hec	hecc	
kassieren		kasírovať †	kasszírozni expr.	
Kipfel		kiflík	kifli	
klimpern		klimprovať † dial.	klimpírozni expr.	
kuschen		kušať	kussolni	
lažieren ö		lažírovať	lazzsálni	
Liste	zoznam	lišta	lista	
Matrose int.	námorník	matróz †	matróz	
packen	balit'	pakovať	pakolni	
pantschen		pančovať	pancsolni	
Pappendeckel	kartón	papendekel	papundekli	
Pariser ö.		parízer	parizer	
Partei	strana	partaj †	párt	
passen < fr., int.	dobře sedieť	pasovať	passzolni	
Perron < fr., int.	nástupište	perón	peron	
probieren	skúšať	próbovať, probírovať †	próválni	
putzen		pucovať	pucolni	pucoválni dial.
radieren < lat.	vygumovať	radírovať †	radírozni	
Randal		randal subšt.	randalírozni	
Rappel		rapel' expr.	rapli	
Reitschule		rajčula †	rajcsúrozni	
Schiene	koľajnica	šina †	sín	
Schlager		šláger	sláger	
Schlauch	hadica	šlauch	slag	locsolótömlő
Schmirgel	brúsiť	šmirgel',	smirgli,	csiszol(óvászón)

nemčina	slovenčina		maďarčina	
postavenie slova →	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
		šmirgľovať	smirglizni	
schmutzig		šmucig	smucig	
spekulieren		špekulírovať	spekulálni	
sporn bair.	šetriť	šporovať hovor.	spórolni hovor.	takarékoskodni
Strand	kúpalisko, pláž	štrand †	strand	plázs
Strapaze < tal.		štrapácia	strapa	
tratschen		tračovať dial.	traccsolni hovor.	
Turnus < lat.		turnus	turnus	
Zieche		cícha dial.	ciha	
Zierat		ciráda	ciráda	
Zug	prievan, ťah	cúg †	cúg ¹³	

8.1.2 Germanizmus bližší k centru slovej zásoby v slovenčine ako v maďarčine

Tabuľka č. 5: Germanizmus bližší k centru slovej zásoby v slovenčine ako v maďarčine

nemčina	slovenčina		maďarčina	
postavenie slova →	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
ahd.				
hutta ahd.	huta			huta ¹⁴
muozan ahd.	musiet'		kell	muszáj
mhd.				
farbe mhd.	farba			farba ¹⁵
ram(e) mhd.	rám		keret	ráma
schaffære mhd.	šáfár			sáfár
spitāl mhd.	špitál		kórház	ispotály
vlasche mhd. int.	flása		palack, üveg	flaska
wanküssen mhd.	vankúš		párna	vánkos
fnhd.				

¹³ m. význam 'cúkluft' frekventovanejší

¹⁴ Podľa NEW do slovenčiny sa dostal vo význame 'budova na tavenie kovu' a tento význam sa rozšíril v maďarčine na 'lokalita, kde sa spracúvajú kovy'

¹⁵ Len vo frazeologizmu: *Elő a farbával!*

nemčina	slovenčina		maďarčina	
postavenie slova →	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
fleck fnhd.	fľak			flekk expr. ¹⁶
frei fnhd.	fraj, frajer			fráj
furt bair. ö.	furt		folyton	furtonfurt
grunt fnhd.	grunt			grund
hammer fnhd.	hámor			hámor
klamper md.	klampiar		bádogos	kolompár
nhd.				
akkurat	akurát			akkurátus < lat. ¹⁷
Chance < fr.	šanca		esély	sansz
Chemikalie	chemikália		vegyi anyag	kemikália
Fasole	fazuľa	bôb	bab	paszuly dial.
Hitze	híc			hiccig
fein	fajn ¹⁸			fájin hovor., dial.
Hotel < lat. int.	hotel		szálloda	hotel
Hydrant < gr. int.	hydrant		tűzcsap	hidráns
Kataster	kataster			katasztrális < lat
Kaserne < fr. int.	kasáreň		laktanya	kaszárnya
Koffer	kufor		bőrönd	koffer
kopieren int.	kopírovať		másolni	kopírozni
Krach	krach		csőd	krach
Krawatte	kravata		nyakkendő	kravata †
Lüster, Luster ö.	luster		csillár	lüsztér
Methode < lat. int.	metóda		módszer	metódus < lat.
Platte	platňa		platni ¹⁹	
Rucksack	ruksak	plecniak	hátizsák	rukzsák
Schenk(tisch)	pult, šenk	šenkýš, šentýš †	pult	söntés
Schraube	šrauba, šraub		csavar	sróf
Signal < fr. < lat.	signál		jel	szignál ²⁰
Skandal < lat.	škandál		botrány	skandallum†<lat.
Spaß < tal.	špás			spász

¹⁶ Sk. *fľak* ‘priestor, škvrna’ má deriváty, kým m. *flekk* znamená len ‘škvrna’.

¹⁷ Sémantický rozdiel.

¹⁸ Slovtovorne veľmi aktívne.

¹⁹ Sémantický rozdiel.

²⁰ Sémantický rozdiel.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
postavenie slova →	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
Spion < tal.	špión		kém	spion
Uniform	uniforma	rovnošata	egyenruha	uniformis ²¹

8.1.3 Podobné postavenie germanizmov v slovnej zásobe slovenčiny a maďarčiny

Tabuľka č. 6: Podobné postavenie germanizmov v slovnej zásobe slovenčiny a maďarčiny

nemčina	slovenčina		maďarčina	
postavenie slova →	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
ahd.				
appāt ahd. int.	opát		apát	
alamusan ahd. int.	almužna		alamizsna	
biscoph ahd. int.	biskup		püspök	
cymbala ahd.	cimbal		cimbalom	
kar(a)l ahd.	kráľ		király	
olei ahd. int.	olej		olaj	
pekkâri ahd.	pekár		pék	
phenning ahd.	peniaz		pénz	
bisam(o) ahd.	pižmo		pézsma	
probost ahd.	prepošt		prépost	
scrīni ahd.	skriňa		szekrény	
soumāri ahd.	somár		szamár	
tasca ahd.	taška		táska	tarsoly
zil ahd.	ciel'		cél	
mhd.				
blēch mhd.	plech		pléh	
boude mhd.	búda		bódé	budi vulg.
cēment mhd. int.	cement		cement	
esse mhd.	eso		ász	
fasant mhd.	bažant		fácán	
firnen mhd.	birmovať		bérmálni ²²	

²¹ Deriváty *uniformizovaný* a *uniformizált* majú rovnaké postavenie v m. a sk. jazyku.

²² Protestantický úzus: *konfirmovať*, *konfirmálni* bezprostredne z lat. *confirmare*.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
grōf bair. int.	gróf		gróf	
irch mhd.	irha		irha	
kápelle mhd.	kaplnka		kápolna	
kapitān mhd.	kapitán	kapitáň dial.	kapitány	
kappust mhd.	kapusta		káposzta	
kástēl mhd.	kaštieľ		kastély	
klōster mhd.	kláštor		kolostor	
krīde mhd.	krieda	kréta †	kréta	
lōsung mhd.		lozung		lózung
muscāt mhd.	muškát		muskátli	
papier mhd.	papier		papír	papiros
pēnsel mhd.		penzlík		pezli
pētersil mhd. int.	petržlen		petrezselyem	
phāwe mhd.	páva		páva	
prēzel mhd.	praclík	precel' †	perec	
rinc mhd.	ring	rínok	ring	
rīs mhd. int.	ryža		rizs	rizsa dial.
rōst mhd.	rošt		rostély	
schūwe mhd.		šuba		suba
semel mhd.	žemľa		zsemle	
snūor mhd.	šnúra		zsinór	
soldner mhd.		žoldnier		zsoldos
spīze mhd.	špajza		spájz	
spitze bair.	špica		spicc 1. ²³	
strūz mhd. int.	pštros		strucc	
talier mhd. <tal.	tanier		tányér <tal.	
tanz mhd.	tanec		tánc	
turnei mhd.	turnaj		turné, torna ²⁴	
valsch mhd.	faloš >falošný		fals adj.	
vaschang mhd.	fašiangy	faršongy †	farsang	
vuore mhd.	fúra		fuvar	furik
wīnzer mhd. int.	vincúr		vincellér	
zēch mhd.	cech		céh 'cech'	cech 'účet'

²³ Sémantický rozdiel.

²⁴ Sémantický rozdiel: sk. *turnaj* šport. – m. *turné* zene. *torna* šport.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
zucker mhd. int.	cukor		cukor	
fnhd.				
arrest fnhd.		árešt †		áristom † < lat.
biscott fnhd. int.	piškóta		piskóta	
brokat fnhd. int.	brokát		brokát	
dame fnhd. int.	dáma		dáma	
drāt fnhd.	drát	drót dial.	drót	
faiērō bmt bair.		fajront		fájront
fāter fnhd		foter		fater
feldscher fnhd.		felčiar		felcser
frās bair.	fras		frász	
gang fnhd.	chodba	gánok †	folyosó	gang
gaukler fnhd.		kaukljar		kókler
gips fnhd.	gyps		gipsz	
gucken fnhd.	kukat' (sa) expr.		kukkolni expr.	
hāgli(g) bair.	hákľivý		hákľis ²⁵	
kachel fnhd.	kachľa		kályha	
knödel fnhd.	knedľa		knédli	
kosten 2. fnhd.		koštovat' 2.		kóstálni
kredenz fnhd.		kredenc		kredenc
kreuzer fnhd.		grajciar		krajcár
kscheft bair.	kšeft		seft	
kunst fnhd.		kumšt		kunszt
laden, ladung fnhd.	dobit' muníciu	ládovat' mil., ládunk †	patrontáska	lódíng
lampe fnhd. int.	lampa		lámpa	lámpás < lat. lampas
linie fnhd.	linka	línia		lénia
luft fnhd.		luft expr.		luft hovor.
mandel fnhd. int.	mandľa		mandula < lat. amandula	
marschall fnhd. int.	maršal		marsall	
marzipan fnhd. int.	marcipán		marcipán	
matratz fnhd. int.	matrac		matrac	

²⁵ Sémantický rozdiel.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
meier fhhd.	majer		major	
meister fhhd. int.	majster		mester	
muscht bair.	mušt		must	
mustern fhhd. int.		muštrovat' voj.		mustrál, mustra
ortel md.		ortiel'		ortály
paar fhhd. int.	pár		pár	
Park	park		park	
pastēte fhhd. int.	paštéta		pástétom	
plaivais bair.		plajbas†		plajbász†
post fhhd. int.	post		poszt	
puß bair.	pusa		puszi	
puttn bair.	putňa		puttony	
quit fhhd.		kvit hovor.		kvitt hovor.
quartier < fr. int.		kvartiel' † / expr.		kvártély voj.
rāf bair.		ráf		ráf
raspel fhhd.		rašp'la		ráspoly
rībizl bair.	ríbezle		ribizli	
rigel fhhd.		rígel'		rigli
salāt fhhd. int.	šalát		saláta < tal. insalata	
schappe fhhd.	čiapka	šapka dial.	sapka	
schmack fhhd.		šmak		smakkolni 'chutit'
scholtes md.		šoltýs		soltész
schrot fhhd.	šrot		sörét voj. ²⁶	
schwāger fhhd.	švagor		sógor	
stempfel fhhd.	pečiatka	štempel'	pecsét	stempli
stēppen fhhd.	štepoval'		steppelni	
torte fhhd. int.	torta		torta	
tutzet fhhd. int.	tucet		tucat	
urbar fhhd.		urbár		urbárium, úrbér ²⁷
vorreiter fhhd.		furajtár †		fullajtár †
werben fhhd.		verbovat' voj.		verbuválni voj.

²⁶ Sémantický rozdiel.

²⁷ M. *urbárium* bezprostredne z lat., v prípade sk. n. sprostredkovanie, *úrbér* je ľudová etymológia podľa lat.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
zeug fnhd.		cajch †		cajg
nhd. - ö.				
Abschied ö. voj.		obšit voj. †		obsit voj. †
Baraber ö.		baráber †		baráber †
Bartwisch ö.	portviš		partvis	
Faschier ö. < fr.	fašírka		fasírt	
fesch ö.	feš		fess	
Fiaker ö.		fiaker		fiáker
Finanz ö. int.		financ		finánc
Gottscheber ö.		kučéber †		kucséber †
Karfiol ö.	karfiol		karfiol	
Kastl ö.		kastlík		kasztli
Kastrol ö.		kastról		kasztroly dial.
klappen ö.		klapat'		klappolni
Kundschaft ö.		kunčaft †		kuncsaft
Laiberl ö.		lajblík hovor.		lajbi dial.
Lawor ö. < fr.	lavór		lavór	
Packel ö.		pakel' †, paklík dial.		pakli hovor.
Parkette ö.	parketa		parketta	
Pflanz ö.		flanc		flanc
Rande ö.	rande		randi < randevú < fr.	
Ringlotte ö.		ringlota		ringló
Schlamastik ö.<jid.		šlamastika expr.		slamasztika expr.
Schnittling ö.		šnitlink		snidling
Schrammel ö.		šramel		sramli
Schuhwuchs ö.		šuviks †		suviksz †
Schunke bair. †	šunka		sonka	
Spenat ö.	špenát		spenót	
Spritzer ö.		špricer †		spriccer †
Stamperl ö.	štamerlík		stampedli	
Trafik ö. < tal.	trafika		trafik	
Wichs ö.		viks †		viksz
nhd.				

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
Admiral < lat. int.	admirál		admirális	
Bagatel < fr. int.	bagatel'a		bagatell < fr.	
Ballade < fr. int.	balada		ballada	
Ballast < fr. int.	balast		ballaszt	
Bande	banda		banda	
Banknote	bankovka	banknota	bankjegy	bankó
Barrikade < fr. int.	barikáda		barikád	
Blankett < fr. int.		blanketa		blanketta
blind		blind		blind ²⁸
Block int.	blok		blok	
Blockade int.	blokáda		blokád	
Biskotte < tal. <lat.	piškóta		piskóta	
Boje int.	bója		bója	
borniert < fr.		bornírovaný		bornírt
Brand		bront dial.		bront vulg.
Brillant < fr. int.	briliant		briliáns	
Broschüre < fr. int.	brožúra		brosúra	
Brustfleck		prusliak, pruslík		pruszlik
Bunker < ang. int.	bunker		bunker	
Büchse	peňaženka	buksa	pénztárca	buksza
büffeln	bifľovať sa		biflázni	
Deckel		dekel'		dekli
Diesel	diesel		dízel	
Dom < lat.	dóm		dóm	
Dose, Dosis	dóza, dóžňa		dózis < lat.	
Drap < fr.	drap		drapéria	
dressieren < fr. int.		drezírovať		dresszírozni
dünsten	dinstovať		dinsztelni	
Dynamo int.	dynamo		dinamó	
einrücken		rukovať		rukkolni
Fackel	fakľ'a		fáklya	
fertig		fertig dial. expr.		fertig hover.
fest		fest hover., expr.		feszt hover.
Filigran < tal. int.	filigrán		filigrán	

²⁸ M. fraz: blindre megy.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
forcieren < fr.		forsírovať hovor.		forszírozni
Föhn int.	fön, fén		fön	
Fries < fr. < lat.		fríza tech.		fríz tech.
frisch int.	frišný, friško		friss	
Front < fr. < lat.	front		front	
Fußsocke		fusak subšt. fusekľa dial		fuszekli
Gala < fr. int.	gala		gála	
Gamasche < fr.		gamaša		kamásli
garnieren < fr. int.		garnírovať		garnírozni
Gurt, Gürtel		gurtňa, gurta		gurtni
Habtacht(stellung)		hapták †		hapták
Hokuspokus < lat.		hókuspókus		hókuszpókusz
Hummer int.	homár		homár	
Hundsfutt bair. †	huncút hovor.		huncut	
Hygiene < fr. < gr.	hygiena		higiénia	
just < lat.	just		juszt	
Kandiszucker		kandis		kandiscukor
kaputt	kaput 2.		kaputt	
Kapuze < lat.	kapucňa		kapucni	
Kartätsche		karáč 1. subšt.		kártolni tech. ²⁹
Kartätsche < tal.		kartáč 2. voj.		kartács voj.
kaschieren < fr.		kašírovať		kasírozni
Kicks, gicksen	kiks, kiksovať		gikszer	
Kitsch int.	gýč		giccs	
Koks < ang.	koks		koksz	
Kompánia < fr. int.		kompánia (†)		kompánia (†)
Konzert < tal. int.	koncert		koncert	
Krach	krach		krach	
Krambambuli		krampampul'a		krampampuli
krepiere < tal.		krepirovať pej.		(be)krepálni vulg.
Krüppel		kriplík expr.		kripli expr
Kujon		kujon		kujon

²⁹ Sémantický rozdiel.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
Kuppler, verkuppeln		kupliar, kuplovať †	kupleráj	kupler
Kurbel, kurbeln		kurbľa, kurbľovať		kurbli, kurblizni
Kübel		kýbeľ		kibli
Lager		lágér voj.		lágér voj.
lavieren < fr.		lavírovať hovor.		lavírozni hovor.
Lawine < lat. int.	lavína		lavina	
Leukoplast < gr.lat.	leukoplast		leukoplaszt	
Limonade < fr. int.	limonáda		limonádé	
Liter < fr. int.	liter		liter	
Livree < fr. int.		livrej		libéria
Locke int.	lokňa		lokni	
Loden		lodén		lóden
Luzerne < lat. int.	lucerna		lucerna	
Maske < fr. int.	maska		maszk	
melieren < fr.	melírovať		melírozni	
Mischmasch	mišmaš expr.		mismás(ol) pej.	
Mischung		mišinug		misung
Montur int.		mundúr		mundér
Mopsel ö.	mopslík		mopsz(li)	
Muff < fr. int.		muf		muff
Mutter		muter		muter
Nudel	nudle (Pl)		nudli	
Oberst		oberšt † voj.		óberster † voj.
Ordonnanz		ordonancia †		ordonánc
Panel int.	panel		panel	
Papagei int.	papagáj		papagáj	
parieren		parírovať †		parírozni †
passieren < fr.	pasírovať		passzírozni	
Patrone < fr.	patrón		patron	
Pavian	pavián		pávián	
Pech	pech		pech	
Pfuscher, pfuschern	fušer, fušovať	nešikovník	fuserál, fusizik	

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
Pilote < fr. int.	pilóta		pilóta	
Plakat < fr. int.	plagát		plakát	
planieren < fr. int.		planírovať		planírozni
Plombe	plomba		plomba	
Plüsch < fr. int.	plyš		plüss	
Politur < lat.		politúra		politúr
Porzellan < tal.	porcelán		porcelán	
Posamentier < fr.		pozamentír, pasomán		paszomány
Post int.	pošta		posta	
Pudel		pudel		pudli
Pumpe int.	pumpa		pumpa	
Punsch < ang. int.	punč		puncs	
Putsch int.	puč		puccs	
Putz		puc		pucc
Rabatt < tal.		rabat		rabatt
Rest int.		rest		resztli
richtig		richtig		richtig
Riesling int.	rizling		rizling	
Rips		rips		ripsz
Runde		runda		rund
Rune		runa		rúna
Sakko < tal. int.	sako		zakó	
Schablone	šablóna		sablon	
Schamotte	šamot		samott	
Schein	šajn(a)		sajn ³⁰	
schieben		šibovať hovor.		síbolni pej.
Schieber		šíber pej.		síber pej.
Schild	šilt		sild	
Schimpanse	šimpanz		csimpánz	
Schlafrock		šlafrok †		slafrok † / pej.
Schlendrian	šlendrián		slendrián adj.	
Schluck	šluk hovor.		slukk	
Schluss	šlus ³¹ hovor.		slussz	

³⁰ Frazeologizovanie.

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
Schminke	šminka		smink	
Schnaps		šnaps expr.		snapsz hovor.
schräg		šrégom hovor.		srég hovor.
Schwindel		švindel'		svindli
Schwung		švung		svung
sekkieren < tal.	sekírovať		szekírozni	
sicher		zicher		zicher
Sicherheitsnadel		ziherhajcka		zicherájctú
Soda < lat. int.	sód(ovk)a		szóda(víz)	
Sparherd	šporák	šparhert, šporhel' dial.	túzhely	sparhert
spazieren		špacírovať		spazírolni
Spediteur <tal.<lat. int.	špeditér		speditőr	
Spitzel	špicel'		spicli	
Spitz(hund)	špic		spicc 2.	
Sport int.	šport		sport	
spreizen (sich)		šprajcovat' sa †		sprájcolni †
Sprint int.	šprint		sprint	
Stab	štáb		stáb	
staffieren		štafírovať		staфіrozni
Standarte int.	štandarda		standard	
Stellage		šteláža (†)		stelážsi hovor.
stimmen		štimovať hovor.		stimmelni hovor.
Strecke		štreka		streckk
Streik < ang.	štrajk		sztrájk	
Tablette < fr.	tabletká		tabletta	
tapezieren	tapetovať	tapecírovať †	tapétázni	tapecírozni †
Tapete < lat.	tapeta		tapeta	
Tarif < tal.	tarifa		tarifa	
Tarock < tal. int.	tarok		tarokk	
Trab	trap		trapp(olni)	
tranchieren < fr.		dranzírovať		trancsírozni
Trompete	trompeta		trombita	

³¹ por. šlosiar

nemčina	slovenčina		maďarčina	
	bližšie k centru	bližšie k periférii	bližšie k centru	bližšie k periférii
postavenie slova →				
toupieren < fr.	tupírovať		tupírozni	
Tusche	tuš 1. (na písanie)		tus	
Vase < fr. < lat.	váza		váza	
vor- (machen)		för		för ³² ,
Vorspann		foršpont †		forspont †
Waggon	vagón		vagon	
Watte < fr. < lat.	vata		vatta	
Wecken		vekl'a		vekni
Werkzeug		vercájjg tech. (†)		vercájjg †
Zoll (miera)		cól		col

Areálové zakotvenie germanizmov v maďarčine a slovenčine je najsilnejšie do doby ranohornonemeckej. V novohornonemeckom období je väčší počet internacionalizmov. Cesty sprostredkovania internacionalizmov môžu byť rozdielne, napr.: lat. *distantia* > (m. *distancia*) > sk. *dištancia* ↔ lat. *distantia* > n. *Distanz* > č. *distance*. Cez nemčinu prenikajú medzinárodné výrazy z francúzštiny, latinčiny a iných cudzích jazykov do slovenčiny a maďarčiny, pričom maďarčina vo väčšom počte čerpá bezprostredne z latinčiny alebo francúzštiny. Tieto maďarské slová sú však zastaranejšie ako ich slovenský ekvivalent, napr.:

lat. *accuratus* > n. *akkurat* > sk. *akurát* ↔ lat. *accuratus* > m. *akkurátus*

lat. *methodus* > n. *Methode* > sk. *metóda* ↔ lat. *methodus* > m. *metódus*

lat. *skandallum* > n. *Skandall* > sk. *škandál* ↔ lat. *skandallum* > m. *skandalum*

Porovnaním všetkých troch tabuliek zistíme, že najviac germanizmov má z hľadiska centra a periférie podobné postavenie v maďarskom a slovenskom jazyku. Opozíčné postavenie (dané slovo nemeckého pôvodu v slovenčine bližšie k centru ako v maďarčine alebo opačne) je síce menej charakteristické, ale je zaujímavým javom vzhľadom na to, že v prípade centrálného postavenia sú tu nenahraditeľné slová v jednom jazyku, kým v druhom sú v pozadí. Niektoré centrálnejšie postavené germanizmy, ako napr. m. *sín*, *bál*, *gáz* či s. *farba*, *ruksak*, *vankúš* sú v druhom jazyku na periférii: s. *šina*, *bál*, *gáz* a m. *farba*, *rukzsák*, *vánkos*.

V tretej tabuľke, kde nie je opozícia medzi slovenčinou a maďarčinou z hľadiska postavenia slova (daný germanizmus je približne v centre alebo približne na periférii v oboch preberajúcich jazykoch), je táto nenahraditeľnosť menej

³² Frazeologizmus: sk.: *daí för(a)*, m.: *fört ad*.

príznačná: s. *kukať* a m. *kukkolni*, s. *háklivý* a m. *háklis*, s. *rašpľa* a m. *ráspoly* majú podobné postavenie.

Selekcia germanizmov v maďarčine a slovenčine má podobný výsledok. Areálové súvislosti sa vzťahujú nielen na preberanie germanizmov, ale aj na ich postintegračný vývoj, dokazuje to aj analogická slovtvorba germanizmov v slovenčine a v maďarčine:

glanc > *glancovať* : *glanc* > *glancolni*
šáfár > *šafárit'* : *sáfár* > *sáfárkodni*
kšeft > *kšeftovať* : *seft* > *seftelni*

Analógia a opozícia pri hláskoslovnej adaptácii germanizmov do slovenčiny a maďarčiny:

krumpľa : *krumpli*, *vekl'a* : *vekli* ↔ *rašpľa* : *ráspoly*,
rigel' : *rigli*, *dekel'* : *dekli*, *šramel* : *sramli* ↔ *nudle* : *nudli*, *ríbezle*:
*ribizli*³³,

V prípade *mops|ík* : *mopszli* germanizmus v slovenčine dostal domáci sufix.

Pri slovesách a prídavných menách je adaptácia jednoduchšia: *šúrovať*: *súrolni*, *šacovať* : *saccolni*, *vandrovať* : *vándorolni*, *pucovať* : *pucolni*, *kukať*: *kukkolni*, *rukovať* : *rukcolni*, *forsírovať* : *forszírozni*; *háklivý* : *háklis*.

Sledujme prítomnosť germanizmov v preberajúcich jazykoch. Opozícia germanizmu a výrazu domáceho pôvodu môže byť založená na nárečových alebo štylistických rozdieloch, ukazovateľom tejto opozície sú postavenie v synonymickom rade a frekvencia používania. Konkurencia germanizmov s domácimi slovami maďarčiny a slovenčiny je analogická, no výsledky tejto konkurencie môžu byť odlišné z hľadiska integrovanosti germanizmu alebo domáceho slova v skúmaných jazykoch (por. DOLNÍK 2009: 65.):

<i>buksa</i> ↔ <i>peňaženka</i>	:	<i>buksza</i> ↔ <i>pénztárca</i>
<i>cúg</i> ↔ <i>prievan</i>	:	<i>cúg</i> ↔ <i>huzat</i>
<i>fazul'a</i> ↔ <i>bób</i>	:	<i>paszuly</i> ↔ <i>bab</i>
<i>gánok</i> ↔ <i>chodba</i>	:	<i>gang</i> ↔ <i>folynosó</i>
<i>kravata</i> ↔ <i>viazanka</i>	:	<i>kravata</i> † ↔ <i>nyakkendő</i>
<i>krumpľa</i> ↔ <i>zemíak</i>	:	<i>krumpli</i> ↔ <i>burgonya</i>
<i>lárma</i> ↔ <i>hluk</i>	:	<i>lárma</i> ↔ <i>zaj</i>
<i>lišta</i> ↔ <i>zoznam</i>	:	<i>lista</i> ↔ <i>jegyzék</i>
<i>pucovať</i> ↔ <i>čistiť</i>	:	<i>pucolni</i> ↔ <i>tisztítani</i>
<i>šentýs</i> ↔ <i>pult</i>	:	<i>söntés</i> ↔ <i>pult</i>
<i>šmirgľovať</i> ↔ <i>brúsiť</i>	:	<i>smirglizni</i> ↔ <i>csiszolni</i>
<i>štempel'</i> ↔ <i>pečiatka</i>	:	<i>stempli</i> ↔ <i>pecsét</i> ³⁴
<i>uniforma</i> ↔ <i>rovnošata</i>	:	<i>uniformis</i> ↔ <i>egyenruha</i>

³³ V maďarčine nie sú pomnožné podstatné mená.

³⁴ V prípade slovenčiny je silnejšia konkurencia bohemizmu *razítka* ↔ *pečiatka*.

Po výskume postavenia germanizmov v slovnej zásobe slovenčiny a maďarčiny skonštatujeme, že slovenský a maďarský jazyk vykazujú úzke súvislosti pri integračnom procese germanizmov. Hláskoslovná adaptácia, slovotvorba, funkcia, ako aj prestíž germanizmov, ich postavenie v slovnej zásobe preberajúcich jazykov majú analogické črty. Dôvodom toho je, že nemčina vplývala na jazyky strednej Európy nie jednotlivo, ale na základe mimojazykových okolností, akým bol napr. spoločný štát, kde kontaktové situácie a aj potreby používateľov jazyka boli podobné. Areálové súvislosti dokazujú, že nemčina mala významnú úlohu pri rozvoji slovnej zásoby tých jazykov, ktoré z nej preberali jazykové jednotky a vývinové tendencie boli paralelné. Keďže došlo k paralelnému preberaniu germanizmov, ich integrovanosť je dlhodobo zabezpečená vďaka dobrej areálovej zakotvenosti.

Najdôležitejším zistením z areálového výskumu, porovnania integrácie germanizmov do slovenčiny a do maďarčiny, je vzájomne potvrdzujúca zakotvenosť. (O fortifikačnej úlohe maďarčiny vo vzťahu k slovenčine a češtine por. DOLNÍK 2006: 55-75). Tento jav spočíva v tom, že jazykové potreby Maďarov a Slovákov vykazujú podobnosť z hľadiska integrácie a postintegračného vývinu germanizmov v týchto jazykoch. Približne desaťnásobne vyšší je počet slov, ktoré plnia podobnú úlohu v slovnej zásobe maďarčiny a slovenčiny – zo štylistického hľadiska alebo z hľadiska postavenia v dnešnej slovnej zásobe. Iba 10% spoločných, aj do maďarčiny aj do slovenčiny prevzatých, germanizmov je takých, ktorých osud nabral iný smer v prijímajúcich jazykoch.

9 Didaktické závery

Areálové javy dokazujú, že používanie germanizmov má v jazykoch Strednej Európy podobné črty, cesty zdomácnovania vyznačila ich pragmatická funkcia. Recepcia germanizmov má kvantitatívne rozdiely, čo korení v rôznej intenzite kontaktu nemčiny a jazykov tohto areálu, ale postavenie germanizmov v centre a na periférii slovnej zásoby je medzi skúmanými prijímajúcimi jazykmi podobné. Z toho môžeme vyvodiť, že plnia napr. v slovenčine alebo v maďarčine podobné jazykové funkcie, a týmto sa dynamicky zúčastňujú na vývoji týchto jazykov.

Areálové a kontaktové javy je možné využívať aj pri každodennom dorozumívaní a aj pri vyučovaní cudzieho jazyka, ale opatrne a s obmedzeniami vyplývajúcimi z hláskoslovných zmien, slovotvornej adaptácie, rôznych štylistických a sémantických zmien a ďalších príznakov dynamiky prevzatých slov, ktoré spôsobia odlišnosti z hľadiska ich štandardného používania v cieľovom jazyku. Ich používateľnosť ovplyvňujú nasledujúce hľadiská:

Fonetická a morfológická adaptácia k systému preberajúceho jazyka môže spôsobiť ortografické a ortoepické problémy pri vyučovaní cudzieho jazyka.

Slovotvorba: Germanizmy so slovenským sufixom sú frekventovanejšie ako jednoduché prevzatia, ich derivát je postintegračným produktom v systéme slovenského jazyka.

V prípadoch paralelného preberania základného a odvodeného slova je viac zastaraných germanizmov ako medzi slovenskými produktmi. Tieto slová priniesli so sebou svoj odvodený pár z nemčiny a nevytvorili ďalšie odvodeniny v slovenskom jazyku. Stratili pôvodnú slovotvornú motiváciu, čo svedčí o ich integrovanosti, ale nezúčastnili sa ďalšej dynamiky jazyka. Slovotvorná aktivita v prijímajúcom jazyku súvisí so zakorenenosťou a funkčnosťou..

Sémantické posuny zohrávajú dôležitú úlohu pri začleňovaní prevzatých slov do slovnej zásoby slovenčiny a maďarčiny, patria k dynamickým, vnútro systémovým javom slovnej zásoby. Preberanie len jedného významu z pôvodných viacerých súvisí s výberom a doplnením lexikálnych prostriedkov z cudzieho vzoru. V prípade tejto sémantickej modifikácie vidíme súvislosť s frekvenciou: jednotky, ktoré boli potrebné pre slovenčinu, sa osvedčili a dobre sa zakorenili v novom systéme. Zúženie alebo rozšírenie významu, terminologizácia alebo determinologizácia ako dynamické javy slovnej zásoby a sémantické posuny, vznik významových odtiňov pôvodného germanizmu v rámci slovenského jazyka

súvisia s frekvenciou menej. Častejšie ide o slová so špecifickým významom, ale ak berieme ohľad na štylistickú funkciu, aj tieto slová majú opodstatnené miesto v slovnej zásobe dnešného slovenského jazyka. V prípade sémantickej diverzifikácie a pribúdania sém ide o proces v rámci lexikálneho systému prijímajúceho jazyka, už nezávisle od odovzdajúceho.

Zo štylistického hľadiska je charakteristické predovšetkým striedanie výrazov, konkurencia domáceho slova a lexikálnej jednotky cudzieho pôvodu na základe príznakovosti a bezpríznakovosti.

Najfrekventovanejšie prevzaté slová sú štylisticky bezpríznakové, majú také isté postavenie v slovnej zásobe ako slová domáceho pôvodu. Slová patriace k expresívnej, resp. pejoratívnej vrstve germanizmov majú síce domáce synonymá, ale práve ich štylistická hodnota nedovolí plnohodnotné zastúpenie s domácim výrazom, preto nezastarávajú. Môžeme skonštatovať, že okrem úzkej súvislosti medzi úlohou v synonymickom rade a štylistickou funkciou odrážajú tieto javy aj stupeň integrovanosti a rôzne účely používania v jazyku. Štylistické a synonymické zaradenie spolu ovplyvňujú postavenie v slovnej zásobe aj v prípade, keď ich chceme využívať na uľahčenie každodennej areálovej komunikácie či na hodine cudzieho jazyka ako pomôcku.

Na základe skúseností z vyučovania nemčiny pre Maďarov a Slovákov, resp. slovenčiny pre Maďarov a maďarčiny pre Slovákov, zaradili sme vzorku kontaktovej lexiky slovenčiny a nemčiny resp. maďarčiny z didakticko-pragmatického hľadiska do skupín. Skúmanú lexiku sme vybrali z NEW, KOPECKÁ a kol. a ROCCHI, zaradenie slov sme realizovali na základe sociolingvistického výskumu medzi slovenskými študentmi učiacich sa maďarčinu a nemčinu v Ružomberku v r. 2011, resp. 2013. Výsledky tohto výskumu dokazujú, že značný počet slov je použiteľný, zrozumiteľný vo viacerých interlingválnych reláciách. Do skupiny **N-S** patria germanizmy v slovenčine, do **M-S** slovakizmy a slavizmy v maďarčine, prevzaté slová maďarského pôvodu v slovenčine aj spoločné germanizmy maďarčiny a slovenčiny:

1. Prevzaté slová tejto skupiny sú vhodné na heuristický objav toho, že sa vyskytujú v materinskom i cieľovom jazyku, no ich používanie je silne ohraničené, lebo sú archaické, alebo kvôli väčším hláskoslovným zmenám sú vzdialené od svojho ekvivalentu v pôvodnom jazyku. V týchto prípadoch práve slovtvorba, adaptácia môže byť prekážkou v pri dorozumívaní. Tu je zastúpená aj najstaršia vrstva prevzatých slov.

N-S: *búda, dinstovať, fašiangy, filigrán, forsírovať, fras, fúra, gánok, gurtňa, huncút, kaplnka, kasírovať, kašírovať, kiflík, kompánia, koštovať, krach, kredenc, kunčaft, lišta, mažiar, mišung, nudle, olej, pánt, partaj, pekár, piškóta, pl'ac, radirovať, ráf, rigel', rošt, rukovať, šacovať, skriňa, šmuk, somár, štafírovať, šteláža, štempel', táfel', tanier, terč, turnaj*

M-S: *batyu - batoh, bika - býk, bolha - blha, borda - brdo, borotva - britva, cél - cieľ, császár - cisár, csésze - čaša, csinál - čin, csoda - čudo, derék - driek, drága - drahá, füge - figa, galamb - holub, gereblye - hrable, ispotály - špitál, jászol - jasle, kamásli - gamaše, kovász - kvas, malaszt - milosť, mozsár - mažiar, néma - nemý, oszlop - stĺp, pakol - pakovať, paradicsom - paradajka, passzol - pasovať, pék - pekár, péntek - piatok, pince - pivnica, pióca - pijavica, pók - pavúk, pokol - peklo, pokróc - pokrovec, póráz - povraz, puszi - pusa, rabol - rabovať, szalma - slama, szalonna - slanina, szarka - straka, szemét - smetie, széna - seno, sziget - sihot', szolga - sluha, szomszéd - sused, téglá - tehla, tészta - cestovina, udva - dvor, unoka - vnuk*

2. Kvôli štylistickej príznakovosti alebo dialektálnosti má slovo v jednom jazyku frekventovanejšie, neutrálne konkurujúce synonymum.

N-S: *bál, banda, cúg, fortiel', foter, gánok, glanc, gríska, hic, karfiol, kašírovať, kastlík, kravata, kriplík, kšeft, kvit, luft, pakovať, pasovať, pech, perón, próbovať, pucovať, pucovať, pusa, ramovať, rašpl'a, rigel', ringlota, šacovať, šína, šlamastika, šlendrián, šmirgel', šmirgľovať, šmucig, špekulírovať, špitál, šporovať, šraubá, tarifa, vandrovať, zicher*

M-S: *ablak - oblok, abrosz - obrus, bácsi - báči, bobajka - bobalky, bódé - búda, gríz - gríska, hamis - hamišný, haszon - choseň, hurka - hurka, kapu - kapura, kóstol - okoštovať, lencse - lanča, nátha - nádcha, okulár - okuliar, ráma - rám, ráspoly - rašpl'a, sátor - šiator, sín - šína, skandallum - skandál, sor - šor, spion - špión*

3. Nastala sémantická zmena, ktorá je kvôli čiastočnej medzijazykovej ekvivalencii pri vyučovaní cudzieho jazyka skôr prekážkou ako pomôckou, ale odlišnosť interlingválnej sémantickej motivovanosti môže byť zaujímavá. Proces sémantických zmien germanizmov a ich významy porzi v kapitole 4.1., tu vysvetľujeme iba slovensko-maďarské odlišnosti.

N-S: *akurát, búda, cech, fajn, fajront, faloš, financ, fl'ak, foter, fraj, frajer, friško, furt, gang, grund, gurtňa, háklivý, just, klapat', koštovať, kšeft, kumšt, kumšt, láger, richtig, šajna, šenk, šlendrián, šmak, špajza, špás, špica, turnaj*

M-S: *akkurátus* 'presný, punktičkár', *baba* 'bábätko', nie 'žena, starenka', *barakk* 'prechodná, nízka budova' nie 'budova, panelák', *barlang* 'brloh aj jaskyňa', *bárány* 'mláďa, nie ovca mužského pohlavia', *barát* 'brat' iba v reholi a všeobecne 'priateľ', *bunda* 'len kožuch', *csap* 'čap aj kohútik', *határ* 'chotár aj hranica', *hír* 'chýr aj správa', *kalyiba* 'jednoduchá drevená budova' ale nie 'rurálna reštaurácia', *kereszt* nie 'krst' ale 'kríž', *kocsi* 'koč, voz' ale aj 'auto, vagón', *orgona* 'orgán' aj 'orgován', *palást* iba 'kráľ', kňaz ho nosí, *pecsenye* iba 'pečené mäso', *ruha* 'rúcho' aj všeobecne 'šaty', *szállás* 'ubytovanie'

Tu pripomenieme nulové ekvivalenty, tzv. falošných priateľov: m. *remíz* 'depo', *mozog* 'pohybuje sa', *napokon* 'cez dní', *nádor* 'palatín'

4. Slová, ktoré umožňujú bezproblémové dorozumievanie, no z hľadiska vyučovania cudzieho jazyka – do určitého stupňa ovládania jazyka – označená reália nie je dôležitá.

N-S: *admirál, almužna, bagatela, balada, balast, blanketa, birmovať, cech, fakľa, fašírka, grajciar, hámor, kapilára, krajcár, lozung, maršal, opát, penzlík, post, prepošt, politúra, šáfár, šuba, žoldnier*

M-S: *alamizsna - almužna, barázda - brázda, bérnál - birmovať, bocskor - bačkor, buzogány - buzogán, cimbalom - cimbal, csipke - čipka, fáklya - fakľa, fasírt - fašírka, garas - groš, hintó - hintov, gróf, ispán - išpán, kolostor - kláštor, lavina - lavína, len - ľan, major - majer, puttony - puťňa*

5. Internacionalizmus, ktorého používanie pomôže pri dorozumení, ale nie vždy plnohodnotne (por. ORGOŇOVÁ-BOHUNICKÁ 214.).

N-S: *biskup, blok, blokáda, cement, chemikália, dizel, dóm, dynamo, front, gyps, gýč, hotel, hydrant, hygiena, kapitán, kataster, koks, koncert, krach, kravata, limonáda, liter, lokál, lupa, mandľa, marcipán, maska, matrac, metóda, parketa, papagáj, papier, park, perón, pilota, plyš, porcelán, pošta, pštros, punč, rizling, sako, šalát, signál, škandál, špeditér, špenát, špión, špitál, šport, šprint, štandarda, štrajk, tabletká, uniforma*

M-S: *blokk, cement, csimpánz, csokoládé, datolya, dinamó, dizel, dóm, front, giccs, gipsz, higiénia, hotel, kapitány, kocsz, koncert, krach, kristály, limonádé, liter, lokál, lucerna, marcipán, matrac, maszk, papír, parádé, park, parketta, pástétom, paszternák, peron, pilóta, piztoly, pizsama, plázs, porcelán, posta, puccs, puncs, saláta, sansz, spenót, sport, sztrájk, tablettá, trafik, zakó*

6. Úplné ekvivalenty, je ich možné používať bez prekážok – pozorujúc na súvislosti hláskoslovnej adaptácie a ortografie.

N-S:

balkón, cieľ, cukor, drát, fajn, farba, fašiangy, fazuľa, flák, fľaša, fraj, git, kachľa, kaplnka, kapučňa, klampiar, kopírovať, krieda, kufor, lampá, lavór, lucerna, luster, majster, musieť, mušt, papagáj, papier, pár, pavián, petržlen, platňa, plech, pumpa, ruksak, rým, šenk, špekulovať, šrot, šunka, švigor, tanec, tapeta, taška, torta, váza, žemľa

M-S: *acél, angyal, bakancs, banda, bank, bánya, bástya, betyár, bivaly, borostyán, boszorkány, bükk, cédula, cékla, cukor, csákány, csalamádé, cserép, cseresznye, csizma, csütörtök, deszka, dinnye, drót, ebéd, ecet, egres, galuska, gatya, gazda, gulyás, halászlé, huncut, ikra, iskola, kabát, kacska, kalács, kályha, karma, kápolna, káposzta, karalábé, karfiol, kártya, kása, kastély, kasza, kaszárnya, kávé, kefe, kémény, keresztyén, király, kocka, kocsmá, koffer, kolbász, korhely, kovács, krumpli, kulcs, kupec, labda, lavór, lekvár, macska, mák, málna, medve, mester, mézszáros, mocsár, must, olaj, oltár, palacsinta, pálinka, papagáj, papucs, pár, pára, pásztor, patak, patkány, pávián, pázsit, pecsét, pénz, petrezselyem, piskóta, pisztoly, pléh, pletyka, pogácsa, pogány, pohár, próba, pumpa, puska, puszta, rák, répa, ribizli, rizs, sapka, skatulya, smink, smirgli, sonka, spájz, spekulál, szekíroz, szerda, szilva, szita, szóda, szoknya, szombat, tábla, tábor, takács, tánc, tapéta, táska, torta, tucát, uborka, vacsora, vándor, váza, veder, zálog, zeller, zsemle, zsindey*

V slovensko-maďarskej relácii sme zistili zrozumiteľnosť lexikálnych jednotiek, ktoré boli spoločné germanizmy v slovenčine a v maďarčine, teda hlavne tie areálovo fixované, novšie prevzatia sú funkčné. Spoločnú slovnú zásobu založenú na dvojazyčnosti, kontaktovej a areálovej javy je možné využiť na základe hore uvedených obmedzení pri memorizácii cudzích slov a pri spontánnom dorozumievaní. Treba však zohľadňovať aj charakter skupiny používajúcej jazyk a fakt, že na hodine cudzieho jazyka nejde priamo o lingvistiku.

Vrstva germanizmov, ktorá je prítomná v dnešnej slovenčine a maďarčine, sa vyznačuje vysokým stupňom funkčnosti a integrovanosti. Prvky, ktoré nezastarali, zúčastnili sa na vývoji preberajúceho jazyka, našli vhodnú funkciu v novom jazykovom systéme, či už sémantickú, štylistickú alebo slovotvornú. Germanizmy sa mohli integrovať vtedy, keď ich prirodzený úzus a dynamika jazyka zaradili do systému preberajúceho jazyka, keď „aj preberanie lexikálnych jednotiek je prejavom realizácie dynamického potenciálu jazyka“ (DOLNÍK 2009: 65.). Tak si mohli zachovať funkčné miesto v jazyku aj po zániku alebo oslabení bezprostrednej

bilingválnej kontaktovej situácie nemčiny a slovenčiny. Dodnes používané germanizmy sú aktívne zo slovtvorného hľadiska alebo majú výraznú štylistickú zafarbenosť. Sémantické zmeny, polysémia, synonymia, tvorenie frazeologizmov poukazujú síce na integrovanosť, ale počet takýchto germanizmov príznačných z týchto aspektov je menší ako germanizmov, ktoré sa zúčastňujú na slovtvorbe alebo nosia štylistickú hodnotu, a preto sa stanú frekventovanými v slovnej zásobe.

Po analýze štruktúrnej a funkčnej adaptovanosti môžeme skonštatovať, že frekvenciu používania germanizmov v dnešnej slovenčine pozitívne ovplyvňuje, ak lexikálna jednotka už dávno tvorí súčasť slovenského jazyka a ak má silné medzinárodné zázemie, je internacionalizmom, alebo má zastúpenie v susedných jazykoch.

Tie jazykové prvky, ktoré sa pevne ujali v iných jazykoch, stali sa funkčnými a frekventovanými jednotkami aj slovenského jazyka. Slovenčina integrovala germanizmy podobným spôsobom ako maďarčina, z čoho môžeme vyvodiť, že najdôležitejším faktorom zdomáčňovania boli potreby používateľov, a to nielen slovenského jazyka.

Radosť z objaveina spoločných prvkov slovnej zásoby je motivujúcim faktorom, komunikačnou pomôckou a vedie nás k tomu, aby sme nepozerali na jazyk susedov ako na celkom cudzí.

Zusammenfassung

Zweck unserer Forschung war die Prozessualität der Sprachkontakte zu begreifen und darauf hinzuweisen, wie bedeutend und lebendig das deutsche Lehnwort im Slowakischen und Ungarischen ist. Es wurden die Intergration, Wortbildungsaktivität, semantische, stilistische Veränderungen der Germanismen analysiert, damit wurde die Rolle der Lehnwörter im neuen sprachlichen System ermittelt.

In diesem Buch werden verschiedene Arten von Integrationsmerkmalen und Veränderungen präsentiert, die in der kommunikativen Notwendigkeit der Benutzer der Nehmersprache wurzeln und die Lehnwörter im neuen sprachlichen System stabilisieren. Das deutsche Wort, was schon verheimlicht wurde, ist in der Lage sowohl aus dem Gesichtspunkt der Wortbildung, Bedeutungswandel, Stilistik... usw. als ein slowakisches oder ungarisches Wort weiter zu funktionieren. Das Lebensdauer wird durch die Funktion des Lehnwortes bestimmt – was nicht mehr nötig ist, stirbt von der Sprache aus.

Die semantische Veränderungen der Germanismen im Slowakischen beweisen die Adaptation und Integration der Lehnwörter an die Nehmersprache und spielen eine wichtige Rolle bei der Funktionalität und Dynamik des slowakischen Wortschatzes. Dieses widerspiegelt sich auch in der Frequenz: die so ausgewählte und integrierte semantische Einheiten sind auch noch heute im Zentrum des Wortschatzes.

Deutsche Lehnwörter im Slowakischen, die sich in der Nehmersprache in Wortbildungsprozesse Aktivisieren, zeigen eine höhere Frequenz der Verwendung auf, stehen näher zum Zentrum des Wortschatzes der des Slowakischen. Nur Lehnwörter einer hohen Integrierungsgrad können Ausgangspunkt von Wortbildung in der Nehmersprache bilden.

Eine spezifische Erscheinung der Sprachen Mitteleuropas ist die Übernahme von vielen Lehnwörter deutscher Herkunft (vgl. Balázs 1983, Newerkla 2004). Bei den Untersuchungen tritt klar eine Konvergenz der Lexika des österreichischen Deutschen, Tschechischen, Slowakischen und Ungarischen zutage. Die Konvergenz bezieht sich auch auf die Analogie in der Wortbildung:

Slowakisch		Ungarisch
<i>glanc</i> > <i>glancovat'</i>	:	<i>glanc</i> > <i>glancolni</i>
<i>šáfár</i> > <i>šáfárit'</i>	:	<i>šáfár</i> > <i>šáfárkodni</i>
<i>kšeft</i> > <i>kšeftovat'</i>	:	<i>seft</i> > <i>seftelni</i>

Germanismen findet man sowohl im Zentrum als auch am Rand des slowakischen und ungarischen Wortschatzes. Die stilistische und pragmatische Analyse des Korpus von deutschen Lehnwörter im Slowakischen und Ungarischen mit einer soziolinguistischen Umfrage in der Stadt Rosenberg (Ružomberok, Rózsahegy) ermöglicht ein Vergleich der Verwendung von Germanismen im heutigen Slowakischen und Ungarischen.

Es wurden auch die didaktische Verwendungsmöglichkeiten der Lehnwörter im Fremdsprachenunterricht vorgestellt.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALÁZS János 1983. Az areális nyelvészeti kutatások története, módszerei és főbb eredményei. IN: Areális nyelvészeti tanulmányok. Budapest: Tankönyvkiadó. 7-111.
- BARTHA Csilla 1999. A kétnyelvűség alapkérdései. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
- BECHERT, Johannes – WILDGEN, Wolfgang 1991. Einführung in die Sprachkontaktforschung. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- BELLMANN, Gerhardt 1971. Slavoteutonica. Lexikalische Untersuchungen zum slawisch-deutschen Sprachkontakt im Ostmitteldeutschen. Studia Linguistica Germanica 4. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- BENŐ Attila 2008. Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó.
- BLANÁR, Vincent 1961. Zo slovenskej historickej lexikológie. Bratislava: SAV.
- BLANÁR, Vincent 1998. O preberaní lexikálnych prvkov z nemčiny do slovenčiny. (Metodologické poznámky) IN: Zborník FF UK Philologica 49. Bratislava: UK. 11–19.
- BOSÁK, Ján 1999: Domáce, cudzie a internacionálne v postojoch slovenských lingvistov. IN: Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti. Bratislava: VEDA. 157–163.
- BUFFA, Ferdinand 1982. O slovotvornej adaptácii prevzatých slov v slovenčine. IN: Slovenská reč 47. č. 6. 326–331.
- BUFFA, Ferdinand 1995. Šarišské nárečia. Bratislava: Veda.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján 1984: Dynamika slovnej zásoby slovenčiny. Bratislava: Veda
- BUZÁSSYOVÁ, Klára 1997. Slovenčina ako stredoeurópsky jazyk. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Bratislava: Veda. 69–79.
- DÉCSI Gyula 1973. Die linguistische Struktur Europas. Wiesbaden: Harrasowitz
- DÉCSI Gyula 1977. Deutsch-ungarische Interferenzen. IN: KOLB, H. – LAUFFER, H.: Sprachliche Interferenz. Tübingen. 551–565.
- DEDINSZKY Gyula – MAZÁN Mátyás 1993. Čabjanskí nářečový slovník. Békéscsaba: VÚSM
- DOKULIL, Miloš – KUCHARŤ, Jaroslav 1977. Slovotvorná charakteristika cizích slov. IN: Naše řeč 60/4. 169–185.
- DOLNÍK, Juraj 2000. Spisovná slovenčina a jej používatelia. Bratislava: Stimul.
- DOLNÍK, Juraj 2003: Lexikológia. Bratislava: UK. 165-168.
- DOLNÍK, Juraj 2005. Deutsche Sprache im slowakischen Sprachmilieu. rukopis

- DOLNÍK, Juraj 2006: A szlovák nyelv cseh és magyar vonatkozásai. IN: A Duna vallomása. Tanulmányok Käfer István hetvenedik születésnapjára. Eds. Ábrahám Barna- Pilecky Marcell. Piliscsaba: PPKE BTK 57–77.
- DOLNÍK, Juraj 2009. Všeobecná jazykoveda. Bratislava: Veda.
- DOLNÍK, Juraj 2010. Teória spisovného jazyka. Bratislava: Veda.
- DORUĽA, Ján 1977. Slováci v dejinách jazykových vzťahov. Bratislava: Veda.
- DORUĽA, Ján 1978. Z histórie slovensko-nemeckých jazykových vzťahov v 16.–18. storočí. IN: Slavica Slovaca 13. Bratislava: SAV. 63–77.
- DORUĽA, Ján (Ed.) 2008. Z histórie slovensko-nemeckých vzťahov. Bratislava: SAV.
- DUDOK, Miroslav 2002. Pluricentrický vývoj modernej slovenčiny. IN: SAS 31. Bratislava. 42–50.
- DVONČ, Ladislav 1976. Formálna stránka prevzatých slov v slovenčine. IN: Studia Academica Slovaca 5. Bratislava: Alfa. 65–79.
- EICHLER, Ernst 1993. Überlegungen zum tschechisch-deutschen Sprachkontakt. IN: GUTSCHMIDT, Karl – KEIPERT, Helmut – ROTHE, Hans (Ed.) 1993. Slawische Studien zum XI. internationalen Slawistenkongress in Pressburg. Köln–Weimar–Wien. 99–111.
- EICHLER, Ernst 2004. Slawen und Deutsche ihren Sprachbeziehungen östlich von Elbe und Saale. IN: STELLMACHER, Dieter (Hrsg.) 2004. Sprachkontakte: Niederländisch, Deutsch und Slawisch östlich von Elbe und Saale. Frankfurt am Main: Peter Lang. 55.–72.
- FERGUSON, Charles 1959, 1972. Diglossia. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP. 101–113.
- FÖLDES Csaba 2006. Areallinguistik, Sprachgeographie, Sprachbundtheorie, Kontaktlinguistik, interkulturelle Linguistik: Zur Untersuchung transkultureller Kontaktträume. IN: LASATOWICZ, A. RUDOLPH – WOLF, N. R. (Eds.) 2006. Deutsch im Kontakt der Kulturen. Schlesien und andere Vergleichsregionen. Berlin: Trafo. 15–31.
- FURDÍK, Juraj 1986. Zum Vergleich von Wortbildungssystemen in slawischen und nichtslawischen Sprachen (am Material des Deutschen und Slowakischen) IN: Zeitschrift für Slawistik 31. 80–86.
- FURDÍK, Juraj 1993. Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča: Modrý Peter.
- FURDÍK, Juraj 1994. Integračné procesy pri jazykových prevzatiach. IN: Jazykovedný časopis 45. Bratislava. 95–102.
- GASS, Susan 1996. Transference and interference IN: GOEBL, Hans – NEDLE, Peter H. – STARÝ, Zdeněk – WÖLCK, Wolfgang 1997. Kontaktlinguistik – Contact Linguistics – Linguistique de contact. Berlin –New York: Walter de Gruyter. 558–567.

- GLOVŇA, Juraj 2000. Interferencie v jazyku viedenských Slovákov. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) 2000. Mesto a jeho jazyk. Bratislava: Veda 179–183.
- GOEBL, Hans – NEDLE, Peter H. – STARÝ, Zdeněk – WÖLCK, Wolfgang 1997. Kontaktlinguistik – Contact Linguistics – Linguistique de contact. Berlin–New York: Walter de Gruyter
- GREGOR Ferenc 1975. Zimmermann und Kasten in der ungarischen und slowakischen Bergmannssprache IN: Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae 25. Budapest. 403–415.
- GREGOR Ferenc 1985. Die alte ungarische und slowakische Bergbauerterminologie mit ihren deutschen Bezügen. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- GREGOR Ferenc 1989. Magyar-szlovák nyelvi kapcsolatok. IN: BALÁZS János (Ed.) 1989. Nyelvünk a Duna-tájon. Budapest. 141–195.
- GREGOR Ferenc 1993. A szlovák nyelv magyar elemeiből. Mutatványfüzet. Budapest: ELTE
- GREGOR Ferenc 1994. Einige Fragen der ungarischer Elemente im Slowakischen IN: Wiener Slawistischer Almanach 34. Wien. 239–259.
- HAARMANN, Harald 1976. Aspekte der Arealtypologie. Die Problematik der europäischen Sprachbünde IN: Tübinger Beiträge zur Linguistik 93. Tübingen: Gunter Narr. 97–105.
- HABOVŠTIAK, Anton 1988. Slová nemeckého pôvodu v slovenských nárečiach. IN: SAS 17. Bratislava: Alfa. 141–156.
- HABOVŠTIAK, Anton 2000. Jazykový zemepis a germanizmy v slovenských nárečiach. IN: BUZÁSSYOVÁ, Klára (Ed.) 2000. Človek a jeho jazyk 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Bratislava: Veda. 458–464.
- HAUGEN Einar 1950. Analýza jazykového vypožičiavania. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP. 51–72.
- HAUGEN, Einar 1972. The Ecology of Language. Stanford University Press. 79–109.
- HORECKÝ, Ján 1979. Slovná zásoba slovenčiny v kontexte cudzích systémov. IN: SAS 8. 101–109.
- HORECKÝ, Ján 1996. Genetická štruktúra slovnej zásoby a preberanie slov. IN: PATRÁŠ, Vladimír (Ed.) 1996. Sociolinguistické a psycholinguistické aspekty jazykovej komunikácie. Banská Bystrica: UMB. 148–151.
- HORECKÝ, Ján 2002. Pojmový aparát bilingvizmu IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2002. Bilingvizmus. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme 22. 2. 2002. Bratislava: Academic Electronic Press. 49–52.
- HORVÁTH Mária 1978. Német elemek a 17. század magyar nyelvében. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- HUTTERER, Claus Jürgen 1995. Über die Mehrsprachige Konvergenz in der Entwicklung des Deutschen in der Zips. IN: ŠVORC, Peter (Ed.) 1995. Spiš v

kontinuite času. Prešov – Bratislava – Wien: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice, Filozofická fakulta, Prešov – Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut, Wien.

- ISTVÁN Mária 1997. Wörter deutscher Herkunft in der Stadtsprache von Tótkomlós (dipl. práca)
- JODAS, Josef 1996. K postavení německých přejatých slov v současné češtině. IN: Acta Universitatis Palackianae Olomouensis, Philologica 66. 113–116.
- JODAS, Josef 1999. O paralelách ve slovní zásobě češtiny a rakouské němčiny. IN: Acta Facultatis Philosophicae 3/1999. Ostrava: Universitas Ostraviensis.
- KIRÁLY Péter 2003. K otázke niektorých maďarizmov v slovenčine. IN: Život slova v dejinách a jazykových vzťahov. Bratislava: SAV. 68–75.
- KNIEZSA István 1941. Zur Geschichte der ungarisch-slowakischen Grenze IN: Ostmitteleuropäische Bibliothek 30. Budapest: Edmond Stemmer.
- KNIEZSA István 1955. A magyar nyelv szláv jövevényszavai. Budapest: Akadémiai Kiadó
- KOPECKÁ, Martina – LALIKOVÁ, Tatiana – ONDREJKOVÁ, Renáta – SKLADANÁ, Jana – VALENTOVÁ, Iveta 2011. Staršia slovenská lexika v medzijazykových vzťahoch. Bratislava: Veda.
- KOŘENSKÝ, Ján 1992. K otázce procesuálního pojetí slovní zásoby. IN: Slovo a slovesnost 53. Praha.
- KOZMOVÁ, Ružena 1993. Lehnwörter österreichischen und süddeutschen ursprungs im Slowakischen. Eine kleine Übersicht aus ausgewählten Bereichen. IN: MUHR, Rudolf (Hrsg.) 1993. Internationale Arbeiten zum österreichischen Deutsch und seinen nachbarsprachlichen Bezügen. Wien: Verlag Holder–Pichler–Tempsky. 88–133.
- KRAJČOVIČ, Rudolf – ŽIGO, Pavol 2002. Dejiny spisovnej slovenčiny. Bratislava: UK. 249.
- KRAJČOVIČ, Rudolf 1971. Náčrt dejín slovenského jazyka. Bratislava: SPN.
- KRAJČOVIČ, Rudolf 1987. Slovenčina v dejinách kontaktov neslovanských jazykov. IN: SAS 16. Bratislava. 204–213.
- KREMnitz, Georg 1994. Spoločenská viacjazyčnosť. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP. 139–158.
- KREMnitz, Georg 2002. Zum Konzept des „sprachlichen Konfliktes“ heute. Versuch eines „Aggiornamento“. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2002. Bilingvizmus. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme 22.2.2002. Bratislava: Academic Electronic Press. 19–28.
- KUKLIŠOVÁ, Martina 2005. Slowakische und tschechische Lehnwörter im österreichischen Deutsch. Banská Bystrica. dipl. práca.

- LANSTYÁK István 2002. K niektorým pojmom a dištinkciám z oblasti kontaktológie IN ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2002. Bilingvizmus. Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme 22.2.2002. Bratislava: AEP. 77–90.
- LANSTYÁK István 2006. A kölcsönszavak rendszerezéséről. IN: LANSTYÁK István 2006. Nyelvből nyelvbe. Pozsony: Kalligram. 15–56.
- LEISTHE, Ilse 2003. Pojem interferencie. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP. 82–97.
- MARTINEK, František: K lexikálním germanismům v češtině (s důrazem na češtinu doby střední). IN: Bohemica Olomucensia – Philologica Juvenilia 2, 2010, 136. ISSN 0231-634X
- MELICH János 1903-1905. Szláv jövevényiszavaink I/1, I/2. Budapest.
- MISTRÍK, Jozef 1976. Štylistika prevzatých cudzích slov v slovenčine. IN: Studia Academica Slovaca 1. Bratislava: Alfa. 572.
- MOLLAY Károly 1982. Német-magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- MRAZOVIĆ, Pavica 1997. Lexikologie der deutschen Sprache. Szeged: JATE. 142–166.
- MÚČSKOVÁ, Gabriela 2000. Mesto Gelnica a jeho jazyk. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.): Mesto a jeho jazyk. Bratislava: Veda 184–193.
- MUHR, Rudolf – SCHRORDT, R. (Hrsg.) 1997. Österreichisches Deutsch und andere Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Wien, Hölder–Pichler–Tempusky.
- MUHR, Rudolf (Hrsg.) 1993. Internationale Arbeiten zum österreichischen Deutsch und seinen nachbarsprachlichen Bezügen. Wien: Hölder–Pichler–Tempusky.
- MUYSKEN, Pieter 2000. From linguistic areas to areal linguistics. IN: GILBERS, Dicky – NERBONE, John – SCHAEKEN, Jos 2000. Languages in contact. Atlanta: Rodopi. 263–276.
- MÜLLER, Klaus 1995. Slawisches im deutschen Wortschatz. Berlin: Volk und Wissen Verlag.
- NELDE, Hans Peter 1983. Theorien, Methoden und Modelle der Kontaktlinguistik. Bonn.
- NELDE, Hans Peter 1999. Výskum jazykových konfliktov. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) 1999. Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Bratislava: Veda. 13–22.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2000. Language affinity in central Europe – some thoughts on the interrelations of german, czech, slovak and magyar. IN: Opera Slavica – Slavistické rozhledy X./4. Hradec Králové: Gaudeamus. 32.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2002a. Sprachliche Konvergenzprozesse in Mitteleuropa IN: POSPÍŠIL, Ivo – BESTERS-DILGER, J. (Hrsg.) 2002: The crossroads of culture: central europe from the point of view of linguistics and literary criticism. Brno: Masarykova Univerzita. 319.

- NEWERKLA, Stefan Michael 2002b. Die Vermittlung deutscher Lehnwörter durch den Tschechischen in das Polnische und Slowakische. IN: Wiener Slavistisches Jahrbuch 48. Wien: Verlag Österreichische Akademie der Wissenschaften. 117.–131.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2003a. Deutsch-slavischer Sprachkontakt und phonologische Sprachwandelprozesse. IN: Brücken. Neue Folge 11, Germanistisches Jahrbuch Tschechien–Slowakei 2003. 121–135.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2003b. Neuzeitliche Interferenzvorgänge im Wortschatz der Westslawischen Standardsprachen. IN: Wiener Slavistisches Jahrbuch 49. Wien: Verlag Österreichische Akademie der Wissenschaften. 119–132.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2004. Sprachkontakte Deutsch-Tschechisch-Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen (Schriften über Sprachen und Texte 7). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- NEWERKLA, Stefan Michael 2011: Sprachkontakte Deutsch-Tschechisch-Slowakisch. Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen. Zweite, durchgehend überarbeitete und aktualisierte Auflage (= Schriften über Sprachen und Texte 7). Frankfurt am Main et al.: Peter Lang.
- NEWERKLOWSKY, Gerhard 1999. Südosteuropäische Kontaktlinguistik: Konvergenz zwischen Sprachen und Teilen von Sprachen. Udine, Università degli Studi. 87–100.
- NOVÁK, Ľudovít 1939: Neznáme nemecké vplyvy na západoslovanský, východoslovanský a maďarský konsonantizmus. IN: *Linguistica Slovaca* 1939/40. 106–117. Bratislava.
- NYOMÁRKAY István 1980. Német tükörfordítások a horvátban és a magyarban. IN: *Magyar Nyelv* 76. Budapest. 436–437.
- NYOMÁRKAY István 2000. Horvát tükörszavak magyar és német mintára. In: *Cirill és Metód példáját követve... Tanulmányok H.Tóth Imre 70. születésnapjára*. Szeged: SZTE. 351-355.
- ONDREJOVIČ, Slavomír 1999. Z výskumu etno-jazykovej situácie Slovákov v Rakúsku. IN: ONDREJOVIČ, Slavomír (Ed.) 1999. *Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi*. Bratislava: Veda. 45–59.
- ONDRUŠ, Pavel 1976. Bilingvizmus a teória vzájomného vplyvu nárečí nepríbuzných jazykov. IN: *Studia Academica Slovaca* 5. Bratislava: Alfa. 572.
- ORGOŇOVÁ, Oľga 2002. *Slovensko-francúzke jazykové vzťahy*. Bratislava: UK.
- ORGOŇOVÁ, Oľga – BOHUNICKÁ, Alena 2011. *Lexikológia slovenčiny*. Bratislava: UK.
- OLOŠTIAK, Martin 2011. *Aspekty teórie lexikálnej motivácie*. Prešov: FF PU.

- PALKOVIČ, Konštantín 1998. Z výskumov slovenských nárečí v Rakúsku. IN: Zborník FF UK Philologica 49. Bratislava: UK. 29–33.
- PAPSONOVÁ, Mária – PIIRAINEN, Ilpo Tapani 1992. Das Recht der Spis/Zips. Texte und Untersuchungen zum Frühneuhochdeutsche in der Slowakei. Oulu: Universität Oulu
- PAPSONOVÁ, Mária 1986. Zum Prozess der Übernahme von Wörtern deutscher Herkunft ins Slowakische IN: Brücken, Germanisticshes Jahrbuch DDR–ČSSR 1985/86. Praha, Lektorat für deutsche Sprache und Literatur beim Kultur- und Informationszentrum der DDR in Prag. 378 .
- PAPSONOVÁ, Mária 1994. Geschichte und Gegenwart der deutsch-slowakischen Sprachkontakte IN: Brücken, Germanistisches Jahrbuch, Neue Folge 2: 73–94.
- PAPSONOVÁ, Mária 1995. Zum gegenseitigen Einfluss des österreichischen Deutsch und des Slowakischen. IN: MUHR, Rudolf – SCHRODT, Richard 1995. Österreichisches Deutsch. Linguistische, sozialpsychologische Aspekte einer nationalen Variante des Deutschen. Wien: Hölder – Pichler – Tempusky.
- PAULINY, Eugen 1983. Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť. Bratislava: SPN.
- PIIRAINEN, Ilpo Tapani 1986. Das Stadt- und Bergrecht von Banská Stiavnica/Schemnitz. Untersuchungen zum Frühneuhochdeutschen in der Slowakei. Oulu: Universität Oulu
- PISÁRČIKOVÁ, Mária – KAČALA, Ján 2003. Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava: Veda.
- RIEHL, Claudia Maria 2004. Sprachkontaktforschung. Eine Einführung. Tübingen: Narr. 205.
- RINDLER SCHJEVE, Rosita (Ed.) 2003. Diglossia and Power: Language Policies and Practice in the 19th Century Habsburg Empire.
- RIPKA, Ivor 1997. Slowakisch-deutsch IN: GOEBL, Hans – STARÝ, Zdenek (Hrsg.)1997. Kontaktlingvistik, 2. Halbband. Berlin – New York: Walter de Gruyer.
- RIPKA, Ivor 1998. Odras slovensko-nemeckých kontaktov v nárečovej lexike IN: Zborník FF UK Philologica 49. Bratislava: UK. 43–49.
- RIPKA, Ivor 2003. Jazykové kontakty a interferencie z aspektu dialektológie. IN: Život slova v dejinách a jazykových vzťahov. Bratislava: SAV. 61–67.
- ROCCHI, Luciano 1999, 2002, 2010. Hungarian Loanwords in the Slovak Language I.,II.,III. Trieste: Edizioni Università di Trisete. (Rec. KRÁLIK, Ľubor IN: Slovenská reč 2002/2. a 2003/4. 230–238.
- ROLLENE, Alexander 2000. Tracking Sprachbund boundaries: word orders in the Balkans. IN: GILBERS, Dicky – NERBONE, John – SCHAEKEN, Jos 2000. Languages in contact. Atlanta: Rodopi. 9–29.

- ROT Sándor 1983. A kárpáti nyelvi area két- és többnyelvűségének nyelvészeti kérdései. IN: Balázs János: Areális nyelvészeti tanulmányok. Budapest: Tankönyvkiadó. 181 – 205.
- RUDOLF, P. Rainer 1991. Die deutschen Lehn- und Fremdwörter in der slowakischen Sprache. Wien: VWGÖ.
- RUŽIČKA, Jozef 1987. Súčasná spisovná slovenčina a jej vzťah k iným jazykom. IN: SAS 16. Bratislava: SAV. 412–419.
- SCHUCHARDT, Hugo 1884. Slawo-deutsches und Slawo-Italienisches. Graz: Leuschner–Lubensky.
- SCHWANZER, Viliam 1976. Nemecké slová v spisovnej a ľudovej slovenčine. IN: Studia Academica Slovaca 5. Bratislava: Alfa. 465–477.
- SIATKOWSKI, Janusz 1999. O nemeckých vplyvoch v materiáloch celokarpátskeho dialektologického atlasu IN: FERENČIKOVÁ, Adriana (Ed.) 1999. Nárečia a národný jazyk. Bratislava: Veda. 123–131.
- SKÁLA, Emil 1991. Deutsch und Tschechisch im Mitteleuropäischen Sprachbund. IN: Brücken Neue Folge 1. 174–175.
- SKALIČKA, Vladimír 1935. Zur mitteleuropaischen Phonologie. IN: Časopis pro moderní filologii 21. 151–154.
- SOKOLOVÁ, Miloslava – OLOŠTIAK, Martin – IVANOVÁ, Martina 2005. Slovník koreňových morféme slovenčiny. Prešov: Náuka. 582
- STANISLAV, Ján 1967. Dejiny slovenského jazyka. Bratislava: SAV.
- ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP.
- STEINHAUSER, Walter 1978. Slawisches im Wienerischen. Wien: Verband der wissenschaftlichen Gesellschaften Österreichs.
- STENDER–PETERSEN, Adolf 1974. Slawisch-germanische Lehnwortkunde. Olms.
- ŠTOLC, Jozef 1994: Slovenská dialektológia. Bratislava: Veda.
- SYNČOK, Juraj 2000. Komlóšsky slovenský výkladový nárečový slovník. Slovenský Komlôš.
- SZÚCS Tibor 1999. Magyar-német kontrasztív nyelvészeti tanulmányok a hungarológiában. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- TESCH, Gerd 1978. Linguale Interferenz. Theoretische, terminologische und methodologische Grundfragen zu ihrer Erforschung IN: Tübinger Beiträge zur Linguistik 105. Tübingen: Günter Narr.
- THOMAS, George 1997. The Role of German Loanwords in the Slavic Languages of the Former Habsburg Empire. IN: Canadian Slavonic Papers/Revue canadienne des slavistes 39/3–4. 333–359.
- TÓTH Sándor János 2008: Germanizmy v slovenčine v Maďarsku. IN: Slovenčina v menšinovom prostredí II. Békešská Čaba: VÚSM. 189-195.
- TÓTH Sándor János 2011a. Germanizmy v maďarsko-česko-slovenských súvislostiach. IN: Literární historiografie a česko-slovenské vztahy. Brněnské texty k slovakistice

- XIV. Eds.: Ivo Pospíšil, Anna Zelenková. Brno: Tribun EU. 53-62. ISBN 978-80-7399-769-4
- TÓTH Sándor János 2011b. Ungarisch-deutsch-slowakische Eisenbahnterminologie 1919-1924. IN: Publicationes Universitatis Miskolciensis, section Philosophica, Tomus XV. Fasciculus 3. Miskolc: Miskolci Egyetem. HU ISSN 1219-543X
- TÓTH Sándor János 2012a. Germenizmy v slovenčine – sociolingvistický výskum v Ružomberku. IN: Brnenská hungaroslavistika a česko-slovensko-maďarské vzťahy. Szeged: Gerherdus Kiadó. ISBN 978-615-5256-01-1
- TÓTH Sándor János 2012b. Német-szlovák-magyar nyelvi összefüggések. Szeged-Kassa-Brno: Gerherdus Kiadó. ISBN 978 615 5256 08 0
- TÖLGYESI Tamás 2009: Vojenské výrazy prejaté z němčiny v českém, slovenském a maďarském jazyce. IN: Ondrejovič S (Red.):Varia XVI. Bratislava:VEDA 500-506. ISBN:80-89037-04-6
- TÖLGYESI Tamás 2010. Lexikalische Germanismen der tschechischen, slowakischen und ungarischen Sprache. 3. Kongress des Mitteleuropäischen Germanistenverbandes. Wien.
- TÖLGYESI Tamás 2012: Német – cseh – szlovák – magyar nyelvi kontaktusok a közép-európai könyhaművészet tükrében. IN: Kocsis Mihály, Majoros Henrietta (Red.): Legendák, kódexek, források: Tanulmányok a 80 esztendő H. Tóth Imre tiszteletére. Szeged: SZTE Szláv Intézet, 331-338. ISBN:978-963-306-152-7
- TRUBECKOJ, Nikolaj Sergejevič 1931. Phonologie und Sprachgeographie IN: VACHEK, J. (Ed.) 1970. U základů pražské jazykovědné školy. Pražský lingvistický kroužek: Teze. Praha: Academia. 228 – 237.
- VACHEK, Josef 1975. Zum Zusammenspiel von internen und externen Faktoren bei der Sprachentwicklung. IN: CHERUBIM, Dieter: Sprachwandel. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 190 – 207.
- VALISKA, Juraj 1967. Die zipserdeutsche Mundart von Chmeľnica (Hopgarden). Bratislava.
- VALISKA, Juraj 1975. K slovensko-nemeckým jazykovým interferenciám v nárečiach na Spiši IN: Jazykovedný zborník 4. 187–149.
- VALISKA, Juraj 1980. Nemecké nárečie horného Spiša. Príspevok k výskumu reliktných nárečí v pokročilom štádiu ich vývoja. Stará Ľubovňa.
- VAŠEK, Antonín 1996, 1997. Kontaktná lingvistika a její perspektivy IN: Češtinář, Hradec Králové r.7., č.1. 13–21, č.2. 33–44.
- VOČADLO, Otkar 1938. Some observations on mixed languages. IN: Actes du IV. congres internationale de linguistes. Copenhagen. 169–176.
- WEINREICH, Uriel 1968. Jazyky v kontakte. IN: ŠTEFÁNIK, Jozef (Ed.) 2003. Antológia bilingvizmu. Bratislava: AEP. 17–23.
- ŽIGO, Pavol 1998. Areálové vplyvy na nárečovú lexiku na slovensko-rakúskom pomedzí. IN: Zborník FF UK Philologica 49. Bratislava: UK. 51–58.

ŽIGO, Pavol 2000. Der Einfluss des Arealkontaktes auf die niederösterreichischen und slowakischen Dialekte IN: Klagenfurter Beiträge zur Sprachwissenschaft 26–27. 169–180.